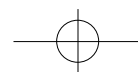
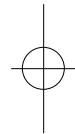
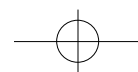
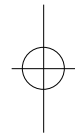
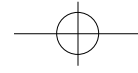

Många syns inte men finns ändå

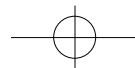
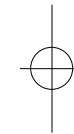
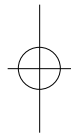
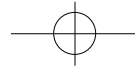
BO:S RAPPORT TILL REGERINGEN 2002

Innehåll

Förord	7	Stressen ökar för barn och ungdomar	104
Stress, skolmat och mobbning bekymrar barnen ...	8	Samverkan mot stress	106
Många syns inte men finns ändå	12	Thomas Fürth: "Familj gärna – men först utbildning och arbete"	110
De osynliga barnen	14	Barnkonventionen ställer krav	112
Föräldrars tankar om barnens fritid	42	Barnkonventionen i myndigheter	117
Kristina Berg-Kelly: "Medicinska synpunkter på föräldrarnas tankar kring fritiden för barn och unga med funktionshinder"	50	Barnkonventionen i kommuner och landsting ...	122
Dagmar Lagerberg: "Familjecentraler och barn med funktionshinder"	54	Intresset för BO ökar	130
Alla barn ska ha samma möjligheter	56	bo i medierna	132
Samordna insatserna för barn med funktionshinder	60	Kommunikation med barn och ungdomar	132
Många barn lever med en förälder	68	bo rapporterar till regeringen	133
Barn med en förälder	70	bo har en nyckelroll i strategin	134
Se till barnets bästa vid separationer	78	Aktiviteter där bo medverkar	135
Åke Saldeen: "Något om svensk universitets- utbildning och forskning i barnrättsliga frågor" ...	82	bo samarbetar internationellt	135
Lyssna på oss!!!	84	bo tar emot många studiebesök	136
Små barn har också rätt till inflytande	92	bo har ett vuxenråd	136
Tankar och idéer från bo:s barn- och ungdomsråd	100	bo deltar i kommittéer och uppdrag	137
Benny Marcel: "Fantasi och visioner har betydelse!"	102	Bilagor	138
		Kontaktskolor	139
		Remissvar	140
		Personal och råd	141
		Lagen och instruktionen	142
		Publikationer	143

Förord

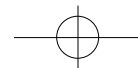
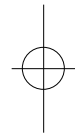
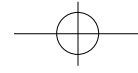
Barn med funktionshinder blir tyvärr alltför ofta utestängda från olika aktiviteter i skolan och på fritiden. Det visar bo:s studie från 2001 om hur barn med och utan funktionshinder har det i vardagen. I särskilda intervjuer möter ni Pernilla, Eric, Marie, Erik och Johanna, som var och en ger en bild av hur det är att leva med funktionshinder. Eriks storasyster Anna kommer också till tals.

bo tar ställning i olika frågor som berör barn med funktionshinder och lämnar förslag på förbättringar i lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade (1ss). bo:s övriga förslag till regeringen handlar om förbättringar för barn till ensamstående föräldrar och om hur barnets rättigheter vid separationer bättre ska tas tillvara.

bo har en viktig roll när det gäller att genomföra barnkonventionen. I ett särskilt kapitel sammanfattar vi erfarenheterna av arbetet med barnkonventionen i myndigheter, kommuner och landsting under året.

Vi bad bo:s rådsledamöter att bidra med tankar inom några olika områden. Deras reflektioner finns att läsa i anslutning till de olika kapitlen.

Vi hoppas att rapporten *Många syns inte men finns ändå* ska intressera inte bara regeringen, riksdagsledamöter och andra beslutsfattare utan även alla dem som arbetar med att förbättra barns och ungas villkor. Vi vill också att den ska öka förståelsen för barn och unga med funktionshinder, deras behov och möjligheter.

Under mitt första år som barnombudsman har jag rest runt i Sverige för att samtala med barn och unga. Jag ville skaffa mig en bild av hur barnen själva uppfattar sin situation och vilka frågor som är viktiga för dem. Jag har även träffat personal som arbetar inom verksamheter som vänder sig till barn under 18 år. Det är framför allt tre frågor som återkommer i dessa samtal och som bekymrar barn och unga: mobbning, stress och matsituationen i skolan.

Mobbning är ett problem som är alltför vanligt bland våra barn och unga. För dem som drabbas är det en daglig plåga. Framst är det ett problem i skolan och ibland är det till och med vuxna som utövar mobbning mot barn. Barn med funktionshinder drabbas i större utsträckning än barn utan funktionshinder, enligt bo:s enkätundersökning hösten 2001. Många skolor lyckas att motverka olika former av mobbning genom att arbeta kontinuerligt med att förändra attityder. Det ger trygghet och stolthet bland eleverna när ingen som går i deras skola utsätts för mobbning.

Att flytta elever som mobbar eller, än värre, flytta elever som blir mobbade är en kortsiktig åtgärd. Istället är det viktigt att bearbeta attityder och förhållningssätt både bland unga och vuxna. Vi måste höja ambitionen när det gäller att motverka mobbning. Det krävs konkreta åtgärder som när äga av barn förbjöds i Sverige för drygt 20 år sedan. Vi lyckades att förändra attityder med hjälp av en tydlig lagstiftning och information. Något liknande behövs också när det gäller mobbning, ett lagstadgat förbud som följs upp av information och utbildning.

Stressen drabbar allt fler

I förra årets rapport till regeringen kunde vi läsa om en ökad stress bland barn och unga. Underlaget kom

från bo:s enkät till våra kontaktklasser. Under året har många, främst tonåringar, bekräftat den bilden, liksom andra undersökningar som publicerats under 2001. Stress är ett problem som förknippas både med skolan, fritiden och familjen. Vuxnas stress sprider sig till barnen, kriser i familjen och prestationskrav inom sport och andra fritidsaktiviteter är stressfaktorer. Betyg, många läxor, flera prov i slutet på en termin, högt tempo och hög ljudnivå är andra faktorer som bidrar till stressen i skolan.

Även skollunchen ses som en mycket stressig tidpunkt. Kort lunchrast och korta tider för varje matlag är vanligt. En stressig och högljudd miljö med mat som inte alltid håller hög kvalitet gör att många inte äter tillräckligt i skolan. Det leder till att koncentrationen brister och att det blir svårare att ta till sig undervisningen. Detta kan delvis förändras genom att vi lyssnar till barns och ungas egna åsikter. De vet själva vad som skulle behöva förbättras. Läs gärna vad bo:s barn- och ungdomsråd har för tankar om maten och miljön i skolan på sidan 100. Vi måste våga ge barnen inflytande över sin vardag, men det är vi vuxna som bär ansvaret för att förändringar sker.

Många barn har ont i själen

I bo:s och scb:s statistikbok *Upp till 18* från 2001 kan man se att barn i Sverige har det relativt bra. Den materiella standarden är hög och barns fysiska hälsa är god internationellt sett. De har ofta en rik fritid och föräldrar som bryr sig om dem och respekterar deras åsikter. Det finns dock två mycket oroande signaler som vi kan se i vår egen statistik liksom i flera andra rapporter, till exempel i Socialstyrelsens *Folkhälso-rapport*.

Det första är att allt fler barn uppger att de lider av olika slags psykosomatiska besvär. Det kan vara

huvudvärk, magont eller sömnproblem. Allt fler söker hjälp inom barn- och ungdomspsykiatri. Närmare 15 procent av alla barn och unga under 18 år har någon gång under sin uppväxt kontakt med barn- och ungdomspsykiatri. Men psykiatri har inte fått märkbart mer resurser för att möta det ökade behovet. Fortfarande sker besparingar inom den psykiatriska vården för barn och unga. Vid en rundringning under året kunde vi konstatera att barn i värsta fall kan få vänta mellan sex månader och upp till två år för att få psykiatrisk hjälp. Institutionsvård för unga läggs ned och allt allvarigare problem ska hanteras i öppenvård.

Eftersom mycket tyder på att barn och unga har ökade problem med den psykiska hälsan krävs det nu en rejäl satsning inom både elevhälsan, där många problem kan fångas upp tidigt, och inom landstingens barn- och ungdomspsykiatri. Ett barn ska inte behöva vänta i månader eller år för att få hjälp med sin psykiska hälsa. Tar vi inte denna utveckling på allvar idag kan det komma att stå oss dyrt i framtiden.

För det andra kan man konstatera att klassklyftorna ökar. Besparingarna under 90-talet drabbade i stor utsträckning barnen och deras familjer. Den förbättrade konjunkturen och en rad åtgärder har inneburit att standarden för många barnfamiljer har förbättrats, men det gäller inte alla. Barn som växer upp i familjer med arbetslösa eller ensamstående föräldrar har inte haft samma standardförbättring. Där har skillnaderna ökat.

Barnen får inte bli slagträn mellan föräldrarna. Allt fler barn och unga lever med endast en förälder. Under 1999 var 55 000 barn med om att deras föräldrar valde att gå skilda vägar. För många barn innebär det en mer komplicerad livssituation. Barnen hamnar

alltför ofta mitt i föräldrarnas skilsmäsostrid. Var ska barnet bo och vem ska ha vårdnaden? I dessa processer har barnen ofta en liten möjlighet att påverka utvecklingen. Varje barns intresse måste bevakas vid skilsmässor. De har inte själva valt situationen utan hamnar högst ofrivilligt i den. Ett juridiskt biträde, som för barnets talan i processen och bevakar dess intressen, är en förutsättning för att garantera att man ser till barnets bästa. Barnet måste utifrån sin ålder och mognad kunna få säga sin mening och få sin åsikt beaktad.

Barn till ensamstående föräldrar är inte någon homogen grupp. Men deras föräldrar ska många gånger klara av det som annars två föräldrar delar på. Både tid och pengar kan vara en bristvara. Därför måste stödet till ensamstående föräldrar öka och tillvaron för barnen i sådana familjer förbättras. Det kan handla om ekonomiskt stöd, praktisk avlastning eller möjlighet till gemensam fritid.

Alla barn ska ha samma möjligheter

En annan grupp barn som inte alltid får det stöd de behöver är barn med funktionshinder. I årets rapport redovisar vi resultaten av bo:s enkätundersökning från hösten 2001 bland barn med och utan funktionshinder om deras livsvillkor. Studien visar att barn med funktionshinder allt för ofta blir utestängda från aktiviteter både i skolan och på fritiden. Det förekommer att barn regelmässigt inte kan delta i viss undervisning på grund av otillgängliga lokaler, vilket inte kan accepteras. Det är inte heller rimligt att aldrig få delta i utflykter eller i olika former av yrkespraktik som sker genom skolan.

Många barn med funktionshinder vittnar dessutom om en begränsad möjlighet att delta i olika fritidsaktiviteter. Det kan bero på att det inte finns

lämpliga aktiviteter, att det saknas assistans eller transporter i form av färdtjänst. Ett barn med funktionshinder ska ha samma rätt till fritid och utveckling som andra barn.

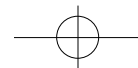
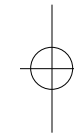
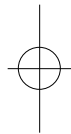
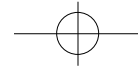
Att ha tillgång till kultur är bra för alla barn, men kanske i synnerhet för barn med funktionshinder. Kulturen kan vara en väg till att få ett nytt sätt att uttrycka sig eller göra sin röst hörd. Att få spela ett instrument, sjunga, dansa eller spela teater berikar livet, utvecklar ett barn och är ett sätt att stärka självförtroendet. Sveriges kommuner bär ett stort ansvar för att kunna erbjuda barn och unga ett rikt kulturutbud som kommer *alla* barn till del, oavsett livssituation eller bakgrund.

BO fortsätter att utbilda om barnkonventionen. Många kommuner och landsting tar fn:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) som en viktig utgångspunkt i sitt arbete. En rad statliga myndigheter utgår ifrån barnkonventionen och gör

barnkonsekvensanalyser i sitt arbete. Men det finns fortfarande ett stort utbildningsbehov bland beslutsfattare på alla nivåer. Det är med stor glädje som bo fortsätter att arbeta långsiktigt med att driva på arbetet med att förverkliga barnkonventionen i allt beslutsfattande. Sverige har kommit en bit på väg men det finns mycket kvar att göra.

Mycket av ett barns vardag styrs av prioriteringar inom kommuner, landsting och stat. Många kommuner har sparat in på förskolan. Barngrupperna har blivit mycket större och personalen hinner inte med att se alla barns behov. Skolbarnsomsorgen har också förändrats i och med att den har fått mindre resurser och de äldre barnen får klara sig utan verksamhet på många håll. Skolhälsovården har försämrats i vissa kommuner och barnsjukvårdens resurser har minskat. Var femte person i Sverige är under 18 år och har inte rösträtt. Låt frågan om våra barns vardag bli en av de stora frågorna inför valet i höst.

Många syns
inte
men finns
ändå

Barnombudsmannen (bo) har under 2001 särskilt studerat situationen för barn och unga med funktionshinder. I det här kapitlet beskriver vi vardagen för dessa barn. Vi redovisar en enkät som genomförts i samarbete med handikapporganisationerna. Enkäten vände sig dels till bo:s ordinarie kontaktklasser, dels till barn och unga med funktionshinder och deras föräldrar. Vi bad Kristina Berg-Kelly, medlem i bo:s råd och överläkare vid Drottning Silvias barn- och ungdomssjukhus i Göteborg, att kommentera resultaten av undersökningen om barns och ungas fritid riktad till föräldrar. Docent Dagmar Lagerberg, även hon medlem i bo:s råd, presenterar idéer om hur familjecentraler bättre kan arbeta för att stödja barn och unga med funktionshinder och deras föräldrar. Journalisten Lena Lidbeck har på bo:s uppdrag intervjuat fem barn med olika funktionshinder och ett syskon till ett av dessa barn.

Slutligen tar bo ställning i olika generella frågor som särskilt berör barn och unga med funktionshinder, till exempel färdtjänst. bo påpekar brister i lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade (Lss) ur ett barn- och ungdomsperspektiv och lämnar förslag på förbättringar.

De osynliga barnen

fn:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) slår fast att alla barn som vistas i Sverige har likvärdiga rättigheter. Den betonar att inga barn får diskrimineras, att barnets bästa ska sättas i främsta rummet och att alla barn har rätt till liv och utveck-

ling. Den slår också fast att alla barn har rätt att uttrycka sina åsikter och att vuxna ska respektera dessa åsikter. Men de rättigheter som kan anses som självklara för barn generellt visar sig inte vara lika självklara för barn med funktionshinder.

Historiskt sett har dessa barn fram till modern tid varit utestängda och samtidigt instängda. De har gömts undan i hemmen eller på institutioner och de har nekats skolundervisning. De har tidigare varit andra klassens medborgare utan egna rättigheter. Från och med slutet av 60-talet började emellertid situationen för barnen förändras. Handikapprörelsen hävdade funktionshindrade medborgares rätt till delaktighet i samhället. Integration blev en viktig målsättning inom många verksamheter som vänder sig till unga med eller utan funktionshinder. För barnen blev exempelvis skolintegreringen början på ett nytt synsätt.¹

Även om situationen för barn med funktionshinder har förbättrats är de fortfarande osynliga i vårt samhälle. Den vanlige medborgaren möter mycket sällan barn med funktionshinder ute i samhället. Vi möter dem inte på gator, torg, i butiker eller på bussar eller tåg. Vi ser dem inte så ofta på kaféer, på hamburgerbarer eller i biosalonger.

Barnen och ungdomarna med funktionshinder finns sällan med i tv- och radioprogram eller i tidningsreportage som helt vanliga barn med samma behov och rättigheter. När de är med är det oftast själva funktionshindret som sätts i fokus. Dessa barn och ungdomar eller deras företrädare hörs inte heller så ofta i debatten.

¹Utdrag ur avsnittet *De osynliga barnen* i rapporten *Det ser så fint ut på pappret - om barn med funktionshinder och Barnkonventionen*, Karin Paulsson, Rädda Barnen och rbu, 2001.

De är dessutom osynliga i den officiella statistiken. I Statistiska Centralbyråns (scb) levnadsnivåundersökningar (ul f) går det inte att urskilja hur livsvillkoren ser ut för barn med olika slag av funktionshinder och deras familjer. De statistiska uppgifter som tagits fram på annat håll är ofta osäkra eller gäller begränsade grupper.

BO vill göra barnen med funktionshinder synliga bo:s uppgift är att företräda alla barn i Sverige. bo ser det därför som särskilt viktigt att uppmärksamma barn med funktionshinder och föra ut deras röster i samhället. Dessa är i första hand barn och har samma behov som andra barn, men de kan behöva särskilda lösningar för att kunna utvecklas och bli delaktiga.

Barn med funktionshinder är en mångskiftande grupp. Många barn har flera funktionshinder och det finns barn med osynliga funktionshinder av både psykisk och fysisk karaktär. Det finns också barn med mycket sällsynta funktionshinder. Alla barn och ungdomar har sina speciella tillgångar och svårigheter vilket gör det omöjligt att generalisera och naturligtvis också svårt att hävda varje grupps särskilda rättigheter.

BO vill lyfta fram barnens röster

En viktig uppgift för bo är att se till att barns och ungdomars rättigheter enligt barnkonventionen blir uppfyllda och att alla beslut som rör dem har ett rättighetsperspektiv och utgår från varje barns eget behov.

För att bo aktivt ska kunna företräda alla barns och

ungdomars intressen och rättigheter är det viktigt att fånga upp vad de tycker i olika frågor. bo har sedan fyra år tillbaka ställt frågor via Barnkanalen och Unga Kanalen på Internet till ett antal kontaktklasser för att bland annat få underlag till sina uttalanden.

Redan 1998 frågade bo barn och ungdomar om hur de såg på sina rättigheter. Frågorna utgick ifrån ett rättighetsperspektiv med tonvikt på barnkonventionens artikel 3 om barnets bästa, artikel 2 om icke-diskriminering, artikel 29 om rätt till god utbildning, artikel 6 om rätt till liv och utveckling, artikel 31 om rätt till vila och fritid, artikel 12 om rätt att säga sin mening och artikel 42 om rätt till information om barnkonventionen.

BO frågar kontaktklasser och barn med funktionshinder

bo har under år 2001 valt att koncentrera arbetet på gruppen barn och ungdomar med funktionshinder. Därför var det naturligt att rikta samma rättighetsfrågor till dessa grupper som till bo:s kontaktklasser.

I samarbete med rbu², srf³, dnb⁴, hrf⁵, fub⁶, Rädda Barnen och Handikappombudsmannen kompletterades enkäten med frågor som var av särskilt intresse för barn med funktionshinder. Det var frågor om tillgång till hjälpmedel, om behov av medicinering under skoltid och om man var med i alla skolämnen.

Totalt omfattade enkäten 57 frågor. Frågorna hade två eller flera svarsalternativ. Dessutom fanns det möjlighet att lämna mer utförliga svar på 14 av frågorna som hade öppna svarsalternativ.

² rbu - Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar.

³ srf - Synskadades Riksförbund.

⁴ dnb - Riksförbundet döva, hörselskadade och språkstörda barn.

⁵ hrf - Hörselskadades Riksförbund.

⁶ fub - Riksförbundet för Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna.

MÅNGA SYNS INTE MEN FINNS ÄNDÅ

Hur nådde vi barnen med funktionshinder?

Vi skickade ut brev till familjer som var medlemmar i rbu och srf och hade barn i åldrarna 10 till 15 år. Två av rbu:s medlemsregister utnyttjades, nämligen ett adressregister med familjer med rörelsehindrade barn (cirka 700) och ett adressregister med familjer med barn med Damp/adhd⁷ och Aspergers syndrom⁸ (cirka 600). Via srf kunde vi skicka ut brev till 355 familjer med barn med synskador.

För att nå barn med grava hörselskador skickades brev till rektor och lärare på specialskolor för döva med förfrågan om deras medverkan. Brev delades ut direkt till föräldrar vars barn gick integrerade i vanliga klasser eller eventuellt i hörselklass i vanlig skola. Det skedde genom hörselkonsulenter på en hörselcentral i Stockholmsregionen.

Utskicken till familjerna innehöll två brev, ett riktat till barnet och ett till föräldern, som också fick besvara ett antal frågor om sitt barns fritid. Resultaten av föräldrarnas svar redovisas i avsnittet *Föräldrars tankar kring fritiden*.⁹

925 barn svarade på enkäten

BARN I BO:S KONTAKTKLASSER

Totalt svarade 545 skolbarn från bo:s kontaktklasser. Av dessa var 330 barn från 22 skolor på mellanstadiet och 215 ungdomar från 11 skolor på högstadiet. Av svaren går det inte att utläsa hur många barn med funktionshinder som finns integrerade i kontaktklasserna, men i de öppna svaren framgår det att det finns barn med funktionshinder i dessa klasser.

⁷ adhd (Attention Deficit Hyperactivity Disorder), ungefär "överaktivitetsyndrom med uppmärksamhetsstörning". damp (Deficits in Attention, Motor Control and Perception), ungefär "problem med uppmärksamhet i kombination med svårighet att kontrollera rörelser, samt störningar i varseblivning".

BARN MED FUNKTIONSHINDER

Totalt svarade 380 barn med funktionshinder

Barn med rörelsehinder:

103 barn (21 barn i grundsärskolan)

Barn med Damp/adhd och Aspergers syndrom: 69 barn (12 barn i grundsärskolan)

Barn med hörselskador:

71 barn (52 barn i specialskola för hörselskadade eller i hörselklass och 3 barn i grundsärskolan)

Barn med synskador:

137 barn (25 barn i grundsärskolan)

Av alla som svarade är 53 procent pojkar och 47 procent flickor. I gruppen barn med hörselskador och barn med Damp/adhd och Aspergers syndrom är det många fler pojkar än flickor.

Av alla som svarat är 54 procent i mellanstadieåldrarna 10–12 år och 43 procent i åldrarna 13–15 år. I grupperna barn och unga med rörelsehinder, hörsel- och synskador är drygt hälften 13 år och äldre. I gruppen barn med Damp/adhd och Aspergers syndrom är de flesta under 13 år och 38 procent 13–15 år.

Tre sätt att svara

PÅ INTERNET

Rättighetsfrågorna lades ut på Barnkanalen och Unga Kanalen på bo:s webbplats. Alla barn och ungdomar som hade tillgång till Internet ombads att svara elektroniskt. Varje grupp av barn fick egna lösenord. På så vis kunde svaren sorteras in under respektive funktionshinder och kontaktskola.

⁸ Autismspektrumstörning som begränsar förmågan till socialt beteende, ger tvångsmässighet och problem med kommunikationen.

⁹ Barn och unga med funktionshinder - Föräldrars tankar kring fritiden. Redovisning av enkätsvar. Barnombudsmannen 2001.

PÅ PAPPER

De barn som inte hade tillgång till Internet fick möjlighet att svara på pappersenkät som kunde rekvideras från bo. Barn med synskador fick enkäten i stor stil.

PÅ DISKETT

Blinda barn eller barn med mycket grav synnedsättning fick enkäten på diskett.

Resultat och tendenser

Svaren på enkäten redovisas så att det ska vara möjligt att jämföra grupperna barn med funktionshinder och eleverna i kontaktklasserna. Kan det vara skillnad mellan de båda grupperna av barn och i vilket avseende? Genom att studera de olika svarsfrekvenserna är det naturligtvis enbart möjligt att se tendenser. Antalet svarande barn är alltför litet för att svaren kan sägas vara statistiskt representativa för elever på mellan- och högstadiet i bo:s kontaktklasser. Det gäller även barnen med funktionshinder. Själva urvalsförandet av barn med funktionshinder gör också att det är omöjligt att dra säkra slutsatser. Utnyttjandet av till exempel rbu:s och sfr:s medlemsregister innebär att det är aktiva föräldrar som blivit tillfrågade om barnens medverkan i enkäten. Det kan också ha varit barnen till de mest positiva föräldrarna som svarat på frågorna.

Där det finns olikheter i svaren mellan kontaktklasserna och barnen med funktionshinder har vi också studerat om det finns skillnader i svarsmönster mellan olika grupper av barn med funktionshinder.

Redovisningen har även kompletterats med resultat från andra undersökningar då barn och ungdomar har fått komma till tals genom intervjuer eller enkäter.

Resultaten i text och siffror

Enkätsvaren har grupperats enligt följande:

Kännedom om barnkonventionen

Familjen och boendet

Skolan

Fritiden

KÄNNEDOM OM BARNKONVENTIONEN

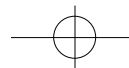
På frågan *Känner du till något som står i barnkonventionen?* svarade 44 procent av barnen i kontaktklasserna *ja*, medan andelen för hela gruppen barn med funktionshinder var 37 procent. Av dessa var det barnen med hörselskador (42 procent) som föreföll ha bäst kännedom om barnkonventionen. Av övriga var det barnen med rörelsehinder (30 procent) som hade minst kännedom.

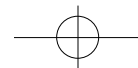
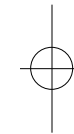
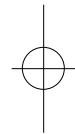
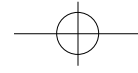
Som jämförelse kan nämnas bo:s enkät 1998¹⁰ då cirka 60 procent av kontaktklasserna svarade att de kände till barnkonventionen. Om dessa siffror ger en riktig bild av verkligheten har det blivit en försämring snarare än förbättring av barns kännedom om barnkonventionen under de tre senaste åren. Nu utgör den aktuella populationen andra barn än 1998, men många finns på samma skolor och har samma lärare.

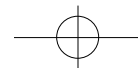
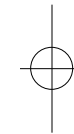
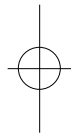
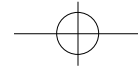
Närmare hälften av kontaktklasserna men bara en tredjedel av gruppen barn med funktionshinder svarade *ja* på frågan: *Har ni på din skola arbetat med barnkonventionen och till exempel skrivit uppsatser, gjort utställningar eller spelat teater?* Andelarna *ja*-svar var för barn med rörelsehinder 26 procent, barn med synskador 24 procent, barn med Damp/adhd 28 procent och barn med hörselskador 45 procent.

Siffrorna kan tyda på att barn med funktions-

¹⁰ Å sen så tycker jag..., bo:s rapport till regeringen, 1999.

hinder, med undantag av barn med hörselskador, inte fått information i lika stor utsträckning som eleverna i kontaktklasserna. De skulle med andra ord behöva särskilt riktade informationsinsatser.

FAMILJEN OCH BOENDET

Några frågor handlade om hur barnen har det i familjen och i bostadsområdet där de bor. Av svaren framgår att det inte är någon skillnad mellan de undersökta grupperna. Cirka 86 procent anser att föräldrarna har tid att lyssna, 95 procent anser att de har någon plats hemma där de kan vara i fred och 92 procent tycker att de trivs i sitt bostadsområde.

SKOLAN

De flesta trivs i skolan. Av samtliga svarande barn är cirka 90 procent nöjda med skolan de går i. Det är ingen större skillnad mellan de olika undersökta barngrupperna eller mellan pojkar och flickor. Tidigare undersökningar visar att barn ofta är mycket positiva om man ställer frågor om trivsel i allmänhet.

Genom att ställa följdfrågan *Varför trivs du inte i skolan?* fick de missnöjda barnen möjlighet att formulera vad som inte var så bra i skolan. Det visade sig att även nöjda barn skrev egna kommentarer när de fick tillfälle att reflektera över frågan.

KOMMENTARER FRÅN BARNEN

Mellanstadieeleverna i kontaktklasserna anger vanligtvis som skäl till otrivsel att lärarna är dumma, jobbiga, skrikiga eller tråkiga. Man tycker att det är för mycket läxor och för lite raster.

Högstadieeleverna i kontaktklasserna tar upp att det är stressigt, mycket våld och dålig luft.

Vanliga svar bland alla barn med funktionshinder

är att det är stökigt i klassen, att man inte hinner med det som de andra gör, att man blir retad och inte har några kompisar.

Barn med Damp/adhd säger att de blir retade, att de inte kommer överens med assistenten, att de inte har några kompisar och att de är rädda för stora killar på skolan.

Barn med hörselskador säger att det är tråkigt i skolan och att de saknar kompisar att vara med.

Barn med synskador säger att det känns som tvång att gå till skolan, att de inte gillar fröken, inte har några kompisar, att de saknar kompisar som är blinda, och att det är jobbigt med den nya assistenten.

Mina kompisar springer ifrån mig på rasterna, de tänker att jag ser dåligt. Min fröken har pratat med tjejerna i klassen om att jag inte ser så bra. Dom tänker på det ett par dar men sedan glömmar de bort det och jag blir utanför igen.

BRA PÅ RASTEN MEN SÄMRE PÅ SKOLGÅRDEN

Svaren på frågan *Har du det bra på rasten?* visar ingen större skillnad mellan alla undersökta grupperna av barn. Omkring 90 procent av samtliga barn tycker att de har det bra på rasterna. Det är ingen skillnad mellan flickornas och pojkarnas svar.

Varför har du det inte bra på rasten? Denna följdfråga hade olika fasta svarsalternativ: inget att göra, ingen att vara med, bråkigt, inga vuxna i närheten och annat. Cirka hälften av dem som svarat (272 totalt) angav "inget att göra". "Ingen att vara med" svarade 18 procent av barnen med funktionshinder och 4 procent av kontaktklasserna. Övriga svarsalternativ hade mycket få svar.

VARFÖR HAR DU DET INTE BRA PÅ RASTERNA?

Andel som svarat	Ingen att vara med
Barn med hörselskador	9 %
Barn med Damp/ADHD	5 %
Barn med synskador	32 %
Barn med rörelsehinder	24 %

bo:s Internetenkät hösten 2001

Om trivseln på skolgården. Skolbarns tid på skolgården varierar mycket. Det beror på vilka regler varje skola har och på elevernas ålder. På många skolor är det frivilligt för eleverna att gå ut på kort- och långgraster. Där ser erfarenheter olika ut beroende på vilken skola barnen går i.

TRIVS DU PÅ SKOLGÅRDEN?

Andel som svarat	"Ja" eller "Ja, för det mesta"
Barn i BO:s kontaktklasser	77 %
Barn med funktionshinder	81 %
varav:	
med hörselskador	83 %
med Damp/ADHD	81 %
med synskador	84 %
med rörelsehinder	77 %

bo:s Internetenkät hösten 2001

Enkätsvaren visar att det inte är någon större skillnad mellan svaren från kontaktklasserna och svaren från barnen med funktionshinder. Av de senare trivs barnen med rörelsehinder sämst. När det gäller dessa barn finns det en undersökning¹¹ som visar att utomhus-

miljön i skolan på många håll är otillfredsställande, vilket delvis kan bidra till vantrivsel. Det är för mycket barn, alltför kuperad terräng och oplogade skolgårdar på vintern, vilket leder till att barnen inte kan röra sig fritt på rasterna.

BERÖM AV LÄRARNA

FÅR DU BERÖM AV DINA LÄRARE?

Andel som svarat	"Ja, ofta" eller "Ja, ibland"
Barn i BO:s kontaktklasser	88 %
Barn med funktionshinder	92 %
varav:	
med hörselskador	90 %
med Damp/ADHD	87 %
med synskador	97 %
med rörelsehinder	93 %

bo:s Internetenkät hösten 2001

Enligt tabellen ovan känner barnen med funktionshinder oftare än barnen i kontaktklasserna att de får beröm av sina lärare, med undantag av barnen med Damp/adhd. Detta kan eventuellt bero på att lärarna har lägre krav på sina elever. En genomgående tendens är att flickor känner att de får mer beröm än pojkar.

RÄTTVISA LÄRARE

I genomsnitt anser 94 procent av alla svarande barn att deras lärare är rättvisa. Barnen med funktionshinder är i allmänhet något mer positiva än barnen i kontaktklasserna. Denna positiva bild stärks av en annan undersökning där barn och ungdomar med rörelse-

¹¹ Barn och unga med rörelsehinder – en projektbeskrivning, Maare Tamm, Rädda Barnen, 2001

hinder intervjuades. Inte heller de upplevde att de blev orättvist behandlade av vare sig lärare eller annan skolpersonal.¹²

Det är ingen skillnad i svaren mellan pojkar och flickor bland barn med funktionshinder. Däremot anser fler pojkar än flickor i kontaktklasserna att lärarna är rättvisa.

LIKA BEHANDLING AV LÄRARNA

Nästan vart fjärde barn med funktionshinder (22 procent) och 15 procent av kontaktklasserna svarade ja på frågan *Behandlar dina lärare dig annorlunda än de andra i klassen?* Det är främst barnen med synskador (27 procent) och barnen med rörelsehinder (24 procent) som uppfattar att de behandlas annorlunda. Många av svaren visar att barnen med funktionshinder blir positivt särbehandlade. De får mer uppmärksamhet och blir mer ompysslade än andra barn i och med att de kan behöva mer praktisk hjälp eller pedagogiskt stöd i skolarbetet. Det negativa som framskymtar handlar om att de blir avskilda och placerade i andra undervisningslokaler eller att de blir förbarnsligade. Att bli betraktad som mindre vetande och få arbetsuppgifter under den egna förmågan känns naturligtvis nedvärderande.

KOMMENTARER FRÅN BARNEN

Mellanstadiebarnen (40 svar). Vanliga svar är att lärarna favoriserar vissa i klassen, att flickorna får mer uppmärksamhet och att lärarna skäller på vissa barn fastän de inte gjort något särskilt. Svaren handlar mycket om orättvisa lärare.

– *Jag och min kompis brukar vara de första offren när*

det gäller digitalkameran på vår skola. Dom tror att det alltid är vi som har slarvat bort den. Dessutom brukar vår lärare inte skälla ut mig lika mycket som hon gör med en annan i klassen. Jag tror också att man kan bli annorlunda behandlad om man är tjej än om man är kille. Lärarna blir mer arga på tjejer om dom är uppkäftiga än om det är killarna som är uppkäftiga. Det är som om dom förväntar sig att tjejerna ska vara tysta. (Pojke, mellanstadiet, kontaktklass)

Högstadiet barnen (6 barn). De barn som ger sina kommentarer anser att de får lite mer hjälp av lärarna och att manliga lärare behandlar killar bättre än tjejer.

Barn med hörselskador: Inga barn hade några kommentarer, sannolikt för att flertalet går i specialklass där alla har samma funktionshinder.

Barn med Damp/adhd (13 svar):

- *Bryr sig mer om tjejerna.* (Pojke)
- *Dom respekterar om jag kommer för sent pga. att min taxi är försenad.* (Pojke)
- *Jag får mer ansvar och svårare uppgifter vilket är positivt.* (Pojke)
- *Jag får extra hjälp. Får mer hjälp än andra.*
- *Lärarna skriker och är särskilt dumma mot en.* (Typsvaret från flera barn)

Barn med synskador (30 svar):

Positivt:

- *Jag ser dåligt och dom tänker alltid på att jag ska sitta bra och att jag ska se lika bra som alla andra.* (Pojke)
- *Slipper att vara med i bollspel om jag tycker att det är jobbigt.* (Flicka)

¹² Barn och unga med rörelsehinder - en projektbeskrivning, Maare Tamm, Rädda Barnen, 2001.

- Jag är synskadad till 20 procent så jag får sitta längst fram. (Pojke)
- Jag får ofta mer hjälp av en lärare och blir dessvärre nästan favoriserad. (Pojke)
- Jag får mer tid på prov. (Flicka)
- Jag behöver inte göra pilliga saker. (Flicka)

Negativt:

- Jag går inte i någon klass utan får sitta själv i ett rum på 7 kvm. (Pojke)
- Dom behandlar mig som en liten unge. (Pojke)
- Hon visar saker längst fram och jag sitter längst bak. Jag ser ingenting. När jag rättar henne eller säger till blir hon arg. Säger att jag ska lugna ner mig. Skriker inför hela klassen att jag ska sitta, men jag ser ju inget. (Pojke)
- Jag får ofta vänta, blir sist. (Pojke)

Barn med rörelsehinder (27 svar):

Positivt:

- Jag får väldigt mycket beröm ibland. (Pojke)
- Dom ger mig mer uppmärksamhet. (Pojke)
- Det är bara jag som jobbar med dator. Och det kan dom andra inte. (Flicka)

Negativt:

- Det känns som att jag inte får tillgång att prova på en högre nivå på engelskan, t.ex. Att jag inte kan göra något på VG-nivån bara för att jag har G. Lärarna ger mig bara G-papper. (Pojke)
- På gympan får jag nästan aldrig göra något roligt. (Flicka)
- Jag kan inte vara med på gympan. Jag har ingen egen assistent så jag får mindre hjälp än de andra. (Pojke)

¹³ 74 röster om skolan – Att vara hörselskadad individualplacerad i år 7, 8 eller 9. Enkätundersökning bland elever i destuw län som är ordinerade

- Min lärare tror att min assistent ska klara allt. (Flicka)
- Bortglömd. (Pojke)

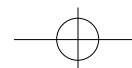
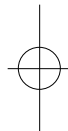
STÖD OCH HJÄLP I SKOLARBETET

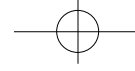
Nästan samtliga barn (i genomsnitt 96 procent) tycker att de får den hjälp de behöver i undervisningen. Det är ingen skillnad mellan pojkar och flickor. På följdfrågan vem eller vilka de får hjälp av varierar svaren bland barnen med funktionshinder. Hjälp av assistenten får 17 procent av barnen med Damp/adhd, 13 procent av barnen med rörelsehinder, 8 procent av barnen med hörselskador, inget barn med synskador och 2 procent av barnen i kontaktklasserna.

Även om i stort sett alla tycker att de får den hjälp de behöver finns det undersökningar som visar att det brister i den pedagogiska situationen. I en enkätundersökning¹³ som speglar skolsituationen för integrerade högstadieelever med hörselskador framkommer det att hälften av eleverna inte får något extrastöd och att det oftast inte finns något individuellt åtgärdsprogram. Det är de kommunala ambulerande hörsellärarna som hittills har stått för huvuddelen av extrastödet i skolan. Det nyinrättade Specialpedagogiska institutets uppdrag¹⁴ innebär att stöd i stället ska ges till skolhuvudmännen och lärarlagen och inte direkt till eleverna med funktionshinder. En stor oro för barnens skolgång har börjat märkas hos många föräldrar som vänt sig till bo per brev eller telefon.

Enkätundersökningen visar att mer än tre av fyra (78 procent) av eleverna med hörselskador går i klasser med fler än 20 elever och nästan hälften i klasser med fler än 25 elever. Stora skolklasser är naturligtvis negativt för många elever med behov av särskilt stöd.

de hörapparater, Håkan Bergkvist, Specialpedagogiska institutet 2001, 14 sfs 2001:286

Min kompis provade att köra Rullen. Det gick inte så bra

Pernilla funderar länge och väl på frågan om det är något kompisarna gör som hon också skulle vilja göra.

– Nej, inte som jag kan komma på, säger hon till sist med ett mycket övertygande leende.

Pernilla, vars muskelsjukdom, spinal muskelatrofi, gör att hon inte kan använda sina ben, är en glad och aktiv tioåring med dagarna fullteknade. Förutom läxor och skolarbete i årskurs fyra, och eftermiddagar på fritids, går hon och målar en dag i veckan. Sen ett halvår tillbaka ägnar hon mycket tid åt att träna sin hund, Whinnie. Whinnie är en nio månader gammal Golden retriever som ska utbildas till servicehund.

Pernilla visar stolt vilka uppgifter Whinnie redan klarar. Hon kan hämta en penna eller en strumpa som Pernilla tappat på golvet. Hon kan stänga en skåpdörr och skjuta igen en låda. Hon kan vinka med

tassen. När Pernilla ber om en puss får hon en, mitt på munnen.

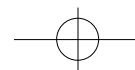
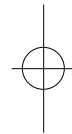
– Vi håller på att lära henne att gå fot, brevid Rullen, säger Pernilla. Hon är jätteduktig men ännu så länge klarar hon bara att gå fot om man håller en godis framför nosen på henne.

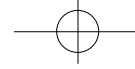
– Det är viktigt att träna henne varje dag. Om hon inte får sina träningsstunder blir hon jättejobbig. Då springer hon runt och skäller och biter och hämtar saker som hon inte får ha.

Pernilla säger att ännu är hon bara "lill-matte" till Whinnie. Det är mamma som är matte, pappa är ledare i flocken.

– Men meningen är att det är jag som ska bli ledare. När Whinnie får sitt täcke som visar att hon är servicehund kan hon följa med mig överallt, i skolan också.

Pernilla tror att det skulle fungera bra att ha med sig Whinnie i skolan. Kompisarna skulle tycka att det var kul.

Pernillas bästa kompis i klassen heter My.

– Ibland följer My med mig hem efter skolan. Vi leker mest vanliga lekar, med dinosaurier till exempel. Eller så spelar vi dataspel. Det finns ett som är roligt där man är i stallet och sköter hästar. Ibland går vi på bio eller så sitter vi och ritar. Jag går inte hem till My så ofta eftersom hennes mamma jobbar sent. Vi leker på fritids istället.

– En gång, när vi gick på sexårs, prövade My att köra min Rulle. Det gick inte så bra. Hon höll på att flytta runt hela klassrummet. Stolarna och bänkarna fastnade på Rullens bakhjul. Hon tyckte det var svårt att köra.

Pernilla demonstrerar sin manöverpanel där hon förutom att styra permobilen kan öppna och stänga dörren till sitt rum, tända och reglera belysningen, sätta på tv och video. Hon visar sina varma sköna skor med inbyggd värmeslinga – en konstruktion som pappa hjälpt till med. Tidigare frös Pernilla jämt om fötterna.

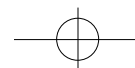
– Fötterna använder jag bara i cykelmaskinen en stund varje kväll, säger Pernilla. Det är skönt.

– Jag har ganska bra styrka i armarna för att ha den sjukdom jag har. Jag kör rullen med vänster och skriver med höger. Det går jättebra.

Att Pernilla har bra grepp med både hand och huvud visar de vackert inramade målningar i akvarell och pastellkrita, som hänger ovanför soffan i hennes rum.

– Att rita och måla är det roligaste jag vet. Egentligen var jag för ung för att gå den kurs jag går på, men jag fick prova och då kom jag med.

Nu sneglar Pernilla på sin mycket spännande tredje del av Harry Potter. Vi avslutar intervjun så att hon hinner läsa färdigt kapitlet innan det är dags för eftermiddagens utflykt. Tillsammans med assistent, lillasyster och mamma ska Pernilla åka och bada i en bassäng med skönt uppvärmt vatten.

MÅNGA SYNS INTE MEN FINNS ÄNDÅ

Det försämrar möjligheterna för elever med hörselskador att kommunicera och höra vad lärare och klasskamrater säger, särskilt om lärarna inte skickar runt mikrofonen eller upprepar kamraternas svar. Den hörselskadade eleven ber sällan eller aldrig (77 procent) att läraren ska upprepa kamraternas svar. Författaren till rapporten menar att eleverna håller en låg profil och finner sig i situationen helt enkelt.

– Jag kan väl erkänna att jag kan behöva mer hjälp i matte till exempel. Eftersom jag har haft hjärnblödning och har svårt att minnas matte och no. Jag har blundat för att få hjälp för att inte anses dålig inför kamraterna. Men nu har jag öppnat mig, och vet att kompisarna tar mig för den jag är, nu kan jag ta emot hur mycket hjälp som helst!!! (Flicka med rörelsehinder)

INFLYTANDE I SKOLAN

Enkäten innehöll tre frågor om inflytande i skolan. Frågorna hade lydelsen: *Får du vara med och bestämma i skolan? Frågar de vuxna dig vad du tycker är bra och dåligt i skolan?* och *Lyssnar de vuxna på dig i skolan om du kommer med idéer och förslag?*

Svaren visar att fler barn med funktionshinder än barnen i kontaktklasserna tycker att de har något att säga till om och att vuxna lyssnar på vad de säger.

FÅR DU VARA MED OCH BESTÄMMA I SKOLAN? FRÅGAR DE VUXNA DIG VAD DU TYCKER ÄR BRA OCH DÅLIGT I SKOLAN? OCH LYSSNAR DE VUXNA PÅ DIG I SKOLAN OM DU KOMMER MED IDÉER OCH FÖRSLAG?

Andel som svarat "Ja"

	Bestämma	Vuxna frågar	Vuxna lyssnar
Barn i BO:s kontaktklasser	74 %	74 %	85 %
Barn med funktionshinder	80 %	78 %	92 %
varav:			
med hörselskador	80 %	74 %	92 %
med Damp/ADHD	68 %	82 %	94 %
med synskador	84 %	78 %	93 %
med rörelsehinder	80 %	77 %	90 %

bo:s Internetenkät hösten 2001

MÅNGA BLIR RETADE

De allra flesta (82 procent) tycker att de kan arbeta i lugn och ro i klassrummet. De som är mest positiva är barnen med hörselskador, varav många går i specialklasser som är små. Däremot blir många retade av kamrater under skoltid.

HÄNDER DET ATT DU BLIR RETAD I SKOLAN?

Andel som svarat	"Ja, ofta" eller "Ja, ibland"
Barn i BO:s kontaktklasser	14 %
Barn med funktionshinder	27 %
varav:	
med hörselskador	28 %
med Damp/ADHD	35 %
med synskador	23 %
med rörelsehinder	24 %

bo:s Internetenkät hösten 2001

Barnen med funktionshinder är betydligt mer utsatta för att bli retade än eleverna i kontaktklasserna enligt vårt material. Vart fjärde barn med funktionshinder uppger att de blir retade i skolan. Vart tredje barn med Damp/adhd uppger detta.

Om vi studerar skillnader mellan flickor och pojkar kan vi finna att det är främst pojkar som blir retade i kontaktklasserna. Bland de funktionshindrade barnen är det ingen skillnad mellan pojkar och flickor.

Vad säger de som retas? Kommentarer från barnen

Barn med hörselskada:

- Att jag inte får vara med, att jag är dum eller hörselskadad CP, men jag hör ju bara dåligt.
- Det mesta är bara på skoj och jag tar inte illa vid mig.
- Jag och några kompisar blev retade av några hörande på vår skola, för att vi hade hörapparat.

Barn med Damp/adhd:

- Dampunge, du är inte riktigt klok.
- Jag blev retad förra året för Dampen, men detta år har det blivit bättre för att mamma hjälpte till att säga till dom som retade mig. För läraren brydde sig inte!
- Dom pekar, skrattar och viskar bakom ryggen, stirrar och kommer nära inpå, larvar sig, säger ibland saker om mitt utseende och gör miner.
- Dom kallar mig hora fast jag inte är det och för att jag alltid säger vad jag tycker. För att jag ibland inte kan sitta stilla med huvudet eftersom jag tittar på allt möjligt.
- Att jag är dum i huvudet.
- Åh så du går också i mongoklassen.
- Där går supertönten och Dampbarn.
- Härmas och skrattar.

Barn med synskador:

- Dom säger att jag är CP. Att jag bara skojar om mitt handikapp, att jag ser bättre och jag bara låtsas.

- Glasögonorm och andra saker.

- Skrattar åt mig för jag "snurrar", kallar mig glasögonorm. Mest när jag stammar och berättar något.

- Om mina glasögon, jag är synskadad, kötthuve, fult utseende.

- Vet inte om dom skrattar, blir också "slagen" i magen eller huvudet utan att jag vet av vem.

- Blindbock.

- Håkan kråkan, blindstyre, skitsnack.

- Tjockis, blindbock. Är du blind, gris?

- Först säger dom att jag ska sjunga, sen skrattar dom när jag sjunger.

Barn med rörelsehinder:

- CP-unge, släss, gör krokben.
- Jävla CP-jävel.
- Om min CP-skada, men det händer inte så ofta, men det känns trist.
- Kan du inte gå normalt, eller??
- Dom retas inte, men ger mig sådana konstiga blickar.
- Har hänt att någon har hotat och sagt konstiga saker men det bryr jag mig inte så mycket om, det är klart att jag blir ledsen men "so what".
- Att jag är dum i huvudet.
- Att jag inte får vara med och spela boll.
- Dom säger ingenting. Dom härmar mitt sätt att gå.
- Dom kallar mig för CP och rullstolsunge och sånt där.
- Att jag är kort och liten.
- Jag försöker för det mesta att glömma bort det.
- Jag tar för mycket plats med alla hjälpmedel, är lite tjock och sned i ryggen.
- Det handlar inte om att "retas" på högstadiet, utan snarare en form av trakasserier. Trakasserier är inte lika vanliga nu som förut. Det kan jag tacka min rektor för. Nu är det mycket bättre för folk respekterar mig för den jag är.

MÅNGA SYNS INTE MEN FINNS ÄNDÅ

Många av barnen med funktionshinder vittnar om att de utsätts för glåpord och kommentarer med koppling till funktionshindret. I barnens svar finns en känsla av ledsenhet och att det är fråga om att bita ihop och inte bry sig om. Det handlar om att lära sig tala att leva med att bli trakasserad av skolkamrater. De barn som förefaller minst utsatta är de som går i hörselklasser, det vill säga går i en klass tillsammans med andra med samma funktionshinder eller i specialskola. Barn med funktionshinder som är integrerade i vanliga skolklasser är med andra ord mer utsatta än icke-integrerade.

Barn med osynliga och lättare funktionshinder blir också oftare retade av kamrater än barn med mer påtagliga funktionshinder. Ett barn med Damp/adhd riskerar att blir mer drabbat än ett barn som är rullstolsburet.

BARN SOM BLIR SLAGNA I SKOLAN

HAR DET HÄNT ATT DU HAR BLIVIT SLAGEN I SKOLAN
DET SENASTE ÅRET?

Andel som svarat	"Ja, många gånger" eller "Ja, någon gång"
Barn i BO:s kontaktklasser	32 %
Barn med funktionshinder	20 %
varav:	
med hörselskador	29 %
med Damp/ADHD	38 %
med synskador	13 %
med rörelsehinder	10 %

bo:s Internetenkät hösten 2001

Det är främst barnen i kontaktklasserna, barnen med Damp/adhd och hörselskador som uppgett att de blivit slagna det senaste året. Det är fler pojkar än flickor som svarat ja på frågan.

ORON SÄTTER SIG I MAGEN OCH I HUVUDET

Brukar du ha ont i huvudet eller i magen? var en av frågorna som ställdes i enkäten. Denna fråga kan i viss mån ge en indikation på det psykiska tillståndet hos barnen. Vi vet att många kroppsliga symtom kan vara uttryck för psykisk stress i skolan eller i vardagen i övrigt. Barnens svar på frågan om "ont i magen eller huvudet" är naturligtvis ett mycket grovt mått på den psykiska hälsan eller ohälsan.

BRUKAR DU HA ONT I HUVUDET ELLER I MAGEN?

Andel som svarat	"Ja, ofta" eller "Ja, ibland"
Barn i BO:s kontaktklasser	52 %
Barn med funktionshinder	45 %
varav:	
med hörselskador	42 %
med Damp/ADHD	44 %
med synskador	43 %
med rörelsehinder	51 %

bo:s Internetenkät hösten 2001

Svaren visar att omkring hälften av alla barn, fler flickor än pojkar, uppger att de brukar ha ont i huvudet eller i magen. Utan att ställa mer fördjupade frågor, går det dock inte utifrån dessa resultat att dra några slutsatser varför barnen svarat som de gjort.

EN VUXEN ATT VÄNDA SIG TILL I SKOLAN

FINNS DET NÅGON VUXEN I SKOLAN ATT PRATA MED NÄR DU BEHÖVER DET?

Andel som svarat	"Ja" eller "Ja, för det mesta"
Barn i BO:s kontaktklasser	87 %
Barn med funktionshinder	92 %
varav:	
med hörselskador	83 %
med Damp/ADHD	87 %
med synskador	96 %
med rörelsehinder	96 %

bo:s Internetenkät hösten 2001

Av tabellen ovan kan man konstatera att flertalet barn tycker att de har någon vuxen att vända sig till. Det betyder att de svarande barnen känner stort förtroende för de vuxna i skolan. Fler flickor än pojkar har svarat ja på frågan.

Enkäten hade även en följdfråga där barnen kunde tala om vem de går till när de behöver tala med en vuxen i skolan. För alla barn är läraren den person i skolan som de i första hand vänder sig till. Svarmönstret skiljer något mellan de olika barngrupperna.

Barnen i kontaktklasserna och barnen med rörelsehinder svarar att kompisar/klasskamrater är minst lika viktiga som läraren att vända sig till. Kompisar är också viktiga för barnen med Damp eller hörselskador, medan däremot barnen med synskador inte tar upp kompisar/klasskamrater som något alternativ överhuvudtaget. Det kan tyda på att det faktiskt inte har så många kamrater i klassen. Dessa barn anger i stället den egna assistenten som den viktigaste per-

sonen att vända sig till. För barnen med Damp/adhd och rörelsehinder är den egna assistenten också en viktig vuxen. Kuratorn och skolsyster är två personer som många barn nämner. På en högstadieskola har skolvärdinnan och jourkompisar fått många svar. Andra personer i skolan som har angivits av flera är psykologen, rektorn och vaktmästaren.

Eftersom assistenten är en sådan viktig person i många av de funktionshindrade barnens vardag är det viktigt att relationen dem emellan fungerar på ett bra sätt. I en intervjuundersökning¹⁵ med 13 barn och ungdomar med rörelsehinder framgick det bland annat att många uppfattade assistenten som en extramamma eller pappa och att de många gånger blev behandlade som mycket yngre än de var. En bra assistent var en person som behandlade en som den individ man är. Önskeassistenten bör enligt den nämnda studien vara en person av samma kön och helst under 25 år. Att kunna välja sin egen assistent var också ett starkt önskemål.

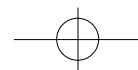
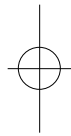
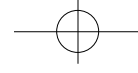
BARN MED FUNKTIONSHINDER ÄR INTE MED I ALLA SKOLÄMNEN

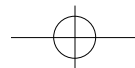
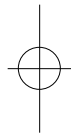
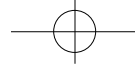
ÄR DU MED I ALLA ÄMNEN?

Andel som svarat	"Ja"
Barn i BO:s kontaktklasser	92 %
Barn med funktionshinder	78 %
varav:	
med hörselskador	87 %
med Damp/ADHD	74 %
med synskador	87 %
med rörelsehinder	64 %

bo:s Internetenkät hösten 2001

¹⁵ Barn och unga med rörelsehinder- en projektbeskrivning. Maare Tamm, Rädda Barnen, 2001.

Fler barn med funktionshinder än barnen i kontaktklasserna uppger att de inte är med i alla skolämnen. Av barnen med funktionshinder uppger 36 procent av barnen med rörelsehinder och 26 procent av barnen med Damp/adhd att de inte är med i alla ämnen. Siffran för barnen med syn- och hörselskador är 13 procent för båda grupperna. Många av barnen med hörselskador går i specialskolor vilket gör att de oftare är med i all undervisning än de som går integrerade i vanliga skolor. Det är ingen skillnad mellan flickors och pojkars svar.

VILKA ÄMNER ÄR DU INTE MED I? BARNENS KOMMENTARER.

Barn med hörselskador:

Flera barn anger att dom inte är med i so och no och gymnastik.

– *Förut var jag inte med på idrotten, fast nu är jag med.*

Barn med Damp/adhd:

– *Jag orkar inte, vet inte vilka alla ämnen är.*

– *Jag är inte med i idrotten för att jag klarar inte att göra dom sakerna som dom gör.*

– *Har inga vanliga ämnen, tränar rörelse och ADL.*

– *Jag har ingen prao.*

– *För att jag inte kan koncentrera mig. Matte, svenska, engelska, so. För att jag inte orkar vara i skolan hela dagen, Slöjd, musik, idrott, bild.*

– *På gympan får jag för det mesta bara titta på och mäta och sånt. Fast jag vill gympa för jag är en sportkille.*

Barn med synskador:

– *För att det är svårt att hitta läromedel på punktskrift. Därför är det svårt att hänga med.*

Några barn nämner fysik och kemi för att det är svårt att vara med på laborationerna.

Flera barn säger att de inte är med på idrotten.

– *Ibland är jag inte med på idrotten om det är bollsporter.*

Barn med rörelsehinder:

– *Jag har mycket medicinsk skötsel. Det gör att jag går miste om mycket i skolan.*

Ämnen som ofta nämns är gymnastik särskilt om man sitter i rullstol.

– *En av lektionerna åker jag och min assistent och rider. Det är min gympa. Den andra lektionen brukar jag och min assistent gå på promenad.*

Sylöjd, bild och musik är andra ämnen som flera av barnen med rörelsehinder inte är med på.

Barnens kommentarer visar att de inte kan eller får vara med i all undervisning som sker i skolan. Det gör att de går miste om många tillfällen som skapar samvaro och sammanhållning mellan barnen. I den intervjuundersökning¹⁶ som nämnts tidigare framgick det att barn och ungdomar med rörelsehinder ofta blir avskilda från klassen i samband med friluftsdagar och undervisning i estetiska ämnen och idrott. Detta var något som inte kändes positivt utan snarare utpekande. Att vara borta från skolan under skoltid för besök hos habilitering eller sjukhus upplevdes enligt undersökningen som jobbigt. Även detta gjorde att de kände sig utpekade förutom att de kommer efter i skolarbetet.

Att många barn inte är med på gymnastiken är tidigare känt. Att många barn vill vara med men tvingas att se på eller göra något annat är inte accep-

¹⁶ Barn och unga med rörelsehinder - en projektbeskrivning, Maare Tamm, Rädde Barnen, 2001.

tabelt. Fler barn skulle kunna vara med på gymnasstiken om undervisningen lades upp så att den passar varje barn. Mycket mer borde gå att göra från skolans sida med stöd av specialpedagogisk kompetens med inriktning på motorik.

HJÄLPMEDEL SAKNAS FÖR BARN MED FUNKTIONSHINDER
Det saknas hjälpmedel i skolan för många barn med funktionshinder. Vart tredje barn med rörelsehinder och var fjärde barn med synskador eller Damp/adhd uppger att de inte får tillräckligt med hjälpmedel. Det gäller generellt oftare flickor än pojkar.

HAR DU FÅTT ALLA HJÄLPMEDEL DU BEHÖVER FÖR ATT HÄNGA MED I SKOLAN?

Andel som svarat	"Nej"
Barn i BO:s kontaktklasser	5 %
Barn med funktionshinder varav:	19 %
med hörselskador	11 %
med Damp/ADHD	21 %
med synskador	21 %
med rörelsehinder	34 %

bo:s Internetenkät hösten 2001

Vilka hjälpmedel saknas?

- *Hörselslinga att ta med på utflykter.* (Pojke med hörselskada)
- *Det tar lång tid att få nya hjälpmedel. Ibland flera år!* (Pojke med hörselskada)

- *Mer lättlästa böcker med större bokstäver.* (Flicka, Damp/adhd)
- *Renare luft.* (Flicka, astmatisk)
- *Specialbänk.* (Flicka med synskada)
- *Fungerande talsyntes, pekskärm och avståndskamera.* (Pojke med synskada)
- *Lättare lampa att flytta.* (Flicka med synskada)
- *Hjälpmedel i sy- och träslöjden.* (Flicka med synskada)
- *Saker i idrotten.* (Flicka med synskada)
- *Ljudhuvud till skrivaren.* (Flicka med synskada)
- *Mer hjälp i matte.* (Flicka med rörelsehinder)
- *En bättre arbetsstol så att jag kan sitta bättre utan att var rädd att trilla i golvet.* (Flicka med rörelsehinder)

Vanligt återkommande önskemål bland samtliga grupper av barn med funktionshinder är nya effektfulla datorer och bättre datorprogram. Flera av barnen har tagit upp att de vill ha mer tid med sin assistent.

I en annan undersökning¹⁷ då nio synskadade elever intervjuades framkom att det, precis som i bo:s enkät, finns stora problem kopplade till situationen kring elevernas läro- och hjälpmedel. Eleverna ansåg att det ofta tar för lång tid att få läromedlen levererade. Ibland kan de komma så sent att de inte längre behövs. Vidare uttrycktes en oro att missa moment i undervisningen, komma efter och inte bli godkänd på grund av sena leveranser.

Det så kallade Livsvillkorsprojektet¹⁸ tillfrågades föräldrar till rörelsehindrade barn om deras barn fått de hjälpmedel de behöver. Endast 44 procent svarade ja och var nöjda med de olika hjälpmedlen. Cirka en tredjedel av föräldrarna svarade att de inte kunde

¹⁷ Så fungerar den integrerade skolan - en intervjuundersökning av Riksorganisationen Unga Synskadade, Åsa Pehrsson, 2000.

¹⁸ Livsvillkorsprojektet - en studie av livsvillkoren för familjer med barn

med rörelsehinder, Karin Paulsson & Åsa Fasth, Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar, rbu, 1999.

bedöma om barnen fått alla hjälpmedel eftersom de inte kände till vilka hjälpmedel som fanns.

TA MEDICIN I SKOLAN

På frågan: *Tar du medicin i skolan t ex insulin eller astmaspray?* fanns svarsalternativen, "Ja, varje dag" och "Ja, ibland". I genomsnitt svarade nio procent av barnen med funktionshinder och två procent av kontaktklassbarnen att de tar medicin varje dag i skolan. Det är framförallt barnen med Damp/adhd som har uppgett att de medicinerar. Av dessa barn har vart fjärde barn uppgett att de tar medicin varje dag medan andelen för övriga barn med funktionshinder var i genomsnitt 5 procent.

Slår man enligt tabellen nedan, ihop svaren "Ja, varje dag" och "Ja, ibland" blir andelen barn som tar medicin under skoltid något större.

TAR DU MEDICIN I SKOLAN T EX INSULIN ELLER ASTMASPRAY?	
Andel som svarat	"Ja, varje dag" eller "Ja, ibland"
Barn i BO:s kontaktklasser	8 %
Barn med funktionshinder	18 %
varav:	
med hörselskador	12 %
med Damp/ADHD	34 %
med synskador	15 %
med rörelsehinder	12 %

bo:s Internetenkät hösten 2001

Av svaren framgår inte varför barnen måste ta medicin. Viss medicinering som att ta tabletter klarar de säkert själva. Men det finns en grupp barn som behöver hjälp av någon vuxen att till exempel kontrollera

blodsockernivån och ta sprutor. I vårt material finner vi att lärarna är lika anlitade som assistenterna när barnen behöver hjälp med medicinering. Många barn anger både läraren och den egna assistenten.

BRA LOKALER MEN SMUTSIGT, BULLRIGT OCH KVAVT

Omkring 82 procent av samtliga svarande barn är nöjda med sina skollokaler. Frågan löd: *Är skolans lokaler bra?* Det var ingen större skillnad mellan grupperna av barn. Frågan följdes av en öppen fråga där det fanns möjlighet att berätta vad man inte var så nöjd med.

Många har klagomål på luften i klassrummen och tycker att det känns kvavt, instängt och dammigt. Många tycker att det är kallt i lokalerna och att golv och toaletter är smutsiga. Flera barn tar upp att ljudisoleringen är dålig och att många klassrum och korridorer är små och trånga.

Barn som är rullstolsburna anser att det är särskilt svårt att ta sig fram när lokalerna är trånga. Att det saknas hiss och automatiska dörröppnare skapar självfallet stora problem för den som vill ta sig fram i rullstol på egen hand. Dålig belysning är ett problem som nämns av synskadade elever.

Fritiden**FÄRRE KOMPISAR PÅ FRITIDEN**

Kamratrelationer är viktiga för barns och framförallt tonåringars uppväxt. I enkäten finns skillnader mellan barnen i kontaktklasserna och barnen med funktionshinder när det gäller kompisar på fritiden. Svaren tyder på att barn med funktionshinder har färre kompisar än barnen i bo:s kontaktklasser.

HAR DU KOMPISAR SOM DU KAN TRÄFFA PÅ DIN FRITID?	
Andel som svarat	"Ja"
Barn i BO:s kontaktklasser	98 %
Barn med funktionshinder	81 %
varav:	
med hörselskador	90 %
med Damp/ADHD	83 %
med synskador	76 %
med rörelsehinder	81 %

bo:s Internetenkät hösten 2001

Bland barn med funktionshinder säger 90 procent av barn med hörselskador, 83 procent av Damp/adhd-barnen, 81 procent barn med rörelsehinder och 76 procent av barn med synskador att de har kompisar på fritiden. Bland dessa barn har pojkar färre kompisar än flickor. Bland kontaktklasserna var det ingen skillnad mellan pojkar och flickor vad gäller kamratkontakter.

Att barnen med hörselskador har de bästa kamratsituationerna kan eventuellt förklaras av att flertalet går i hörselklasser eller specialskolor för hörselskadda, där de har större möjlighet att skapa kontakter med jämnåriga med samma funktionshinder.

DÅLIGT MED STÄLLEN ATT TRÄFFA KOMPISAR PÅ**FINNS DET NÅGOT STÄLLE DÄR DU KAN TRÄFFA KOMPISAR I NÄRHETEN DÄR DU BOR?**

Andel som svarat	"Ja"
Barn i BO:s kontaktklasser	80 %
Barn med funktionshinder	52 %
varav:	
med hörselskador	79 %
med Damp/ADHD	58 %
med synskador	47 %
med rörelsehinder	39 %

bo:s Internetenkät hösten 2001

Skillnaderna i svaren mellan barn med och utan funktionshinder är stora när det gäller ställen att träffa kompisar på. Svaren tyder på att det på många håll saknas ställen eller organiserade verksamheter som är anpassade för de behov som ungdomar med olika funktionshinder har. Det gäller framför allt för barn och ungdomar med rörelsehinder, synskador och Damp/adhd.

FLER AKTIVITETER PÅ FRITIDEN ÖNSKAS

Av hela gruppen barn med funktionshinder har 42 procent svarat att de vill ha mer aktiviteter på fritiden att välja på. För barnen i kontaktklasserna var deras andel 30 procent vilket betyder att de är nöjdare med det fritidsutbud som finns jämfört med barn med funktionshinder.

Bland barn med funktionshinder är det främst barnen med Damp/adhd, rörelsehinder och synskador som önskar sig fler aktiviteter på fritiden. Det är närmare hälften av dessa tre grupper som skulle vilja ha något mer att göra på fritiden. Det är särskilt flickorna

Mina kompisar hjälper mig när jag trillar

– Hej och välkommen. Det är jag som är Eric. Det här är min assistent. Han heter Staffan. Kom in ska du få se hur fint vi bor. Vi har just byggt om. Förut stod soffan där. Nu står ett bord framme vid fönstret. Där kan mamma och jag sitta och spela schack.

Eric, 9 år, är en glad och livlig kille. Hans blick är intensivt vaken och utforskande. Han är mycket artig och angelägen om att uttrycka sig väl. Eric beskriver själv sitt handikapp så här:

– Jag är cp-skadad. En cp-skadad är en människa som är född med en hjärna som ser ut som alla andras hjärnor. Men så började det blöda i min hjärna och då blev det en del fel. När man är cp-skadad är det bra att ha en assistent som kan hjälpa en med vissa saker. Som att komma iväg till Move and Walk.

Eric har tränat regelbundet enligt den ungerska metoden Konduktiv Pedagogik. Sen tre år tillbaka tränar han i Stockholm på Move and Walk som bygger på den ungerska metoden.

– Det är en slags träning för handikappade. Man får öva sig att gå och springa och en massa andra saker. Man övar för att bli bättre i kroppen.

– Jag har gjort verkligt stora framsteg, säger Eric stolt. Förut kunde jag inte ens gå. Nu utvecklas jag för varje dag. Jag tar stora kliv. Men det är jobbigt också. Efter skolan måste jag gå till träningen och svettas.

– Förut gick jag i en skola där jag hade Move and

Walk, men det var så långa resor och jag fick inte behålla min assistent. Så jag började i en annan, vanlig skola. Där går jag nu. I klass 1 b. Egentligen skulle jag ha gått i tvåan. Men när jag bytte skola tyckte vi det var bättre att jag började om från början. Så nu kommer jag att vara 10 när jag går i tvåan. Eric trivs i sin nya klass.

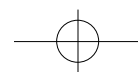
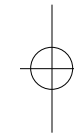
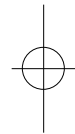
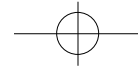
– Jag har världens bästa fröken. Hon är en superlärare, ett riktigt geni. Hon är så gullig. Jag får göra en del saker som dom andra inte får för att jag är handikappad. Jag får skriva på min bärbara pc. Jag har den i min bänk.

– Jag vill inte uttrycka något dåligt om min skola. Man ska vara positiv. Men en sak som inte är så bra är att det är för lite historia. Jag tycker om historia. Kanske att vi får det nästa termin.

Eric tycker att det går bra för honom i skolan. Men han tycker det blir tröttsamt om han har för mycket läxor. Eric läser, men har vissa svårigheter som påminner om dyslexi.

– Jag har jätteschyssta kompisar, säger Eric. Dom hjälper mig när jag trillar. Jag trillar ganska ofta. Om dom ser att jag är på väg att trilla, då rycker dom in. Du kanske såg det på tv – när jag var med i "Hjärnkontoret"? Det var kul. Då var man populär! Det bara kryllade av folk och alla tittade på mig.

– Min bästa kompis i skolan heter Oscar. Oscar med "c". Det finns också en Oskar med "k". Oscar blev intresserad av mig när vi började skolan. Han hade inte en likadan vän som jag. Han visste ingenting om vad en cp-skada var. Nu vet han det.

som önskar fler aktiviteter bland samtliga barn med eller utan funktionshinder.

SKULLE DU VILJA HA FLER FRITIDSAKTIVITETER ATT VÄLJA PÅ?

Andel som svarat	"Ja"
Barn i BO:s kontaktklasser	33 %
Barn med funktionshinder	45 %
varav:	
med hörselskador	32 %
med Damp/ADHD	47 %
med synskador	46 %
med rörelsehinder	49 %

bo:s Internetenkät hösten 2001

Listan av aktiviteter som saknas kan göras lång. Vi finner många exempel på typiska sporter för pojkar som boll- och kampsporter, skytte och bergsklättring. Ett flertal flickor vill ha större möjligheter att rida och att ägna sig åt mer skapande aktiviteter som att spela teater eller spela instrument. Många barn såväl flickor som pojkar efterlyser fritidsgårdar, ungdomscaféer eller liknande platser för att träffa jämnåriga med eller utan funktionshinder.

Exempel på mer specificerade önskemål är:

- *Idrottsplats med bra löparbanor så jag kan träna rullstolsrace för jag ska till OS!*
- *IOGT och annat men tillsammans med en assistent annars får jag inte delta och sitter ensam på en stol.* (Pojke med synskada)
- *En organisation i simning för handikappade i Västerås. Jag sitter i rullstol och min enda chans att röra mig är just vatten.*
- *Varmvattensbassäng i Sösala.*

Flera barn önskar mer handikappanpassad idrott som samtidigt ger möjligheter att träffa andra jämnåriga barn med funktionshinder. All fritidverksamhet som är anpassad för barn med funktionshinder blir särskilt positiv för att deltagarna på ett självklart sätt blir förstådda utan att behöva förklara det egna funktionshindret. Dessutom slipper man jämföra sig med dem som är betydligt bättre, påpekar några av barnen.

VUXENHJÄLP FÖR ATT TRÄFFA KOMPISAR

KAN DU TRÄFFA KOMPISAR UTAN ATT NÅGON VUXEN FÖLJER MED ELLER SKJUTSAR?

Andel som svarat	"Ja"
Barn i BO:s kontaktklasser	93 %
Barn med funktionshinder	61 %
varav:	
med hörselskador	89 %
med Damp/ADHD	64 %
med synskador	57 %
med rörelsehinder	50 %

bo:s Internetenkät hösten 2001

Så gott som alla barn i kontaktklasserna har uppgett att de kan ta sig till kompisar utan vuxenhjälp. För gruppen barn med funktionshinder är fyra av tio barn beroende av vuxna i det avseendet. Det är särskilt barnen med rörelsehinder (50%), synskador (57%) och Damp/adhd (64%) som behöver någon form av hjälp av en vuxen för att träffa kamrater. I en öppen följdfråga fanns det möjlighet att berätta varför man inte kan träffa kamrater utan att någon vuxen måste följa med.

Varför kan du inte åka själv? Vanligaste svaren är att de behöver skjuts för att kamraterna bor så långt

hemifrån och att bussar inte går dit de vill åka. Men de blinda och rörelsehindrade barnen anger dessutom det egna funktionshindret som skäl till att de är beroende av vuxna för att komma till kamrater.

Exempel på de funktionshindrade barnens svar:

– *Måste ha med mig mina personliga assistenter.* (Pojke med synskada)

– *Jag är blind och har ingen assistent på fritiden.* (Flicka med synskada)

– *För att färdtjänsten aldrig går att lita på och då blir jag ledsen och rädd när det blir fel.* (Flicka med rörelsehinder)

– *Jag törs inte gå eller åka själv.* (Flicka med synskada)

– *Har svårt med balansen.* (Pojke med synskada)

– *Eftersom jag bara leker med min lillebrors kompisar och dom bor väldigt nära behöver jag inte skjuts. Jag har ju inga kompisar som är lika gamla som jag och det tycker jag är tråkigt.* (Flicka med Damp/adhd)

Flera barn tar upp problemet med att de inte har tillgång till assistent och färdtjänst på fritiden. Färdtjänsten känns inte som något tryggt alternativ eftersom den inte alltid kommer i tid och ibland inte alls.

BRA BEMÖTANDE UTE I SAMHÄLLET

Blir du rättvist behandlad av vuxna i affärer eller liknande? Det var ingen skillnad på svaren mellan barnen med funktionshinder och barnen i kontaktklasserna. Den genomsnittliga andelen ja-svar var 89 procent för båda grupperna. Det var inte heller någon skillnad mellan pojkars och flickors svar. En uppdelning av svaren på de olika grupperna av barn visade att barnen med synskador var mest positiva med 92 procent ja-svar.

Sammanfattning

SAMSTÄMMIGHET I SVAREN MELLAN BO:S KONTAKTKLASSER OCH BARNEN MED FUNKTIONSHINDER

- Har föräldrar som har tid att lyssna.
- Har en plats hemma där de kan vara i fred.
- Trivs i bostadsområdet och i skolan.
- Har det bra på raster och på skolgården.
- Känner arbetsro i klassen.
- Uppger lika ofta fysiska symtom som ont i huvudet och ont i magen.
- Har rättvisa lärare som ger beröm.
- Får det stöd och den hjälp de behöver i undervisningen.
- Är nöjda med skollokaler.
- Får ett bra bemötande ute i samhället.

SKILLNADER I SVAREN MELLAN BO:S KONTAKTKLASSER OCH BARNEN MED FUNKTIONSHINDER

Kännedom om barnkonventionen:

bo:s kontaktklasser har större kännedom om barnkonventionen än barnen med funktionshinder.

I skolan:

- Fler barn med funktionshinder känner att de har någon vuxen att vända sig till i skolan.
- Fler barn med funktionshinder känner sig annorlunda (positivt eller negativt) behandlade av sina lärare.
- Fler barn med funktionshinder är inte med i vissa skolämnen – mycket stor skillnad.
- Fler barn med funktionshinder får inte de hjälpmedel de behöver i skolan – mycket stor skillnad.
- Fler barn med funktionshinder blir retade – mycket stor skillnad.
- Fler barn med funktionshinder är ensamma på rasterna.

MÅNGA SYNS INTE MEN FINNS ÄNDÅ

- Fler barn med funktionshinder tycker att de har inflytande i skolan.
- Fler barn med funktionshinder behöver hjälp med mediciner i skolan – mycket stor skillnad.

På fritiden:

- Barn med funktionshinder har färre kamratkontakter.
- Fler barn med funktionshinder saknar ställen i närheten att träffa kompisar på – mycket stor skillnad.
- Fler barn med funktionshinder saknar organiserade fritidsaktiviteter.
- Fler barn med funktionshinder är beroende av vuxenhjälp för att träffa kompisar på grund av bristande miljöanpassning, färdtjänstproblem eller svåra funktionshinder – mycket stor skillnad.

SKILLNADER I SVAREN MELLAN BARN MED FUNKTIONSHINDER

Barn som går i specialskolorna har på de flesta frågorna svarat mer positivt än barn som går i integrerade i vanliga grundskolor.

Det är tur att man har humor

Marie är 12 år och går i årskurs sex. Marie är född med en mycket ovanlig synskada. Hon saknar ögonglober och har varit blind sen födelsen. Vi träffar Marie ett par dagar efter det att hon och hennes mamma flyttat till en ny bostad för att komma närmare Maries skola. Marie känner sig fortfarande lite vilsen i den nya omgivningen. Hon och klasskompisen Jocke som är med hem, skojar om att hon inte hittar vägen från vardagsrummet till köket ännu.

– Hoppsan där var visst en vägg, säger Marie och skrattar. Hon får en hjälpande hand av Jocke och vi slår oss ned vid köksbordet.

Marie berättar om sin vardag, med skola, kompisar och fritidsintressen.

– Fast jag har för lite fritid, säger Marie. Förutom skolan har jag specialgympa, data och kappträning. Inget är frivilligt direkt.

– Kappträningen är jobbig. Jag vet att jag måste, men det är inte kul. Jag har levt hela mitt liv med kapp, men jag gillar den ändå inte. Ibland hatar jag den och vill bryta den i småbitar. När man kommer med kapp blir det så tydligt att man är blind. Titta den där tjejen är blind, säger dom. Sönt är inte så roligt att höra. Det är tur att man har humor. Blinda som inte har humor – dom har det riktigt jobbigt.

– Dom flesta av mina kompisar är blinda, säger Marie. Jag har träffat dom genom vår tidning, O'boy. Dom finns lite varstans i landet – så det blir ganska dyra telefonräkningar... Mest pratar jag med min kille som är 16 år. Jag träffade honom på ett Tomteboda-läger för synskadade. Han bor i Örebro och kommer från Kurdistan. Han pratar bra svenska men vissa ord måste jag förklara.

Det är svårare att umgås med seende än med blinda, tycker Marie.

– Man har inte så många gemensamma intressen. Men jag vill ju umgås med seende också. Det är bra att ha nån som man bara kan ta under armen och säga; nu går vi dit.

– Men det verkar vara omöjligt för seende att förstå hur det är att vara blind. Jag skulle önska att tjejerna i min klass kunde inse att jag är helt normal, att man kan prata med mig om vad som helst – även om jag inte tycker att det roligaste som finns är ridning och kläder.

– Jag känner mig ofta äldre än mina jämnåriga. Vissa tjejer är faktiskt ganska barnsliga. Det är så mycket snack om smink och killar som man är ihop med en dag och gör slut med nästa. Kompisarna i mitt blind-gäng är lite äldre, 14–15 sådär.

Marie läser och skriver med hjälp av datorer med punktskrift och talsyntes. Bäst gillar hon sin bärbara skrivmaskin med punktskrift, en s k log-text.

– Den är min kompis i vått och torrt. Jag har haft

den sen jag var 4 år. Nu vill dom att jag ska gå över helt och hållet till dator. Men datorer krånglar ju hela tiden. Logen är idiotsäker.

– Jag använder den till allt, till att skriva dagbok och till att göra matteläxan.

Marie svarar tveklöst på frågan om vilket ämne som är roligast i skolan:

– Musik! Jag älskar musik och min största idol är Helen Sjöholm. Kristina från Duvemåla kan jag utantill. Jag har talböckerna med Invandrarna och Utvandrarerna och jag har läst dom med punktskrift.

Marie fnysar lite åt vår fråga om hon tycker att hon får det stöd hon behöver. Hon tycker att hon klarar de flesta av vardagsytsslorna själv. I skolan har hon en assistent och på fritiden en 19-årig kontaktperson som kan ställa upp 5 timmar i veckan.

– Sânt som toa och städning och diskning fixar jag själv. Jag väljer kläder på morgonen om inte mamma lagt fram. Om jag vill kan jag ta hjälp av min färg-indikator som berättar om tröjan är svart eller röd.

Marie fantiserar sällan om hur det skulle vara att se.

– Jag har ju inga bilder eftersom jag är född blind, säger hon. Ibland kan jag tänka på hur det skulle vara att se för en dag. Att kunna springa och gå vart man vill, att cykla och spela fotboll.

– När jag ska cykla blir det tandemcykel. Jag får sitta bak och nån annan får styra. Det är lite orättvist.

Marie 12

Föräldrars tankar om barnens fritid

Här redovisar vi vad föräldrar har svarat på bo:s enkät om fritiden för barn med funktionshinder. Avsnittet bygger på *Barn och unga med funktionshinder – föräldrars tankar kring fritiden*¹.

Artikel 23 i FN:s konvention om barnets rättigheter gäller särskilt barn med funktionshinder. Den slår fast att barn med fysiskt eller psykiskt handikapp bör ha ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar självförtroende och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället. Vidare kan vi i artikel 31 i barnkonventionen läsa att alla barn har rätt till vila, lek och fritid. Genom studier av rapporter och samtal med människor har vi dock fått en bild av att många barn inte har det så bra på fritiden. Många är ensamma och många är inte heller nöjda med de organiserade aktiviteter de deltar i. För att komplettera bilden om fritiden för barn med funktionshinder skickade vi ut en minienkät även till föräldrarna. De frågor vi ställde var följande:

- Vad har ditt barn för funktionshinder?
- Hur är det med kompisar?
- Vad gör ditt barn på fritiden?
- Är ditt barn med i någon förening?
- Vad saknas och hur skulle fritiden kunna bli bättre?

De som svarade på enkäten var föräldrar till barn med synskador, hörselskador, rörelsehinder och barn med psykiska funktionshinder spridda över hela landet. Av de 1 690 enkäter vi skickade ut kom det in 190

svar vilket motsvarar en svarsfrekvens på 11 procent. Då enkäten till stor del bestod av öppna svarsalternativ har svaren varierat i omfång och djup. En del har skickat e-post, andra skrivit brev och andra svarat mer kortfattat på den utskickade blanketten. Undersökningen kan naturligtvis inte anses vara statistiskt representativ på grund av den låga svarsfrekvensen. En risk finns att det är de föräldrar som är missnöjda med sin och sitt barns situationen som besvarat enkäten. Men det kan även vara så att många avstått från att svara just på grund av den jobbiga situationen och bristen på ork. Resultatet kan ändå ge en bild av hur många föräldrar runt om i landet ser på fritiden för barnen med funktionshinder.

VILKA SVARADE?

Av de 190 svar vi fått in är 33 procent (62 st.) från föräldrar till synskadade barn, 22 procent (37 st.) från föräldrar till rörelsehindrade barn, 7 procent (13 st.) från föräldrar till barn med psykiskt funktionshinder och 3 procent (5 st.) från föräldrar till hörselskadade barn. Vid bearbetningen har även två nya "grupper" kommit fram. 24 procent (44 st.) av svaren är från föräldrar till barn med flera olika funktionshinder och 11 procent (18 st.) från föräldrar där vi inte vet barnets funktionshinder.

Resultaten

KOMPISAR

Många föräldrar beskriver en fritid helt utan kontakt med andra barn. I skolan finns kompisarna, men på fritiden är det tomt. För de barn som går i rh-klass eller annan specialskola blir det långt till kompisarna

¹ Barn och unga med funktionshinder – Föräldrars tankar kring fritiden. Redovisning av enkätsvar, Barnombudsmannen 2001.

på fritiden. Föräldrarna beskriver att deras barn inte har några kompisar på hemmaplan eftersom de inte delar vardagen i skolan. Följden blir att de glöms bort.

För många barn tar funktionshindret mycket kraft och energi vilket gör att de inte alltid orkar leka med de kamrater som finns runtomkring. Kompisrelationerna varierar därför från tid till tid. En förälder beskriver hur det ibland är riktigt bra, men att det sedan kan gå perioder på upp till ett halvår när hennes son inte har någon att leka med alls. Föräldrar till barn med psykiskt funktionshinder beskriver situationen tvärtom; att barnen runtomkring inte orkar med deras barn och dess impulsstyrda beteende. Osynliga funktionshinder så som Damp/adhd, Aspergers syndrom och språkstörningar av olika karaktär eller en lätt synskada försvarar relationer till jämnåriga och andra, eftersom svårigheter som visar sig i umgänget blir diffusa. Funktionshindret syns inte och ifrågasätts därför på ett helt annat sätt.

Syskonen tas upp som en viktig del i svaren. Föräldrarna menar att barnet med funktionshinder är hänvisat till att leka med sitt syskon, då han eller hon är den enda som accepterar och orkar med situationen. Någon förälder tar även upp syskonens utsatt-het då de ofta blir retade för sitt syskon och får försvara honom eller henne inför sina kompisar.

Föräldrar beskriver i enkätsvaren hur deras barn ofta eller enbart leker med yngre barn. Med dem kan de hänga med i lekarna både fysiskt och psykiskt. Ju äldre barnen blir desto längre utanför hemmets väggar vill de gå. Att vänta på den som har ett funktionshinder eller anpassa leken så att hon eller han kan vara med har sällan de andra barnen tålamod till. Vidare beskriver en del föräldrar att deras barn förefaller nöjda med de få kompisar han eller hon har. Att de

vant sig vid att vara för sig själva och därför inte är så beroende av att ha många kompisar.

Barn med funktionshinder har ofta kontakt med vuxna eftersom de behöver mycket hjälp. En del föräldrar tar upp att det finns en risk att det blir för många vuxna runt barnet och att det därmed inte får tillräckligt många naturliga tillfällen att på egen hand ta kontakt med andra barn. Föräldrarna menar också att det är alldeles för uppdelat mellan funktionshindrade och icke-funktionshindrade och att vi vuxna måste arbeta mer för att möjliggöra kontakter dem emellan. Båda världarna behövs. Många betonar att kontakter med andra barn som också har funktionshinder är positivt för identitetsutvecklingen, då de oftast kan umgås på lika villkor, men att det även är viktigt med kontakt med barn utan funktionshinder.

SVAR PÅ FRÅGAN: HUR ÄR DET MED KOMPISAR?
UPPDELAT PÅ FUNKTIONSHINDER

Funktionshinder	Kompisar				Totalt
	Mycket bra	Bra	Sådär	Dåligt	
Okänt		3	7	10	20
Synskada	9	25	15	13	62
Rörelsehinder	3	6	13	19	41
Flera funktionshinder		3	9	34	46
Damp/ADHD		1	2	11	14
Hörselskada	2	3		1	6
Totalt	14	41	46	88	189

På frågan hur det ser ut med kompisar spänner svaren mellan dåligt och mycket bra. Som vi ser i tabellen svarar de flesta föräldrar, 47 procent (88 st.), att det är dåligt med kompisar. Slår vi ihop alternativen dåligt och sådär blir det 71 procent (134 st.) av föräldrarna som ser kompisituationen som problematisk. Om vi på samma sätt slår ihop svarsalternativen mycket bra

och bra, får vi 29 procent (55 st.) som svarat att det ser bra ut med kompisar för deras barn.

I tabellen kan vi se att mer än hälften (55%) av föräldrarna till barn med synskador tycker att kompis-situationen är bra eller mycket bra. Bilden är helt annorlunda om vi jämför med svaren från föräldrar till barn som har flera olika funktionshinder. Här anser bara tre föräldrar att deras barn har det bra, medan övriga 43 (98%) menar att situationen inte alls är bra för deras barn. Bland föräldrarna till barn med psykiskt funktionshinder, som Damp/adhd eller Aspergers syndrom, är så gott som alla bekymrade över sina barns kompis-situation.

Av de svar vi fått in från föräldrarna är skillnaden liten mellan pojkar och flickor. Av de föräldrar som har söner, har 76 procent angett att situationen med kompisar inte är bra. För flickorna är siffran 69 procent.

Citat från föräldrar om kompisar:

- *Hon har många kompisar, både seende och synskadade.*
- *För min son fungerar det väl med kompisar. Han har inget stort urval av vänner men verkar nöjd med de han har.*
- *Han har kompisar i skolan och han kan vara med dem efter skolan om han orkar.*
- *Hon har massor av kompisar, har fullt upp på sin fritid och har ännu inte hamnat utanför kamratgruppen p.g.a. sitt handikapp.*
- *Sådär. Periodvis bra, men däremellan inga kompisar alls.*
- *Finns inga i närheten.*
- *Min son har inte så många friska kompisar. De han umgås med är de vi träffar inom olika handikapp-aktiviteter som han deltar i.*
- *Det är ett kapitel för sig när man är annorlunda...*
- *Hon har inga kompisar här hemma där vi bor. De kompisar hon har är mer eller mindre funktionshindrade och bor inne i Uppsala.*

– *I perioder är det bra, men beroende på hur hon mår i sin sjukdom så orkar hon inte alltid med kompisar, sen är det väldigt svårt för henne att följa med andra hem beroende på trappor och dylika saker.*

– *Vi föräldrar kan ju inte ersätta kompisar.*

Aktiviteter och föreningsliv på fritiden

Fritidsaktiviteter för barn med funktionshinder är enligt enkätsvaren på många sätt som för de flesta barn: de ritar, sjunger i kör, idrottar, går på disco och spelar dataspel. För en del innebär dock fritiden att vara ensam hemma med mamma och pappa eller att umgås med sin assistent eller ledsagare. Ensamaktiviteter som att lägga pussel, läsa, måla, pyssla och titta på tv är vanliga sysselsättningar enligt föräldrarna. En förälder beskriver fritidssituationen så här: *Intressen hos dessa barn är desamma som för andra barn. Det är bara förutsättningarna för att kunna delta som skiljer.*

En tydlig tendens i svaren är att många av barnen rider och simmar. Det är aktiviteter som fungerar både som fritidssysselsättning och rehabilitering. I vattnet mjukas muskler och leder upp och på hästryggen tränas balans och styrka. Föräldrarna vittnar om att båda sporterna har kommit långt vad gäller tillgänglighet för alla barn.

Tre av fyra föräldrar svarar att deras barn är med i någon förening. Handikappföreningarna överväger, men många är även medlemmar i olika idrotts- och kulturföreningar. För en del betyder föreningarna mycket. Genom handikappföreningarna får hela familjen tillfälle att träffa andra i samma situation, åka på semester tillsammans eller hitta på andra aktiviteter. I föreningslivet blir man en del av något. Att få ha samma fotbollströja som de andra killarna eller tjejerna i klassen kan betyda mycket för självkänslan.

Vad saknas och hur kan fritiden bli bättre?
Föräldrarna pekar på ett antal problem men ger också förslag till förändringar.

BÄTTRE FÄRDTJÄNST ANPASSAD EFTER BARNETS BEHOV
Färdtjänsten tas upp som en stel inrättning som begränsar barnens och familjernas liv. Den kör bara vissa tider och tar endast en person förutom barnet. Det är samåkning vilket innebär att färdtjänstbilen ofta åker en lång sträcka för att lämna av eller hämta andra barn. Dessutom är reglerna olika i olika kommuner när det gäller till exempel åldersgränser, tider och priser. Möjligheten att vara spontan försvinner samtidigt som det innebär svårigheter för barnet då många aktiviteter ligger långt bort, ofta utanför den egna kommunen. Föräldrarna efterlyser en färdtjänst som är anpassad efter barnets och familjens behov, och som förenklar tillvaron. Föräldrarna efterlyser också en instans som har tillsyn över färdtjänsten, dit man kan vända sig om man känner sig respektlöst eller felaktigt bemött.

Citat från föräldrar:

- *Det vi saknar är en enkel och väl fungerande färdtjänst, dvs som frågar efter hur vi vill att den ska vara för att passa vårt barn.*
- *Färdtjänsten är alldeles för dyr och kommer för sent eller inte alls och åker runt i timmar för att plocka upp och släppa av folk.*

AKTIVITETER OCH TRÄFFPUNKTER NÄRA HEMMET

Föräldrarna skriver mycket om möjligheten till aktiviteter i närheten av hemmet. 22 procent (42 st.) av föräldrarna anser att deras barn saknar kompisar mest på fritiden. Att ha tillgängliga aktiviteter är nödvändigt för att kunna utvecklas socialt, känslomässigt

och intellektuellt, och därmed skapa kompisrelationer. Föräldrarna beskriver dock en vardag med bilåkning i upp till två timmar enkel resa för att kunna vara med på aktiviteter och därmed träffa några kompisar. Många pekar på kommunernas bristande ansvar och att bristen på intresse och underlag ofta används som argument för att inte starta aktiviteter på hemmaplan.

I svaren från föräldrarna kan vi se två olika tendenser. Den första betonar vikten av att skapa specifika aktiviteter för barn med funktionshinder där de kan träffas för att prata eller sporta tillsammans på lika villkor. Fritidsgårdar och andra träffpunkter för barn och ungdomar med olika funktionshinder samt fler tillfällen till handikappidrott är viktiga inslag i föräldrarnas förslag.

Den andra riktningen lägger mer tonvikt vid de befintliga aktiviteterna i kommunen och tillgängligheten för alla barn. Ett stort problem är att många fritidsledare inte har den rätta kunskapen, vilket gör att många barn inte känner sig välkomna. Att utbilda fritids- och idrottsledare till en ökad förståelse och kunskap inom olika funktionshinder är därför mycket viktigt, menar många föräldrar, för att få föreningar att öppna sin verksamhet för barn med funktionshinder. Föräldrar beskriver hur deras barn har provat många olika aktiviteter i hopp om att platsa någonstans och hur de gång på gång har misslyckats.

Citat från föräldrar:

- *Kommunen skulle ordna mer för handikappade. Typ fritidsgård med dans eller bara träffa kompisar.*
- *Grupper för funktionshindrade barn där dessa kan delta i olika aktiviteter på sina villkor.*
- *Bara för att man är handikappad ska man inte behöva åka mer än 10–20 mil enkel resa för en fritidsaktivitet.*

– *Hon behöver mer kontakt med barn med samma handikapp.*

– *Vi har provat en massa olika sysselsättningar, men många föreningar klarar inte av rullstolsburna eller är inte intresserade av det. Golföreningen hörde aldrig av sig. De var väldigt oroliga för att rullstolen skulle skada greenen.*

– *Ledarfrågan är en svår nöt att knäcka. Många saker kan han som synskadad vara delaktig i om aktiviteten anpassas och/eller han kan ha en ledsagare med.*

– *Fritiden kunde bli mycket bättre om han kunde välja aktivitet utifrån intresse och man i den föreningen hade en beredskap på att ta emot ungdomar med funktionshinder.*

– *Det jag saknar i dag i kommunen är en satsning på ledarutbildning som ger kunskap och kompetens att stötta ungdomar med funktionshinder.*

ASSISTENTER OCH LEDSAGARE MINSKAR BUNDENHETEN TILL FÖRÄLDRARNA

Föräldrarna anser att det behövs fler vuxna inom olika fritidsverksamheter där man förstår sig på olika funktionshinder. Det skulle hjälpa barnen att bryta sig loss från föräldrarna som idag nästan alltid måste följa med för att få fritidsverksamheterna att fungera för barnen. En förälder berättar att sonen tränar fotboll endast de dagar hans pappa kan vara med och hjälpa till och en annan beskriver det så här: *Det är ju inte alltid så kul att ha mamma med sig på disco.* Detta mönster som många föräldrar beskriver, binder upp hela familjen. Det gör det svårt att bli självständig. I stället hålls barnet kvar i ett beroendeförhållande. Assistenterna och ledsagarna blir viktiga på vägen till självständighet anser många föräldrar. Även här är det olika beroende på i vilken kommun barnet bor. En kommun kan vara mycket restriktiv när den bedömer hur många assistanstimmar ett barn ska få, medan en

annan i första hand ser till barnets behov. Avgifterna för stödet skiftar också mycket från kommun till kommun. En del föräldrar konstaterar att stödet de får många gånger varierar beroende på vilken handläggare de råkar få kontakt med.

Citat från föräldrar:

– *Hon har en avlösare som följer med henne på aktiviteter som erbjuds och passar. Dessa är inte alltid så roliga tycker hon, men hon vill ut ändå för att slippa oss ibland.*

– *Med en assistent eller ledsagare skulle min dotter komma ut bland andra barn och ungdomar, men framförallt bli mer självständig och slippa ha oss föräldrar med hela tiden.*

HABILITERINGEN HAR EN VIKTIG ROLL

Föräldrarnas relation till habiliteringen skiftar i undersökningen. En del anser sig ha ett väl fungerande samarbete och är nöjda med de gruppverksamheter som bedrivs. Många menar dock att habiliteringen skulle kunna göra mer än vad som sker i dag. Sekretesslagen hindrar föräldrar att på eget initiativ söka upp andra familjer i liknande situation och det finns ett förslag att habiliteringen istället skulle kunna gå in som en mellanhand. Föräldrarna menar också att den har möjlighet att på ett annat sätt än de själva att uppmuntra och inspirera kommunerna till större satsningar för barn med funktionshinder. Fritidshjälpmedel beviljas sällan, vilket gör många föräldrar missnöjda. Gränsdragningen mellan fritidshjälpmedel och hjälpmedel för utveckling är svår att göra för barn, då lek är en del av deras utveckling. De behöver tillgång till datorer för att chatta med sina kompisar som bor långt bort. Barn måste ha möjlighet att byta rullstol beroende på vilken terräng de vistas i. Dessutom kan de behöva tillgång till speciella

skidor så att de kan följa med på fjällresa. Detta är några av de situationer föräldrarna tar upp.

Citat från föräldrar:

- *Man borde införa fritidshjälpmedel på habiliteringen. Som det är nu måste vi ordna och finansiera allt själva. En skidutrustning kostar som det är nu för lillebror 2500 kr medan hennes grejer går på ca 23 000 kronor. Så det är en viss skillnad.*
- *Habiliteringarna kunde kanske vara lite mer aktiva att hitta på olika aktiviteter eftersom de vet vilka som finns. Jag skulle önska ett större samarbete mellan habiliteringarna i länet. Det skulle nog finnas större chans att finna en likvärdig kompis då.*

BÄTTRE TILLGÄNGLIGHET OCH BEMÖTANDE

Föräldrar efterlyser bättre tillgänglighet ute i samhället för barn med funktionshinder. Det behövs textning av långfilmer så att döva och hörselskadade kan gå med sina kompisar på bio, skyltar med text som även synskadade kan läsa, bättre möjligheter att åka buss, tunnelbana eller spårvagn, tillgänglighet till lekplatser och andra fritidslokaler. Att arbeta med attityder och bemötande av barn och unga med funktionshinder betonas av föräldrarna som en viktig del i förändringen för barnens fritid. Hur barn med funktionshinder ser på sig själva och sina livsvillkor bestäms av omgivningen.

Citat från föräldrar:

- *Vi önskar en större möjlighet för vår dotter att kunna röra sig fritt i samhället.*
- *Anpassning av lokaler, t ex bio, idrottshallar och lekplatser.*
- *Om tillgängligheten ute i samhället var bättre för våra barn skulle det ge dem större frihet i livet.*

INTE BARA MÖRKER

Av föräldrarna svarar 33 st (17 %) att fritiden för deras barn ser bra ut och att de inte saknar något speciellt. Barnen har fullt upp med aktiviteter och har kompisar de trivs tillsammans med. Det framkommer i svaren att dessa barn och familjer känner sig delaktiga i verkligheten runtomkring dem.

För barnen till dessa föräldrar är inte funktionshindret något handikapp. Man har hittat en balans mellan vuxenmedverkan och kamratkontakter i barnens fritid som är nödvändig för att få möjlighet att leka med andra barn och på så sätt utvecklas.

Reflektion

Utifrån de enkätsvar som kommit in kan man dra slutsatsen att vuxna och professionella som befinner sig runt barn med funktionshinder på olika sätt är viktiga personer. Habiliteringspersonal, lärare, fritidsledare och assistenter kan i sina olika yrkesroller hjälpa till att skapa kontakter genom olika aktiviteter och tillgängliga miljöer för att barnen ska kunna delta på lika villkor. De fysiska miljöernas utformning spelar stor roll för att minimera betydelsen av barnets funktionshinder. På det sättet får barnet även en möjlighet att behålla sin värdighet och därmed också en positiv självbild. Den sociala miljön, det vill säga vuxnas och barns värderingar och förhållnings-sätt, är också viktig för hur barn med funktionshinder upplever sin vardag. Ett sätt att påverka är genom information och ökad kunskap. Därför är det viktigt att samhället på olika sätt bidrar till att öka kunskapen om barn med funktionshinder. Att få vara barn, vara tillsammans med andra, leka och göra sådant man tycker om är viktigt för alla barn. Barn är alltid barn i första hand!

Jag behöver lugn och ro och lite extra hjälp

Erik är 10 år och har diagnosen Damp. Hans mamma berättar att hon började notera Eriks svårigheter på dagis. Erik ville inte sitta med i samlingarna. Han hade svårt för finmotoriska rörelser som att rita och knäppa knappar. När barnen klädde sig för att gå ut på gården kom Erik alltid sist i kapplöpningen till de fyra trehjulingar som barnen hade att dela. Den sortens motgångar är mycket svåra att ta för Erik.

När Erik började skolan visade sig svårigheterna på allvar. Han ville inte delta i gruppens aktiviteter och hade svårt att ta instruktioner. Under lektionstid sprang han ofta och gömde sig. Han råkade ständigt i bråk med de andra barnen. Läsning och skrivning var också stora stötestenar för Erik.

Idag går Erik i årskurs fyra. Större delen av skoltiden tillbringar han i liten klass.

– Det är bra att gå i lilla gruppen, säger Erik. Vi är elva barn och tre vuxna. Man kan få mer hjälp. Det är lugnare och tystare, utom när Emma får utbrott förstås. Hon kan bli så arg att hon bara skriker.

– Matte är mitt roligaste ämne. Engelska är kul men svårt. Handstil är jobbigast. Jag gillar inte att skriva för hand. Det blir så fult. Jag gillar bättre att skriva på dator. Vi ska få bredband här hemma nu. Idag kommer en kille hit som ska hjälpa mig att installera min laserskrivare. Jag fick den av min morbror för att jag hjälpte honom att kratta löv i trädgården.

– Datorer är jag bra på. Det går faktiskt att lura en

dator. Jag brukar säga att det finns ingenting som är smartare än människan.

Erik säger att det roligaste han vet är att vara ute och cykla och leka med kompisar.

– Min bästa kompis heter Joakim. Vi har varit bästa kompisar sen vi gick på dagis. Vi går tillsammans och spelar tennis också. När vi spelar ihop är vi oslagbara. För vi känner varandra så bra. Vi vet var vi har varandra. När vi spelar Djungelboll ger vi bollar till dom andra med flit, så att vi inte ska vinna jämt.

Erik berättar att han har bytt skola fyra gånger. Han har upptäckt att det finns skolor som är bra för honom, för att där finns vuxna som förstår och som kan hjälpa honom. Och det finns dåliga skolor.

– Det första skolan jag gick i, där var allt så knäppt. Man fick ingen hjälp. Det fanns en kille där som jämt bråkade med min kompis. Han retade mig också. Han snodde min mössa och mina handskar. Då kunde det bli slagsmål. Men jag var starkast. Jag kan bli förskräckligt arg ibland, men jag brukar stå för vad jag har gjort.

Erik vet att han har en sjukdom som heter Damp, men han vet inte riktigt vad den innebär annat än att han behöver "lugn och ro och lite extra hjälp".

– Jag tror att det är vissa saker som jag inte kan bli, som brandman eller polis eller militär.

– Jag har lätt att utveckla migrän. Då får jag så ont i huvudet att jag gräter. En gång hade jag så ont så

jag visste inte vilken dag det var. Ofta kommer huvudvärken på fel tillfälle. När jag är i skolan till exempel. Men nu var det länge sen jag hade huvudvärk.

Erik minns med fasa dagarna på sjukhuset då hans skada skulle testas.

– Lägg dig här, det är inte farligt, du kommer inte att må illa, sa dom när jag skulle röntgas. Men dom sa fel. Jag mädde jätteilla. Allting var skitdåligt på sjukhuset. Det var kö och det var stressigt och personalen var otrevlig. Jag blev så förbannad så jag vägrade gå in i det. När jag skulle sitta och ha en massa sladdar och kulor på huvudet spände jag mig så mycket så det blev bara ett enda bzzzz och en massa svarta streck på pappret. Jag tycker inte om sjukhus. Jag kallar det där sjukhuset för ett fult ord.

– Men det var roligt att leka i sandlådan. Det fanns ett skåp med en massa leksaker. Jag byggde upp en krigsplats och en bondgård. Det fanns små kanoner som man kunde stoppa krut i och skicka iväg en liten kula. Poff. En gång råkade jag träffa bonden i skallen. Den där tanten som satt där visste inte hur man laddade kanonen så jag fick visa henne. Hon trodde att man först skulle stoppa i kulan och sen krutet men det var ju helt fel. Jag kan sänt. Min morbror är skytt. Jag skjuter också med luftgevär ibland. Jag har tagit brons och silver. Nu ska jag ta guld. Man måste ha minst 46 poäng.

– Oh, nej, är klockan fem! Jag har "veckans ord" till i morgon. Jag måste göra allt rätt och det tar minst en timme.

Anna är Eriks storsyster. Hon är 12 år.

– Om jag skulle beskriva Eriks svårigheter så är det att han har svårt att läsa och att skriva och att sitta stilla. Annars är det ingenting. Han är väldigt smart. Han vinner alltid över mig när vi spelar Monopol. Men ibland när vi spelar kort låter jag honom vinna, annars blir han galen.

– Eriks problem har påverkat mig ganska mycket. När han började skolan och jag gick i trean så var det bara jag som kunde hjälpa honom. Han kanske blev jättearg om han åkte ut när dom spelade "Kung". Han kunde ta bollen och sticka iväg. Då ropade alla på mig att jag måste ta hand om min lillebror. Det var bara jag som kunde få kontakt med honom. Men dom vuxna försökte inte ens. Dom bara stod och pratade i en klunga.

– Dom som är mina kompisar, dom är schyssta mot Erik. Dom låter honom vara med.

– Förut bråkade vi ganska mycket, Erik och jag. Om en massa småsaker. Sämt som syskon bråkar om. Men nu är det lugnare tycker jag. Jag försöker berätta för honom varför jag blir arg.

– Det är klart att jag måste ta mycket hänsyn till Erik. Mamma kan ju inte vara så mycket med mig. Hon har inte tid att hjälpa mig med mina läxor för hans kan ta en hel timme varje dag. Men jag har en släng av dyslexi så jag behöver också hjälp.

– Jag skulle önska att Erik fick bättre hjälp i skolan. Hans lärare fattar inte riktigt hur stora problem han har. Dom fattar inte att om dom ger honom konstiga läxor så blir det kaos här hemma.

Medicinska synpunkter
på föräldrarnas tankar
kring fritiden för barn och
unga med funktionshinder.

Kristina Berg-Kelly, överläkare vid Drottning Silvias
Barn- och ungdomssjukhus, Göteborg

Ur rent vetenskaplig synpunkt kan man inte dra några som helst slutsatser av den enkät som bo har genomfört om barns och ungas fritidsvanor riktad till föräldrar. Bara 11 procent har svarat. Ändå känner jag igen mycket i rapporten från mina kontakter med barn och unga i denna situation, och jag tycker att den speglar en verklighet som är reell. Jag är inte heller säker på att det är de 11 procent mest missnöjda som har svarat. Det kan vara tvärtom. De 89 procent som inte har svarat har inte kunnat göra det på grund av sorg och bekymmer för sina funktionshindrade barn och unga. Det är när barnen kommer upp i tonåren som svårigheterna och avvikelserna blir mer markanta.

Ur utvecklingspsykologisk synpunkt markerar ungdomsperioden 10–20 år en övergång mellan barndom och ett vuxet liv. Under dessa år ska indivi-

den börja våga lita till sin egen förmåga både den praktiska och den mentala. Det räcker då inte längre att föräldrar älskar en och uppskattar en och berömer en. Ännu viktigare är att jämnåriga bekräftar en och att utomstående bekräftar en. Unga människor i de här åldrarna är själva ängsliga och osäkra. Det är inte status att vara med funktionshindrade. Det som rektorn eller läraren säger till yngre barn och som respekteras under en period framgår av barnens egna kommentarer. Men bland tonåringar är det individens egenvärde och personliga charm som avgör om han eller hon är önskvärd i kamratgänget eller inte.

Detta är den grymma verklighet som föräldrarna kanske upplever när barnen kommer upp i tonåren. Det är mot den bakgrunden jag tror att svarsfrekvensen kan vara så låg.

Det är också signifikativt att både barnen själva och inte minst föräldrarna till ungdomar som ändå är 10–15 år hela tiden talar om att de "leker". Vanliga 10–15-åringar leker inte längre vare sig med syskon eller yngre barn. De umgås på olika sätt. De umgås i tjejgrupper, de har videokvällar, de åker till stan och shoppar. Detta är den svåra och bistra verkligheten som möter unga med funktionshinder när de kommer upp i ungdomsåren.

Föräldrarnas svar speglar två aspekter. Den ena handlar om de rent fysiska hindren som finns för ungdomar att delta i fritidsaktiviteter. Inte minst det rigida regelsystemet kring färdtjänst i olika kommuner. Bristen på fritidshjälpmedel är ett annat påtagligt hinder. Avsaknad av handikappanpassad idrott, föreningar som tillåter entré för ungdomar i rullstol med mera är andra synliga hinder på vägen. Där borde bo kunna göra en insats genom att tydligt tala om vad lagen föreskriver, och vad barnkonventionen fordrar.

Nästa fråga jag ställer mig och där bo också skulle kunna göra en insats är att genomföra motsvarande enkät till lite äldre ungdomar, kanske 14–18 år, och eventuellt också till deras föräldrar. Det är nog så att många ungdomar med funktionshinder 10–15 år fungerar som yngre individer och det är kanske därför realistiskt att de "leker" med yngre eller med syskon. Men de lite äldre unga med funktionshinder borde näs av annan verklighet och det skulle vara intressant att höra deras kommentarer. Det intryck man får både när man läser ungdomarnas egna kommentarer och föräldrarnas kommentarer är att de mycket ofta finner sig i sin situation. De förväntar sig att vuxna jämnar vägen och att föräldrar eller andra ska ordna det för dem.

Hur ska man utveckla lite "fan anamma" i den här gruppen? Det är kanske det som behövs. Det här att jag duger trots allt. Bland ungdomarnas kommentarer finns några som säger så och det är glädjande. Man borde studera dem och ta reda på vad de har gjort för att ha denna självkänsla. Barnet med hörselskada som säger när barnen retas "Det mesta är bara på skoj och jag tar inte illa vid mig". Barnet med rörelsehinder som säger apropå att bli retad "Jag bryr mig inte så mycket om det, det är klart att jag blir ledsen men so what" (hur mycket sorg ligger ändå inte bakom det uttrycket?). Eller en annan ung människa med rörelsehinder "Nu är det mycket bättre för folk respekterar mig som den jag är".

Även om man inte ska negligera funktionshindrets art och svårighetsgrad när det gäller kamratkontakter har jag dock personligen genom mina mångåriga kontakter med barn och ungdomar med funktionshinder insett en sak: det är inte alltid handikappets svårighetsgrad som avgör acceptansen i kamratkretsen, det är mer personligheten. Personligheten uttryckt i

kommentarer som ovan, det vill säga att man accepterar sig själv som man är men ändå tar för sig.

Det är den attityden som kanske måste uppmuntras inte bara bland jämnåriga eller ledare eller andra. Det kan vara en pedagogisk uppgift att på rätt sätt stödja ett slags "fan anamma" bland barn och unga med funktionshinder både för föräldrar, lärare, assistenter och andra vuxna. Man kan inte göra om en personlighet och man kan inte ta bort ett funktionshinder men man kan kanske öka självkänslan hos individerna. Att studera barn med funktionshinder som har bra självkänsla skulle kunna vara ett sätt att se vad som befrämjar god självkänsla.

En intressant vinkling på detta problem kommer från en stor amerikansk studie i Minnesota som omfattar cirka 30 000 ungdomar varav ett avsevärt antal också hade olika funktionshinder. Vid bedömningen av dessa ungdomars livskvalitet framkom en intressant sak. Det var inte svårighetsgraden på handikappet eller typen av funktionshinder som avgjorde om deras livskvalitet var god. Den viktigaste faktorn som avgjorde livskvaliteten i en avancerad regressionsanalys var frågan om huruvida ungdomar med handikapp hade hushållsuppgifter att fullgöra hemma varje vecka eller ej. Ett positivt svar på den frågan hade den starkaste korrelationen till hög livskvalitet oberoende av handikappets typ eller svårighetsgrad. Denna enkät är naturligtvis ett trubbigt instrument men jag tycker ändå att den lär oss något väldigt väsentligt. Föräldrar som alltså kräver av sina barn att de ska fullgöra vissa uppgifter regelbundet som man gör av icke funktionshindrade ungdomar, visar därmed sina ungdomar med funktionshinder att man räknar med dem.

Ett väldigt viktigt budskap är att "Du duger" trots allt. Det är något man bör lära ut till såväl assistenter

som lärare. Man ska inte bara pyssla om, gulla med och vara snäll mot dem med funktionshinder, man ska faktiskt ställa realistiska och rimliga krav och begära att de fullgör viss uppgifter. För benägenheten att tycka synd om och ställa till rätta när det gäller funktionshindrade ungdomar är stor men kanske inte alltid av godo. Rimliga krav på dem anpassade efter ålder och funktionsnivå, rimlig belöning när kraven uppfylls och rimliga repressalier när de inte uppfylls kan vara ett sätt att ge individen en god självkänsla trots funktionshindret.

Jag tycker det är ett viktigt initiativ som bo har tagit att uppmärksamma de funktionshindrade barnens och ungdomarnas liv och inte minst fritid. Det finns konkreta saker att göra. Men det kan också vara viktigt att initiera till forskning och handlingsplaner på andra områden än de rent praktiska, och där behöver vi mycket mer kunskap.

Det är svårt att hitta tuffa kläder

– Hej, förlåt att jag är sen, ropar Johanna, lätt andfädd när hon i full fart svänger in sin permobil genom ytterdörren.

Med små precisa rörelser parkerar hon permobilen i hallen, hissar upp sitsen, tar sig över på liften och baklänges ned i den stol hon använder inomhus.

– Jag började snacka med en kompis på fritids och glömde bort klockan!

Johanna är 14 år och har oi, medfödd benskörhet, som beror på en rubbning i bindvävssubstansen. oi innebär att kroppens ben lätt går av, ofta utan uppenbar orsak. Till oi hör också vissa felställningar av skelettet och ibland, som i Johannas fall, kortväxthet. Johanna säger att hon legat på sjukhus "minst hundra gånger" för olika benbrott men att hon inte bryter sig lika ofta numera.

Johanna går i årskurs åtta, i rh-klass.

– Fram till fyran gick jag i vanlig klass i skolan, men dom jobbade för snabbt. Jag hann inte med. Rh-klassen är mycket bättre. Det är lugnt och skönt och man kan få den hjälp man behöver. Vi är tio högstadielärover i min klass. Alla har olika former av funktionshinder, några lätta och andra svåra.

Johanna ger intryck av att vara en ovanligt glad och positiv tjej. Hon är mån om att betona att hon är "som tonårigar är mest" det vill säga

irriterad på mamma och syskon när hon inte får som hon vill, mest intresserad av att vara med kompisar, att titta på spännande och romantiska TV-såpor och att prata i telefon med bästisen.

– Mest pratar vi om killar, skrattar Johanna och säger att hon tröttnat på att gå och vänta på den kille hon var tillsammans med tidigare.

– Han åkte till Jugoslavien för att träffa en specialistläkare. Han sa att han skulle komma tillbaka om ett par månader men nu har jag väntat i två år så nu orkar jag inte vänta längre. Nu är jag tillsammans med en annan kille. Han går i sjuan. Vi har varit tillsammans i två veckor. Vi får se om det håller över jullovet.

Johanna berättar att hon har kompisar med och utan handikapp. På eftermiddagarna går hon på ett vanligt fritidshem. Hon tycker inte att det innebär några svårigheter. Hon trivs bra i gruppen där alla är snälla och schyssta.

– Och om det är nån som är dum blir jag arg. Väldigt arg. Men jag tror inte dom tors bråka med mig. Jag är ju ett par år äldre.

Det bästa Johanna vet är att bada.

– I vatten kan jag gå. Jag kan röra mig och känner mig fri. Förut gick vi och badade en gång i veckan. I en tempererad bassäng i ett badhus här i närheten. Men tyvärr har dom stängt det badet nu. Det tycker jag är jättesynd. Jag kan inte gå och bada i en vanlig simhall - vattnet är alldeles för kallt. Nu hoppas vi att dom ska ordna bad för barn och ungdomar med oi på sjukhuset. Vi får se hur det blir.

Johanna tycker att hon alltid fått fint stöd från omgivningen.

– Jag kan inte klaga, säger hon. Och man kan ju inte göra något åt att det blir vinter och kallt så att det är svårt för mig att vara ute. Det jag skulle önska är att dom skottade snö lite bättre och att det inte var så knepigt att ta sig fram i stan, med alla trottoarkanter.

– En annan sak som jag skulle önska är att det fanns lite tuffare kläder för kortväxta, säger Johanna. Det är jättesvårt att hitta kläder till mig. Mamma måste springa runt hela stan. Jag vill ju inte ha kläder som ser för barnsliga ut och så vill jag ha kläder som jag kan ta av och på själv. Mjukisbrallor med resår funkar bäst.

På dörren till Johannas rum sitter ett textat plakat: "Det är förbjudet att gå in i Johannas rum."

– Man vill ju få vara lite ifred när man har kompisar hemma, säger Johanna. Jag vill inte att mina småsyskon ska komma och rota bland mina saker.

Johanna visar sitt välinredda rum: med automatisk dörrstängare, höj och sänkbar säng, lågt placerade speglar och lättåtkomliga garderober med kläder i prydliga travar. Rader med finklänningar. I bokhyllan framför soffan står en tv.

– Den har man raggat till sig, så att man kan välja dom program man vill se.

Säger Johanna och skyndar till telefonen för att svara. Kanske är det bästisen som ringer.

Ja, det var det nog, att döma av fnisset.

Familjecentraler och barn med funktionshinder.

Dagmar Lagerberg, docent vid Barnhälsovården,
Akademiska sjukhuset, Uppsala

I hela landet byggs för närvarande upp en delvis ny verksamhet som kallas familjecentral, familjecentrum eller liknande. Familjecentralens grundläggande princip är samarbete mellan verksamheter som riktar sig till barn och föräldrar: mödravårdscentral, barnavårdscentral, öppen förskola/förskola samt socialtjänst. Verksamheterna kan vara samlokaliserade men begreppet används även när en nära samverkan äger rum i skilda lokaler.

Avsikten med familjecentraler är att tillgodose olika behov hos barnfamiljerna på ett integrerat sätt. Inte minst har den öppna förskolan kommit att spela en stor roll för många föräldrar med spädbarn som ännu inte börjat i den vanliga förskolan, men där det ändå finns behov av kontakt med andra föräldrar och av stimulerande aktiviteter för barnen.

Öppna förskolor kan drivas av kommunen men också av andra huvudmän, till exempel kyrkan, ideella organisationer och föräldrakollektiv. Utmärkande är att föräldrarna är tillsammans med sina barn i öppna förskolan och kan gå dit på tider som passar dem. Barnhälsovården spelar ofta en avgörande roll som förmedlare till öppna förskolans gemenskap, särskilt för barnfamiljer som av olika skäl kan ha svårt att själva söka kontakt.

Barn med funktionshinder och deras föräldrar utgör en kategori som lätt kan känna sig isolerad och utlämnad. Redan från det barnet är litet har familjen ofta många medicinska och andra professionella kontakter. Vardagstillvaron kan vara fylld av såväl oro för barnet som praktiska problem relaterade till barnets funktionshinder. Det friska hos barnet kommer lätt i skymundan. Men i grunden har naturligtvis barn med funktionshinder och deras föräldrar de flesta behov gemensamma med andra familjer. Det är viktigt att bli bekräftad som förälder och få tillgång till exempelvis vaccinationer på samma villkor som andra familjer. Det är inte bara det sjuka som behöver behandlas utan också det friska som behöver understödjas.

Redan på mödravårdscentralen kan man i vissa fall genom samarbetet med barnhälsovården, öppna förskolan och socialtjänsten förbereda föräldrar till barn med funktionshinder på att ta till vara de möjligheter till integrering och normalisering som finns, dvs. att man både har rätt och möjlighet att leva sitt liv tillsammans med andra barn och föräldrar. Det var inte länge sedan barn med exempelvis svår utvecklingsförsening gömdes undan, och kanske lever något av detta synsätt kvar som en diffus känsla av skuld och skam. Man kan behöva tid på sig för att göra sitt problem tydligt för andra. En väl fungerande familjecentral

kan hjälpa familjer med barn med funktionshinder att komma över tröskeln till en tillvaro i naturlig kontakt med andra barnfamiljer.

Det nära samarbetet mellan olika professionella grupper inom familjecentralen innebär att de speciella behov som tillkommer på grund av ett barns funktionshinder kan beaktas på ett smidigt och informellt sätt. Barn och föräldrar blir bekräftade och sedda utan att behöva förklara så mycket. Vid behov kan speciellt socialtjänsten bidra med individuellt avpassat stöd.

Familjecentralens verksamhet borde kunna anpassas till de flesta slag av funktionshinder. Det är svårt att se något vägande skäl till varför barn med hörselskada, synskada, rörelsehinder eller utvecklingsförsening inte skulle kunna delta i öppna förskolan som andra barn. I enstaka fall kan gruppsamvaro vara kontra-

indicerad (inte vara tillräddig) av medicinska skäl, till exempel för barn med hjärtfel som periodvis kan vara mycket infektionskänsliga, men detta hindrar inte att familjecentralens samverkansprinciper kan vara av värde även för dessa barn och deras föräldrar.

Ännu finns mycket litet dokumenterat om familjecentralernas specifika effekter, och deras roll för de funktionshindrade barnen har knappast belysts alls. I dagsläget är det rimligt att se utvecklingen mot familjecentraler som i grunden positiv för alla barn, inklusive barn med funktionshinder. Eftersom det rör sig om förändringar på bred front är det dock väsentligt att familjecentralernas arbete granskas på samma villkor som andra större samhällsprojekt. Familjecentralens verksamhet och effekter är därför angelägna områden för forskning.

Alla barn ska ha samma möjligheter

BO anser

- Att det är viktigt att kommunerna ökar sina insatser för att utveckla fritids- och idrottsverksamheter riktade till barn och ungdomar med funktionshinder. Det är särskilt viktigt att det finns verksamheter som möter flickornas behov.
- Att befintliga kommunala handikappråd uppmanas att särskilt bevaka barnens behov och intressen i kommunerna.
- Att kommunerna bör få ett tydligt och ökat ansvar för riktat stöd till syskon till barn och ungdomar med funktionshinder.

BO föreslår

- Att reglerna för de kommunala bidragen till kultur- och fritidsverksamheter för barn ska innehålla krav om att verksamheterna ska vara tillgängliga för barn och ungdomar med funktionshinder.
- Att regeringen genom arvsfondsmedel stimulerar utbildning för att öka förståelsen och bemötandet av barn och unga med funktionshinder hos personal inom fritids- och kultursektorn.
- Att rätten till färdtjänst stärks för barn och ungdomar med funktionshinder i lagen om färdtjänst.
- Att en översyn görs för att klargöra vilka lagar som berör barn och ungdomar med funktionshinder och hur de lagarna förhåller sig till varandra.
- Att tillförlitlig statistisk om barn och ungdomar med funktionshinder tas fram.

Fritiden för barn och ungdomar med funktionshinder

bo:s enkäter till barn och ungdomar med och utan funktionshinder samt till föräldrar till barn med funktionshinder har bland annat försökt att belysa barnens situation på fritiden. Resultaten från enkäterna visar att kommunernas och föreningarnas fritidsaktiviteter inte alltid är tillgängliga för barn med funktionshinder. Dessa barn har också mindre möjligheter att på egen hand skapa goda kamratrelationer utanför familjen då det ofta är svårt att få assistans och färdtjänst för att ta sig till olika aktiviteter. Det är problem som måste lösas på ett bättre sätt i framtiden. Men det är också viktigt att kommunerna ökar sina insatser för att utveckla fritids- och idrottsverksamheter för barn och ungdomar med funktionshinder. Det är särskilt viktigt att dessa verksamheter möter flickors olika behov.

Om reglerna för de kommunala bidragen till kultur- och fritidsverksamheter för barn också innehåller krav om att verksamheterna ska vara tillgängliga för barn och ungdomar med funktionshinder kan fler barn få en rikare fritid. De kommunala handikappråden har en viktig roll att fylla genom att särskilt bevaka barnens behov och intressen och att påverka kommunerna i en för barnen positiv riktning.

Ett stort problem inom fritidssektorn idag är att många fritidsledare inom till exempel idrottsföreningar inte har tillräcklig kunskap om hur barn och ungdomar bäst bör bli bemötta. Det innebär att många barn inte alltid känner sig välkomna och avstår från att delta trots att de är intresserade. Det är därför viktigt med olika utbildningsinsatser för personal inom fritids- och kultursektorn för att ge dem en bättre beredskap att bemöta barn och unga med funktionshinder.

Den nya färdtjänstlagen diskriminerar barn och unga med funktionshinder

1998 inträdde en ny lag om färdtjänst som ersatte socialtjänstens tidigare bestämmelser. Vägverket har i en rapport till regeringen gjort en utvärdering av den nya lagen utifrån ett antal rättsfall.¹ I rapporten framgår att barn inte nämns en enda gång i färdtjänstlagen och inte heller i förarbetena. Det betyder att lagen inte har något barnperspektiv i enlighet med fn:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

I ett särskilt avsnitt i Vägverkets rapport belyses konsekvenserna av den nya färdtjänstlagen för barn med funktionshinder och deras familjer. Det framgår att den nya lagen i flera avseenden har inneburit stora försämringar för barnen. Utvärderingen pekar på ett antal situationer där barn som tidigare fick färdtjänst beviljad numera får avslag på sin ansökan. Utvärderingen beskriver att varje kommun kan upprätta sina egna bestämmelser vilket gör att bedömningen av ett barns behov av färdtjänst kommer att bli olika beroende på var i landet barnet bor. Det finns till och med kommuner som över huvud taget inte beviljar färdtjänst för barn. I flera kommuner beviljas färdtjänst enbart om det finns "särskilda" eller "synnerliga" skäl. Det betyder att ansökningar som gäller barn helt enkelt avvisas. Som skäl till barns begränsade rätt till färdtjänst hänvisas ofta till föräldraansvaret.

De kommuner som har en mer restriktiv tolkning av den nya lagen anser att barn under en viss ålder normalt inte åker kollektivt utan att vara i sällskap med en vuxen. De åker endast tillsammans med en vuxen. Ett funktionshindrat barn bör därför kunna

åka kollektivt med sin förälder på samma sätt som andra barn får åka kollektivt.

Resor som inte bedöms som nödvändiga beviljas inte. Nödvändiga resor innebär endast resor till skolan eller liknande daglig verksamhet. Resor till fritidsverksamheter inryms inte under nödvändiga resor vilket gör att många barn och ungdomar inte har möjlighet att utöva idrott eller andra liknande fritidsaktiviteter som kräver färdtjänst.

Den egna kommunen kan inte alltid erbjuda aktiviteter riktade till barn och ungdomar med funktionshinder. Med den nya färdtjänstlagen har det blivit omöjligt för barn och ungdomar att delta i fritidsverksamheter utanför den egna kommunen.

Ingen hänsyn tas till det enskilda barnets situation. Många barn och ungdomar anser att samåkning har flera nackdelar, vilket gör att många resor i praktiken aldrig genomförs. Resorna drar ut på tiden genom att flera personer ska hämtas och lämnas under samma resa. Det är svårt att passa tider om man inte i förväg vet hur lång tid själva resan kommer att ta.

Taxorna för färdtjänst är inte likställda med vad som brukar tillämpas inom kollektivtrafiken. När barn- och ungdomsrabatter saknas får familjerna med medföljande barn betala full egenavgift vilket kan bli mycket kostsamt för familjerna.

Olika regler för medresenär

Vissa kommuner tillåter enbart en person som medresenär. Det innebär att ett syskon inte kan följa med en förälder som åker färdtjänst med sitt funktionshindrade barn.

¹ Preliminär slutrapport över färdtjänstens tillstånd och utveckling samt behov av tillsynsmyndighet. Publikation 2001:95.

Lagen saknar särbestämmelser som gäller barn och har inte någon åldersbegränsning för färdtjänst. Tidigare vägdes också familjens totala situation in när ansökan om färdtjänst skulle prövas.

BO stödjer förslag till stärkt lagstiftning
Mot bakgrund av den nya färdtjänstlagens negativa konsekvenser för barn med funktionshinder har Vägverket i sin rapport redovisat ett antal förslag till förändringar i lagen (1997:736) om färdtjänst.

Ett av förslagen syftar till att stärka barnets rätt till en fungerade och enhetlig basstandard för färdtjänst. Utredningen föreslår en ny lagstiftning om färdtjänst som innebär:

- Att rätten till färdtjänst stärks för barn och ungdomar med funktionshinder i lagen om färdtjänst. En särskild paragraf om barn bör införas i lagen, liknande den som finns i socialtjänstlagen. Detta skulle innebära ungefär följande lydelse: "När åtgärder rör barn skall särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver". Med barn avses varje människa under 18 år.
- Vidare bör enligt Vägverkets preliminära rapport, en översyn göras för att klargöra vilka lagar som berör barn och ungdomar med funktionshinder och hur de lagarna förhåller sig till varandra. Det gäller till exempel FN:s konvention om barnets rättigheter, Lag om stöd och service för vissa funktionshindrade (Lss) och föräldraansvar enligt föräldrabalken och socialtjänstlagen (sol) samt annan lagstiftning som berör barn med funktionshinder.

bo har i ett yttrande till Näringsdepartementet påtalat vikten av att problemen med färdtjänsten för barn och ungdomar med funktionshinder löses på ett

sådant sätt att de inte missgynnas i framtiden. Reglerna om färdtjänsten bör utformas i enlighet med Vägverkets förslag så att barn och ungdomar som behöver samhällets insatser får sina behov tillgodosedda. Lagen behöver även utformas så att färdtjänst kan beviljas för resor till fritids- och idrottsverksamheter. Det bör inte heller finnas någon begränsning av antalet sådana resor för att möjliggöra ett aktivt och regelbundet deltagande.

Stöd till barn och ungdomar med funktionshindrade syskon

I bo:s kontakter med familjer med barn med funktionshinder har det framkommit att syskon ofta kommer i kläm. Det gäller särskilt när ett barn får ett yngre syskon med funktionshinder. All uppmärksamhet riktas mot barnet med funktionshinder och syskon kommer i bakgrunden. I familjer med till exempel barn med Damp/adhd kan det tidvis vara mycket kaotiskt. Det påverkar familjens sociala liv negativt och för syskonen kan det bli svårt att umgås med sina kamrater i hemmet. Det finns exempel där en sextonårig flicka kände sig tvingad att flytta hemifrån på grund av att en yngre bror med Damp/adhd gjorde livet hemma outhärdligt. Det förekommer även att barn blir retade av andra barn för att de har en syster eller bror som till exempel är rörelsehindrat.

Som ett led i att förebygga psykiska problem bör samhället kunna erbjuda gruppverksamheter för barn och ungdomar som lever tillsammans med syskon med funktionshinder. Redan idag finns vissa verksamheter som är riktade till dessa barn. bo vill betona vikten av att alla syskon till barn med funktionshinder ska kunna erbjudas någon form av stödgrupp. Socialtjänsten, habiliteringen och frivilligorganisationerna är några av de instanser som kan erbjuda sådan

verksamhet. bo anser därför att berörda myndigheter bör få ett tydligt och ökat ansvar för riktat stöd till syskon till barn och ungdomar med funktionshinder.

Det behövs statistik

I den officiella statistiken om barn och ungdomar finns inga uppgifter om barn med funktionshinder. Detta är en brist som bör åtgärdas.

I urvalsundersökningar som till exempel scb:s levnadsnivåundersökningar (ulf) går det inte att urskilja hur livsvillkoren ser ut för barn med specifika funktionshinder och för deras familjer, eftersom antalet sådana familjer är mycket litet.

Det finns flera skäl till att en tillförlitlig statistik bör tas fram. Vid beräkning av olika resurser är det viktigt att det finns uppgifter som visar hur många barn och ungdomar som har olika funktionshinder.

Det kan handla om resurser för sjukvård, färdtjänst eller habilitering. För såväl försäkringskassor som landsting kan mer precisa uppgifter vara av stort värde. Det gäller även skolan som för sin planering av extra stödresurser bör ha kännedom om hur situationen ser ut för barnen och ungdomarna med funktionshinder.

bo föreslår därför att tillförlig statistisk om barn och ungdomar med funktionshinder tas fram. En hel årskull skulle exempelvis kunna kartläggas återkommande i samband med någon annan studie vid en ålder där de flesta funktionshinder har visat sig. På så vis skulle en någorlunda tillförlitlig uppskattning kunna göras av hur stor andel av barn- och ungdomsbefolkningen som har specifika typer av funktionshinder.

Samordna insatserna för barn med funktionshinder

BO föreslår

- Att lagstiftaren bör överväga att ge någon myndighet det samlade ansvaret och skyldigheten att informera föräldrar till barn och unga med funktionshinder om deras olika rättigheter och möjligheter.
- Att det genomförs en översyn av reglerna i lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (Lss) för att lagen bättre ska kunna möta funktionshindrade barns och ungas behov av insatser.
- Att en uppmaning riktas till samtliga kommuner att utarbeta riktlinjer för handläggning av Lss-ansökningar, särskilt med fokus på handläggning av barn- och ungdomsärenden.
- Att handläggare i enskilda Lss-ärenden ska vara skyldiga att tala direkt med barnet eller den unge, som den ansökta insatsen riktar sig till, innan beslut om beviljande eller avslag av Lss-ansökan fattas.
- Att bra metoder utarbetas för hur samtal med barn och unga ska genomföras, inom ramen för socialtjänstens, landstingets och försäkringskassans hantering av Lss-ansökningar, och att dessa metoder sprids till all berörd personal.
- Att de personliga assistenterna lämplighetsprövas innan de anställs hos barn eller unga.
- Att de personliga assistenterna ges adekvat utbildning och kontinuerlig fortbildning i de frågor de ska behärska för att klara av sitt viktiga arbete.
- Att lagstiftaren bör överväga att vidga tillsynsansvaret till att omfatta alla anordnare av personlig assistans.
- Att den som anordnar personlig assistans ges skyl-

dighet att utforma en beredskap för att möta akuta behov då de personliga assistenterna blir sjuka.

- Att lagstiftaren reviderar befintlig lagstiftning för att bättre möta föräldrars och syskons behov av avlastning och miljöombyte.
- Att central statistik utarbetas i syfte att följa utvecklingen av hur många ansökningar från barn och unga om Lss-insatser som beviljas och avslås, och på vilka grunder de avslås.

BO anser

- Att de allmänna råden för Lss från Socialstyrelsen bör revideras.

Bakgrund

Alla barn i Sverige har rätt till goda uppväxtvillkor. Denna rätt ligger till grund för många av de lagar och regler som gäller för barn och unga i Sverige. (t.ex. skollagen, socialtjänstlagen, lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.) Trots denna ambition finns det stora skillnader mellan vilka förutsättningar barnen och de unga har då de växer upp. Det handlar främst om vilken hemmiljö de lever i, men också i stor utsträckning om hur den kommunala omgivningen fungerar där barnen bor och vilket innehåll den kommunala verksamheten har som riktar sig till barn och unga. Det handlar också om i vilken utsträckning barn och unga har möjlighet att aktivt påverka de kommunala beslut som direkt berör och påverkar dem.

Barn och unga med olika funktionshinder har samma behov som andra barn och unga, men de har också individuella särskilda behov av stöd under sin uppväxt. Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (Lss), har som uttalat mål att försöka kompensera funktionshindret. Den ska så

långt möjligt utplåna skillnader i levnadsvillkor för människor med eller utan funktionshinder. Lss är en så kallad "pluslag" som har en något högre ambitionsnivå än till exempel socialtjänstlagen. bo ser mycket positivt på lss och att det verkar som om den används och tillämpas allt oftare runt om i landets kommuner.

Av Socialstyrelsens statistik för år 2000, Socialtjänst 2001:2, framgår det att drygt 26 000 insatser enligt lss rörde barn och ungdomar. Av dessa gällde cirka 10 procent barn i åldern 6 år eller yngre och cirka 90 procent barn och ungdomar i åldrarna 7 till 22 år. De vanligast förekommande insatserna för barnen mellan 0 och 6 år var avlösarservice, korttidsvistelse och råd och stöd. För de äldre barnen var det korttidsvistelse, råd och stöd. Korttidsstillsyn för skolungdomar var den tredje vanligast förekommande insatsen för denna åldersgrupp. Totalt utgjorde antalet insatser till barn och ungdomar enligt lss nästan en tredjedel av samtliga lss-insatser. Socialstyrelsens statistik visar också på en ökning om 2 procent av antalet beslut om insatser enligt lss.

Trots denna ökning i antalet beviljade insatser enligt lss är det ändå viktigt att peka på konflikten mellan statens ambitioner i lagstiftningen och kommunernas ekonomi och prioriteringar. Denna konflikt kan leda till att alla barn inte ges rätt till de goda uppväxtvillkor som lss och annan lagstiftning har som ambition att ge. Om barnen med funktionshinder är särskilt drabbade i detta sammanhang vet vi inte, men bo är orolig för att det kan komma att bli fallet. Av denna anledning borde central statistik utarbetas för att noga följa utvecklingen av avslag och beviljande av ansökningar om insatser enligt lss för barn och unga.

Viktigt att höra barnets egen åsikt

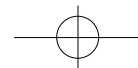
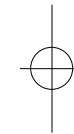
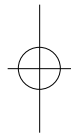
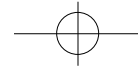
Trots lss många fördelar och tydliga ambition att försöka kompensera så att funktionshindret inte ska lägga hinder i vägen för goda levnadsvillkor för den enskilde, vill bo ändå peka på några brister i tillämpningen av lagen sett ur ett barn- och ungdomsperspektiv.

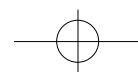
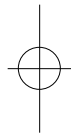
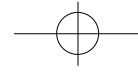
Eftersom kommunernas socialtjänst har att tillämpa lss och leva upp till målsättningen i lagen att kompensera så att funktionshindret medför så lite handikapp för den enskilde som möjligt, är det viktigt att tillämpningen sker någorlunda enhetligt runt om i landets alla 289 kommuner. Det är också viktigt att det utvecklas och sprids metoder för hur samtalen med de berörda barnen och ungdomarna ska gå till.

Det är oacceptabelt att inte alls höra det funktionshindrade barnet eller ungdomen då utredning om beviljande eller avslag av insats enligt lss görs. Visserligen har de allra flesta föräldrar god kännedom om barnets/den unges behov, men det är bo:s bestämda uppfattning att beslutsfattaren ändå måste prata direkt med den som beslutet verkligen berör, det vill säga barnet när det självt är moget att uttrycka en åsikt. Denna rätt har barnet enligt barnkonventionens artikel 12 som bland annat innebär att varje barn måste få möjlighet att göra sin röst hörd och få möjlighet att påverka sin egen situation.

Riktlinjer saknas

Det är också en klar nackdel att de flesta kommuner inte har utvecklat tydliga riktlinjer för hur lss ska tillämpas. De har inte heller genomfört utbildning i dessa frågor för berörd personal som har att göra svåra formella överväganden. Riktlinjer spelar en särskilt viktig roll då lagstiftningen är relativt ny och då bra metoder för att utreda barnens och de ungas behov

ofta helt eller delvis saknas. bo anser därför att det finns ett stort behov av tydliga riktlinjer för handläggning och tillämpning av lss för barn och unga i alla kommuner och att behovet av utbildning i dessa frågor är stort.

Socialstyrelsens Allmänna Råd är viktiga dokument för socialtjänsten, eftersom de förutom råd också ger rekommendationer och annan vägledning som behövs vid tillämpning av lagen. Dessvärre har Socialstyrelsens Allmänna Råd för lss inte reviderats sedan lss trädde i kraft den 1 januari 1994. Sedan dess har praxis utvecklats och behoven att särskilt tydliggöra tillämpningen av lss i barn- och ungdomsärenden framkommit i olika rättsfall, dessutom har en rad justeringar av lss ägt rum sedan 1994. bo ser fram emot en revidering av de Allmänna Råden för lss från Socialstyrelsen eftersom de kan bidra till att förbättra handläggningen av lss-beslut om barn och unga i kommunerna.

Oklart vilka kraven är vid korttidsvistelse

Ett problem som har aktualiserats genom en rad rättsfall rör korttidsvistelse utanför det egna hemmet. Korttidsvistelse innebär att barnet under en kortare tid, oftast under en helg, får åka till ett korttidshem eller till en stödfamilj. Den kan också innebära att barnet får åka på ett läger eller delta i en kortkurs. Korttidsvistelse kan erbjudas både som en regelbunden insats och vid akuta behov. Syftet med vistelsen för barnet är att det ska få miljöombyte och möjlighet till rekreation. För de allra flesta barn är detta både stimulerande och bra. bo vill understryka att det är viktigt att, innan beslutet fattas om insatsen, ta ställning till om det är bra för det särskilda barnet. Enligt barnkonventionen måste "barnets bästa" vara vägledande även vid en bedömning om lämpligheten att

bevilja en ansökan om korttidsvistelse.

Enligt lss har en sådan vistelse som mål att bryta barnets eller den unges isolering. Det finns två förutsättningar som ska vara uppfyllda för att lagen ska gälla, antingen både och eller bara ett, för att beslut om korttidsvistelse ska medges. Det första innebär att anhöriga ska avlastas genom barnets vistelse och det andra att vistelsen ska ge barnet ett miljöombyte. Det saknas omfattande och klargörande rättspraxis på området, men av några kammarrättsdomar framgår att bägge kraven ska vara uppfyllda för att korttidsvistelse ska kunna medges. Det finns dock ett tydligt kammarrättsavgörande som slår fast att miljökravet räcker. Osäkerheten om vilka krav som gäller är olycklig för barnet. Det behövs klargörande riktlinjer för socialtjänstens bedömning så att barnen, de unga och deras föräldrar lättare kan förutse om korttidsvistelsen kommer att medges eller inte.

Även föräldrar och syskon behöver korttidsvistelse. Det är mycket viktigt att små barn med särskilt stora behov av rutiner och trygghet, och barn med diagnoser som innebär att de har svårt för förändringar och miljöombyte inte beviljas korttidsvistelse under förvärdning att föräldrarna behöver avlastning. För dessa barn är miljöombyte sällan stimulerande utan tvärtom till nackdel för barnets välbefinnande. Att föräldrar med funktionshindrade barn behöver regelbunden avlastning råder det ingen tvekan om, men det behovet kan kanske tillmötesgås genom andra former av insatser, till exempel korttidsvistelse för föräldrar. Idag finns det ingen sådan verksamhet. Dessa föräldrar, som dygnet runt bär ett stort omvårdnadsansvar kan behöva få byta miljö, sova ut, ta del av rekreation eller vad de själva önskar och eventuellt träffa andra föräldrar i liknande situationer för

att dela erfarenheter. Syskon till funktionshindrade barn kan också behöva få delta i en liknande verksamhet, men då avsedd och utformad för syskons behov.

Regler för personlig assistans måste bli tydligare. Ett annat stort problem för många barn och unga med omfattande behov av tekniskt stöd och stor medicinsk omvårdnad, handlar om svårigheterna att få personlig assistans. Problemen med reglerna för personlig assistans är flera. Det handlar först och främst om bristen på samordning och gemensamt ansvarstagande från de olika aktörer i samhället som ska fatta beslut om personlig assistans. De olika aktörerna: Iсс-handläggaren i kommunen, handläggaren på försäkringskassan och berörd beslutsfattare i landstinget ska var och en fatta beslut om hur många timmar av personlig assistans som ska ges till det funktionshindrade barnet.

Dessvärre har det på vissa håll i landet skett en utveckling under hösten 2001 som innebär att Iсс-handläggaren och Försäkringskassan ibland inte tyckt att de berörs av beslutet. Anledningen är att de ansett att insatsen för det funktionshindrade barnet främst handlat om medicinsk omvårdnad och därmed att kostnaden för den personliga assistansen ensamt ska bäras av det berörda landstinget. Givetvis är varje barn unikt och har unika behov. Behoven för barnen med funktionshinder är både av medicinsk och social karaktär. Vilka de medicinska behoven är ska avgöras av den behandlande läkaren och utifrån den bedömningen borde sedan besluten om antal timmar av personlig assistans och beslut om fördelning av kostnaderna mellan de olika ansvariga aktörerna fattas.

bo anser att det är oacceptabelt att svårt sjuka och funktionshindrade barn och unga som enligt diagnos tillhör personkretsen för Iсс, trots det, ibland har

stora svårigheter att få en ansökan om personlig assistans beviljad.

Tidiga insatser spelar roll

En annan fråga som rör beslut om personlig assistans för barn och unga handlar om problemet att fastställa om funktionshindret är varaktigt eller inte. Enligt formuleringarna i lagen ska funktionshindret bland annat vara varaktigt för att beslut om insats enligt Iсс ska kunna beviljas. Barn är i en ständig fas av utveckling. Därför är det mycket svårt och ibland omöjligt att fastställa hur långvarigt ett barns funktionshinder kommer att bli. Vissa barn med funktionshinder går en framtid till mötes där funktionshindret kraftigt minskar eller helt försvinner. Andra barns funktionshinder förstärks eller förändras över tiden på ett omfattande sätt.

När det handlar om spädbarn är funktionshindrets varaktighet ytterligare ett annat problem, eftersom många föräldrar fått besked att deras spädbarn inte har andra omvårdnadsbehov än andra spädbarn som också kräver omfattande tillsyn och ständig omvårdnad. Varaktigheten av funktionshindret tycks enligt en sådan bedömning kunna inträda först efter det att barnet passerat spädbarnstiden, trots att läkare diagnostiserat spädbarnet i fråga och konstaterat funktionshindret. Visserligen kan icke-funktionshindrade spädbarn inte äta, sitta eller klä sig själva, men de har inte därutöver omfattande medicinska omvårdnadsbehov och andra särskilda behov av stimulans för att utvecklas enligt sina unika förutsättningar, som de funktionshindrade och svårt sjuka spädbarnen har. Medicinsk forskning har också visat att vikten av tidiga insatser inte ska underskattas. Sammantaget understryker det starkt behovet av att allsidiga och kvalificerade insatser för barn med omfattande funk-

tionshinder kommer till stånd tidigt i barnets liv.

På grund av dessa omständigheter vill bo lyfta fram problemet med bestämmelsen om varaktighet då beslut om insats enligt 1ss ska fattas för barn och unga. Regelverket behöver justeras för att på ett bättre och enklare sätt ta hänsyn till barnens ständiga utveckling så att kravet på varaktighet inte utgör ett hinder för beviljande av stöd enligt 1ss till barn och unga. Det kan inte ha varit lagstiftarens mening att spädbarn, barn och unga ska hindras från stödjande insatser enligt 1ss på grund av att de i en framtid kanske kommer att bli mycket bättre eller rent av helt slippa sitt funktionshinder. Inte heller kan lagstiftaren ha avsett att spädbarn med konstaterade funktionshinder, på grund av sin ålder, inte ska få tillgång till stödjande insatser i form av beslut om tidiga 1ss-insatser.

Arbetet som personlig assistent är i hög grad ett genomgångsyrike, vilket skapar ett problem. Det hänger sannolikt samman med yrkets status och arbetsvillkor. Det faktum, att många personliga assistenter efter relativt kort tid väljer att lämna yrket för att göra något annat, är till stor nackdel för barnen och de unga, eftersom kontinuiteten och därmed tryggheten försvinner.

Det är därför av stor betydelse för barnen och ungdomarna med funktionshinder att de personliga assistenterna erbjuds sådana villkor att de väljer att stanna i yrket. Det är också viktigt att alla personliga assistenter ges en passande utbildning och fortbildning för att kunna möta de mycket särskilda behov som barnen och de unga har. Eftersom assistenterna på ett mycket speciellt sätt arbetar med barnen i deras hemmiljö måste de få särskild träning i att hantera den speciella roll som det innebär att arbeta i barnets och familjens hem.

Pröva lämplighet före anställning

Eftersom många av de barn och unga som får insatser enligt 1ss är mer skyddsbehövande än andra och ofta har kontakt med sin personliga assistent då de är ensamma hemma, är det mycket viktigt att den personal som anställs omfattas av registerkontroll. bo anser också att en sådan kontroll bör omfatta alla personal inom förskola, skola, skolbarnomsorg, personal som arbetar på olika institutioner med verksamhet för barn och unga, personer som driver olika verksamheter som anlitas av socialtjänsten som avlastningsfamiljer och även de som antas till utbildningar som leder fram till yrken inom de ovan nu nämnda verksamheterna. Registerkontroll bör även omfatta personal inom privata verksamheter som riktar sig till barn och unga.

Då den personliga assistenten blir sjuk finns det ingen beredskap från samhällets sida att ordna personlig assistans enligt det i det enskilda fallet fattade beslutet. Akutsjukhusen har sällan möjlighet att ta emot familjen och det vore inte heller generellt önskvärt att det funktionshindrade barnet skulle tvingas bryta upp från hemmet för att placeras i miljön på ett akutsjukhus bara därför att assistenten blivit sjuk. Akutsjukhusen borde inte heller behöva ägna sina resurser åt att vårda barn som kan vårdas på ett tillfredsställande sätt hemma. Därför borde ett vikariesystem eller liknande skapas för att möta de akuta behov av omvårdnad som en personlig assistents sjukdom leder till för barnet.

Det är också viktigt att det finns ett tydligt tillsynsansvar för alla personliga assistenter, såväl för de offentliga som privata anordnarna av personlig assistans. Idag bär Länsstyrelsen enbart ansvaret att utöva tillsyn över den offentliga verksamheten med personliga assistenter. bo anser därför att en översyn av till-

synsansvaret för all personlig assistans bör göras för att på så sätt bidra till en högre kvalitet av verksamheten.

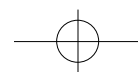
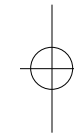
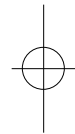
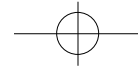
Samordnade insatser gagnar barnet

Sammanfattningsvis vill bo poängtera behovet av att någon befintlig struktur i samhället ges ansvar för att möta de funktionshindrade barnens och deras föräldrars särskilda behov av råd, information, stöd och hjälp. Att bli förälder är både omvälvande och fantastisk. Att då samtidigt plötsligt befinna sig i en situation som innebär att man blivit förälder till ett barn med funktionshinder och med särskilt stort omvårdnadsbehov är dubbelt omvälvande. Förutom att all glädje blandas med stor oro ska dessa föräldrar sätta sig in i många olika regelverk, etablera kontakter med flera olika myndigheter och organisationer för att få praktisk och ekonomisk hjälp för barnets behov. Att då dessutom mötas av beslut om avslag, hänvisningar till någon annan enhet eller myndighet och uppleva att man inte får den hjälp man behöver och kanske också att man mest är till besvär, är givetvis inte bra. Varken för barnet eller föräldern.

Det behövs betydligt bättre samordning mellan huvudmännen: kommun, landsting och försäkringskassa och också bättre samordning av alla olika insatser som barnet får. I 1o § i lss sägs att den enskilde kan begära att en individuell plan med beslutade och planerade insatser upprättas i samråd med honom. Planen ska kontinuerligt omprövas, dock minst en gång om året. Det sägs vidare att landstinget och kommunen ska underrätta varandra om upprättade planer. bo anser att det är bra att denna regel finns i lss, men att det är olyckligt att den används alltför sällan och att skrivningen är svag i så måtto att planen upprättas enbart om den enskilde själv begär att den ska upprättas. Det vore mer önskvärt att huvudmännen ålades ansvar för att en sådan plan upprättas och att den kontinuerligt revideras. Det är än viktigare att huvudmännen ges detta ansvar då lss-insatserna rör barn och unga.

Det vore därför betydligt bättre för föräldrar till funktionshindrade barn och unga om någon befintlig struktur i samhället, till exempel kommunen, gavs det samlade ansvaret och skyldigheten att informera föräldrar om deras olika rättigheter och möjligheter.

Många
barn lever
med en
förälder

Allt fler barn lever med bara en av sina ursprungliga föräldrar. Femton procent av 2–3-åringarna och 35 procent av de äldre tonårsbarnen levde 1999 med endast en av sina föräldrar, ofta modern. Allt fler ensamföräldrar har fått en försämrad situation. Det gäller att få ekonomin att gå ihop och att ha tid och ork att ta ansvar för barnen. I det här kapitlets första del lämnar bo förslag om förbättringar för barn till ensamstående föräldrar.

I den andra delen föreslår bo hur barnets rätt kan stärkas i samband med vårdnadstvister. Under 1999 var 55 000 barn och ungdomar med om att deras föräldrar separerade. Ofta leder separationerna till vårdnadstvister mellan föräldrarna och ofrivilligt hamnar barnet mitt i denna konflikt. bo anser att barnets intressen och barnets bästa måste sättas främst.

Barn med en förälder

BO föreslår

- Att underhållsstödet höjs till minst 2 000 kronor per månad samtidigt som den ekonomiska bördan för den underhållsskyldige ska ligga på en rimlig nivå.
- Att nivån på föräldraförsäkringen för föräldrar som ännu inte kommit in på arbetsmarknaden ytterligare höjs och att taket i föräldraförsäkringen höjs.
- Att kortare arbetstid med full lön för föräldrar med barn upp till fyra års ålder införs.
- Att arbetsgivare ska bli skyldiga att ge ensamföräldrar rätt till flexibel arbetstid.
- Att anställda inte ska kunna sägas upp under föräldraledigheten
- Att öppettiderna inom barnomsorgen blir mer flexibla och att alla 6–12-åringar får rätt till skolbarnsomsorg med god pedagogisk verksamhet.

- Att koloni- eller sommarlovsverksamhet ska kunna erbjudas alla barn och att verksamheter på sport-påsk- höst- och jullov ska erbjudas i större utsträckning.
- Att frågan om inrättande av särskilda kommunala föräldrastödmottagningar över hela landet utreds.
- Att samhället ger ökat stöd till föreningar som bildar nätverk för ensamföräldrar.
- Att regeringen särskilt uppmärksammar vikten av stöd till frivilligorganisationer och särskilda verksamheter för barn och föräldrar i familjer där föräldrarna skiljer sig.
- Att regeringen ger Integrationspolitiska Maktutredningen i särskilt uppdrag att utreda vilka möjligheter barn och unga i splittrade invandrarfamiljer har att utöva makt och inflytande i samhället.
- Att regeringen låter utreda på vilket sätt kulturinstitutioner kan erbjuda verksamhet som är kostnadsfri eller kraftigt kostnadsreducerad för barn och ungdom.
- Att regeringen på djupet låter utreda (eller ger berörda forskningsråd i uppdrag att särskilt prioritera forskning) skälen till att familjer idag har en annan roll och ser annorlunda ut än tidigare. Det bör vidare utredas på vilket sätt detta påverkar barnen och deras utveckling samt hur samhället vid behov kan stödja ensamföräldrar för att skapa rättvisare förutsättningar för deras barn.

Bakgrund

bo har tagit del av ett flertal rapporter från utredningar, organisationer och enskilda om hur familjer med endast en vuxen har fått sin situation försämrad. Allt fler ensamföräldrar har det problematiskt. Att samtidigt hinna med barnen på ett bra sätt, orka ta ansvar och få ekonomin att gå ihop är svårt. Detta

drabbar naturligtvis både barn och förälder.

Barns hälsa är ofta socialt betingad och villkoren är inte jämlika. Aktuell forskning visar att mycket personligt lidande och stora samhälleliga kostnader skulle kunna undvikas om insatser gjordes tidigt för barn och familjer som riskerar en negativ utveckling.

En del familjer med god social och ekonomisk status klarar vuxenseparationer bra och har goda förutsättningar att ge sina barn en trygghet så att barnen inte tar skada av föräldrarnas separation. Vissa familjer med en ensam förälder har dock problem. Det kan handla om familjer med en mycket ung förälder, arbetslös förälder, invandrarförälder med dålig förankring i det svenska samhället eller förälder med psykosocial problematik.

Nya familjemönster

I och med ratificeringen av barnkonventionen slås det fast att barnet ska ses som en självständig individ med egna rättigheter. Det innebär att begreppet familj får en delvis ny innebörd. Barnet har redan från födelsen ett eget värde och egna rättigheter.

Allt fler barn lever i vardagen med bara en av sina ursprungliga föräldrar. 1999 levde 15 procent av 2–3-åringarna och 35 procent av de äldre tonårsbarnen med endast en av sina föräldrar, ofta modern. Antalet barn vars föräldrar separerar har blivit fler. Under 1999 var omkring 55 000 barn och ungdomar med om att föräldrarna gick skilda vägar.¹ En femtedel av Sveriges barn lever med en förälder. I tabellen nedan visas i vilka familjekonstellationer barn i olika åldrar lever.

BARN I OLIKA FAMILJETYPER 1999. PROCENT							
Ålder	Lever med bägge sina ursprungliga* föräldrar	Lever med ensamstående ² mor	far	Lever med mor och styvfar	far och styvmor	Övriga	Summa ³
1 år	89	10	0	0	0	0	100
2-3 år	85	13	1	0	0	0	100
4-5 år	81	16	2	1	0	0	100
6 år	77	18	2	2	0	0	100
7-9 år	73	19	3	4	0	0	100
10-12 år	70	20	4	5	1	0	100
13-15 år	67	20	4	6	1	1	100
16-17 år	65	21	5	6	1	2	100
0-17 år	74	18	3	4	1	0	100

Källa: Upp till 18 - fakta om barn och ungdomar, bo och scb, 2001, s. 19. Anm. Befolkningsstatistiken ger en god uppskattning av andelen barn som bor med båda sina ursprungliga föräldrar. Men vi får en liten överskattning av andelen barn med ensamstående förälder och motsvarande underskattning av andelen barn med styvföräldrar För barn under 1 år finns inte tillförlitliga uppgifter. * Biologiska föräldrar eller adoptivföräldrar

¹ Upp till 18 - fakta om barn och ungdom, bo och scb, 2001.

² Inklusive sambor utan gemensamma barn.

³ Pga avrundning blir radsumman inte alltid exakt 100.

Ekonomiska skillnader skapar klyftor

Barnfamiljernas ekonomi urholkades under 1990-talet och deras relativa ekonomiska position försämrades kraftigt. Inkomsterna minskade till följd av ökad arbetslöshet för barnens föräldrar och minskade ersättnings- och bidragsnivåer i familjestöden. Särskilt drabbade var och är barn till ensamstående föräldrar. Enförälderfamiljerna har inte heller "hängt med" när ekonomin återhämtat sig och när arbetslösheten minskat igen. Barn till ensamföräldrar är dock ingen homogen grupp. Det finns stora klasskillnader mellan barn till olika grupper av ensamstående.⁴ Den grupp som generellt har det sämst socialt och ekonomiskt är barn till ensamstående föräldrar födda i annat land.

Den stora skillnaden i ekonomisk standard skapar klyftor mellan de barn som lever i en familj med små marginaler och andra barn. I barnkonventionens artikel 27 punkt 1 erkänns rätten för varje barn till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling. I artikel 2 understryks samtidigt att barn i olika grupper inte får särbehandlas.

År 1998 bodde 14 procent av samtliga barn under 18 år i familjer som hade låg inkomststandard (=under socialbidragsnormen) även då socialbidragen inräknats. Detta är vanligast för barn i familjer med ensamstående förälder, 29 procent. Bidragen har stor betydelse för barnfamiljernas inkomst, särskilt för enförälderfamiljer. För de ensamstående har underhållsstödet störst betydelse med 11 procent av den disponibla inkomsten i barnens familjer, men också bostadsbidraget bidrar till barnens försörjning med

8 procent. I enförälderfamiljer består 34 procent av den disponibla inkomsten av familjestöd, i tvåförälderfamiljen endast 14 procent.⁵

Den ekonomiska bördan för den underhållsskyldige kan ibland bli så hög att umgänget med barnen försvaras, något som bo anser inte bör hota barnens rätt till umgänge med den frånlevande föräldern.

Arbetslösheten har slagit hårt mot de ensamstående mödrarna och konsekvenserna blir naturligtvis allvarliga när man är ensam familjeförsörjare. Ensamstående mödrar har haft en dålig inkomstutveckling jämfört med andra mödrar under 90-talet. Veckoarbetstiden har utvecklats mindre positivt. Problemet är svårigheten att få arbete i allmänhet och heltidsarbete i synnerhet.⁶

BO föreslår ekonomiska stödåtgärder

bo föreslår att underhållsstödet höjs till minst 2 000 kronor per månad och att kortare arbetstid med full lön för föräldrar med barn upp till fyra års ålder ska införas.

bo föreslår också att nivån på föräldraförsäkringen för föräldrar som ännu inte kommit in på arbetsmarknaden höjs ytterligare så att den medger en skälig levnadsstandard för familjen om det bara finns en inkomst. Socialbidrag ska inte behöva komplettera föräldrapenningen vid föräldraledighet.

bo föreslår att taket i föräldraförsäkringen höjs och att ett inkomstprövat bostadsbidrag med adekvat boendestandard för barn och förälder ska finnas kvar.

Att kombinera arbete och föräldraskap

Det föds allt färre barn i Sverige, vilket till viss del

⁴ Io-barnen och boendet, s. 8.

⁵ scb, Barn och deras familjer, 2000:2, s 175.

⁶ ValfärdsBulletinen Nr 4, 2001.

beror på otrygga jobb och svårighet att förena föräldraskap och yrkesliv. bo anser att graviditet, barnafödande och föräldraskap måste ses som något positivt. Attityderna måste förändras, inte minst i arbetslivet.

Förutsättningar måste skapas så att småbarnsföräldrar kan få ökat inflytande över sin arbetstid. Enligt bo måste barnomsorgsgarantin uppfyllas i praktiken. Det är särskilt angeläget att information ges till arbetslösa och asylsökande om att deras barn från den 1 januari 2002 har rätt till barnomsorgsplats. Kommunerna bör aktivt söka upp familjer med utländsk bakgrund så att det står helt klart för alla familjemedlemmar vilka rättigheter de har när det gäller till exempel barnomsorg.

bo föreslår att en mer flexibel barnomsorg utvecklas. En bra omsorgsverksamhet med ett barnperspektiv ska ge utrymme för ensamföräldrar som arbetar skift att också kunna arbeta kvällar, helger och nätter. bo föreslår också att alla 6–12-åringar får rätt till plats i en skolbarnomsorg med god pedagogisk verksamhet. Dessutom föreslår bo att arbetsgivare ska bli skyldiga att ge ensamföräldrar rätt till flexibel arbetstid och att föräldralediga inte ska kunna sägas upp.

Samhället har ett ansvar

Artikel 5 i barnkonventionen

"Konventionsstaterna skall respektera det ansvar och de rättigheter och skyldigheter som tillkommer föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, att på ett sätt som står i överensstämmelse med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga ge lämplig ledning och råd då barnet utövar de rättigheter som erkänns i denna konvention."

⁷ Bra barnhälsovård – ett sjuksköterskeperspektiv, Centrum för samhällsmedicin Dalby/Lund, Barnombudsmannen.

Okunskap om vilka rättigheter man har som förälder och osäkerhet kring föräldraroll och barns behov och utveckling är idag ett problem. Under 70-talet och första hälften av 80-talet var standarden inom barnverksamheterna och de offentliga insatserna för barn och föräldrar i stort sett tillfredsställande. Föräldrautbildningen inom barnhälsovården har idag försvunnit eller minskat på många håll. Kvaliteten inom bl.a. skola, barnomsorg, barnhälsovård, skolhälso- och elevvård måste nu höjas igen. Barnen mår ofta dåligt i en skilsmässosituation och vidare i den nya familjesituationen.

Antalet sökande till barnpsykiatrien fördubblades nästan under 90-talet. Detta var i huvudsak en följd av arbetslöshet, familjesplittringar och nedskärningar.⁷ Det blir på sikt för dyrt för samhället och plågsamt för barnen att inte sätta in förebyggande och tidiga insatser för barn och unga.

Föräldrastödet måste fungera bättre

bo ser samarbetsamtalen som ett viktigt verktyg för att gemensam vårdnad ska kunna fungera på ett tillfredsställande sätt för barnen. 46 000 barn berördes 1998 av att föräldrarna separerade. Cirka 13 600 barn i åldern 0–17 år var föremål för samarbetsamtal inom familjerätten under samma år. Under 1998 avslutades 10 100 samarbetsamtal. I dessa samtal enades föräldrarna helt, i nära hälften av fallen, och delvis i ungefär en femtedel. Enligt bo tvingas alldeles för många barn att leva med föräldrar i konflikt. Allt för många ungdomar saknar dessutom fungerande vuxna förebilder. Om de genomgått en konfliktfylld eller till och med våldsam skilsmässa kan de som tonåringar använda

våld mot sina föräldrar. Ensamstående kvinnor är mest misshandlade av sina före detta män och söner. Men även flickor kan använda våld mot sina föräldrar.

Att ge föräldrar stöd för att lösa sin vuxenkonflikt är en förutsättning för att avtal om samarbete kring gemensamma barn ska fungera. Samhällets roll vid en föräldrakonflikt måste vara att hjälpa föräldrarna att fokusera på samarbetet kring gemensamma barn. I dag tar man sig oftast inte tid att tillsammans med föräldrarna bearbeta vuxenkonflikten så att ett fungerande samarbete och avtal om den gemensamma vårdnaden kommer att fungera på lång sikt. Detta resulterar många gånger i att konflikten hamnar i tingsrätten. Ett samarbetsavtal bör utgå från barnkonventionens artikel 9 punkt 3 som ger barnen rätt till bägge sina föräldrar. Avtalet bör alltså inte utgå från föräldrarnas eventuella rätt till barnen utan helt från barnens behov. Det ska också kunna revideras i takt med barnens utveckling och därmed förändrade situation med hjälp av till exempel socialtjänsten/familjerätten. Samtidigt kan det vara angeläget att barnen inte ska behöva vänta alltför länge på att få ett tydligt besked om var och med vem de ska leva.

bo anser att samarbetsamtal alltid ska erbjudas föräldrar som separerar. Vidare menar bo att den personal som medverkar vid samarbetsamtalen måste få fortbildning i samtalsmetodik och familjerapi.

Föräldrautbildningen behöver stärkas

Mödra- och barnhälsovårdens föräldrastödsverksamhet behöver återupprättas och utvecklas. Barnhälsovårdens förebyggande arbete med föräldragrupper syftar till att stärka och stödja alla föräldrar och är extra viktigt för ensamföräldrarna. Där så är möjligt vore det önskvärt med särskilda grupper för olika kategorier av föräldrar, till exempel ensamstående,

mycket unga eller nyinvandrade. bo menar att en hög kvalitet i föräldrautbildningen och många möten mellan föräldrar och professionella under hela barnets uppväxt är av grundläggande betydelse för utsatta föräldrars möjlighet att ge sina barn en trygg och stimulerande uppväxt.

Skola och förskola har också en viktig roll som föräldrautbildare och familjestödjare. Föräldramöten ska kunna skapa förutsättningar för föräldrar att stödja varandra och ge råd om hur vardagssituationer och problem kring barnen ska kunna lösas. Kvartssamtal/utvecklingssamtal kan vara början till mer fördjupade insatser för familjer som behöver mer stöd. Förskolan och skolan bör också ha en beredskap för att identifiera och stödja de barn som behöver extra stimulans eller särskilda insatser.

Den generella föräldrastödsverksamheten som bedrivs av olika kommunala och landstingskommunala aktörer behöver kompletteras av forum för att möta föräldrar i en mer öppen rådgivningsform. Hit skulle föräldrar som känner sig osäkra eller har bekymmer kring föräldraskapet och barnets utveckling och beteende kunna vända sig. På många håll bedrivs sådan föräldrastödsverksamhet med stor framgång. Föräldrarådgivning med inriktning på att stötta föräldrarna så att de själva klarar av sin fostrarroll och för att förhindra att samhällsinsatser för barn blir nödvändiga skulle vara av stort förebyggande värde.

bo föreslår att frågan om inrättande av särskilda kommunala föräldrastödsomgångar över hela landet utreds.

Generella insatser

bo anser vidare att kommunerna bör uppmuntras att inrätta öppna förskolor och bemannade parklekar. Dessa har en stor betydelse för ensamföräldrar, som

har möjlighet att naturligt kommunicera med andra föräldrar och personal. Inte minst invandrarföräldrar har ett stort behov av den här typen av verksamheter för att knyta kontakter med andra föräldrar.

Att samlokalisera kommunala och landstingskommunala verksamheter i familjecentraler fungerar utomordentligt bra för alla medlemmar i en familj, inte minst i enförälderfamiljen.

Det behövs fler mötesplatser
Många ensamföräldrar har ett otillräckligt socialt nätverk. De som har en låg social position och dålig ekonomi orkar inte alltid ta initiativ till nya kontakter. Ensamstående har behov av träffpunkter, föreningslokaler där de kan möta varandra och andra vuxna.

Det finns hos dessa föräldrar ett behov av att känna sig delaktiga och bli synliggjorda i en större grupp. Relationen till den andra föräldern upplever många som dålig. De flesta tror också att barnen uppfattar att relationen är dålig mellan föräldrarna.⁸

För många ensamstående föräldrar och deras barn är sommarlov och andra skollov problematiska. Det är svårt för en förälder att få semesterdagarna att räcka under hela sommarlovet och andra skollov. För barn och vuxna i enförälderfamiljen kan koloni- eller lägerverksamhet för barn vara oerhört viktigt. Manliga kolloledare är en viktig del, eftersom många barn med ensamföräldrar inte möter män och manliga synsätt i vardagen.

Enförälderfamiljen har svårt att få barnvakt. Barnvaktspooler bör startas i större utsträckning. Personal på daghem, skolbarnsomsorg och skola skulle kunna vara ett stöd när sådana verksamheter startar.

bo föreslår att samhället ger ökat stöd till föreningar som bildar nätverk för ensamföräldrar och att koloni-verksamhet eller sommarlovsverksamhet erbjuds alla barn.

bo föreslår också att regeringen uppmanar kommunerna att stimulera och erbjuda verksamheter på sport- påsk- höst- och jullov.

Särskilt stöd till invandrarfamiljer

Vissa invandrarkvinnor som är ensamma kan tillsammans med sina barn hamna i en speciellt svår situation. De riskerar att få leva isolerat och utan stöd från anhöriga. Dessutom kan föräldern ha språkproblem och bristande kunskap om barns situation i Sverige. Skolgången blir ofta lidande för barnen i dessa familjer, som ofta får ta på sig ett för stort ansvar för familjen. Äldre och andra vuxna i invandrarföreningar kan vara ett kompensatoriskt stöd till barn och ungdomar i splittrade familjer inom den egna kulturen.

bo föreslår att regeringen ger Integrationspolitiska Maktutredningen i särskilt uppdrag att utreda vilka möjligheter barn och unga i splittrade invandrarfamiljer har att utöva makt och inflytande i samhället.

Negativa attityder måste motverkas

Många ensamföräldrar uppfattar att omvärlden har en negativ attityd och omedvetenhet om de ensamstående föräldrarnas situation. Detta avspeglas också i synen på barn med en ensamförälder. Skolan och barnomsorgen borde utveckla metoder för att möta behoven hos föräldrar och barn i den här allt vanligare familjetypen. Föräldramöten och föräldrasamtal måste organiseras så att barn och föräldrar i enförälderfamiljer

⁸ Makalösa föräldrar, Enkät till medlemmar 2001.

kan medverka utan problem. I undervisningen borde också kunskap om den alltmer mångfacetterade familjebilden kunna ingå.

Socialt stöd åt ensamförälderfamiljen
bo uppmanar kommunerna att erbjuda enförälderfamiljen rätt till kontaktfamilj som en förebyggande åtgärd. I dag är kontaktfamilj mer en akutåtgärd som socialtjänsten sätter in när barn eller förälder uppvisar starka symptom på att situationen inte längre fungerar.

Många fäder försvinner ur barnens liv, därför att ilska och frustration står i vägen. Stöd via familjerätten/socialtjänsten riktat till pappor som vill, men inte får, vågar eller kan ta plats som pappa bör kunna utvecklas. Förutsättningen för att pappan ska bli en del i barnets liv är naturligtvis att han inte missbrukar, har misshandlat eller på annat sätt visat ett icke acceptabelt handlande gentemot mamman eller barnen. De fränlevande föräldrarna bör också kunna få stöd bland annat genom nätverk och föreningar.

Fritidsaktiviteter kan kompensera
För barnen i den splittrade familjen kan goda fritidsverksamheter fungera kompenserande. Under det gångna årtiondet lades många fritidsgårdar ner. bo anser att samhället nu måste prioritera att träffpunkter som fritidsgårdar öppnas. Även ungdomsmottagningarna är av stor betydelse för ungdomar som behöver diskutera relationer och problem som kan uppstå under tonårstiden.

Museer, barn- och ungdomsbibliotek, musik- och repetitionslokaler och ungdomshus med kostnadsfria verksamheter är exempel på viktiga institutioner som kan betyda mycket för både yngre och äldre barn. Hit hör naturligtvis också barn- och ungdomsorganisationerna, inte minst den breda idrottsrörelsen som kan

erbjuda ett betydelsefullt alternativ till ensamhet och passivitet. Det är viktigt att resurserna inom de stora organisationerna någorlunda jämnt fördelas mellan flickor och pojkar.

bo anser att museer och kulturhus bör erbjuda sin verksamhet kostnadsfritt för barn och unga så att de har möjlighet till kultur och utveckling oavsett föräldrarnas ekonomi. Även teatrar och andra kulturinstitutioner bör kraftigt reducera kostnaderna för barn och unga för att möjliggöra en rättvis kulturkonsumtion.

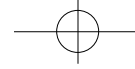
bo föreslår att regeringen låter utreda på vilket sätt kulturinstitutioner ska kunna erbjuda verksamhet som är kostnadsfri för barn och unga.

Det civila samhället erbjuder stöd
Eftersom behovet finns har ett flertal organisationer startat verksamheter i föräldrastödjande syfte. Rädda Barnen, Barnens rätt i samhället (bris) och Svenska föreningen för psykisk hälsa (sfph) har särskilda föräldratelefoner med 020-nummer.

Hälften av de 1300 samtalen till Rädda Barnens föräldratelefon under 2001 kom från ensamstående föräldrar. Lokala jourtelefoner för föräldrar finns, ibland på invandrarspråk. Särskilda föräldragrupper på arbetsplatser har också startats.

Ett flertal nätverk för ensamföräldrar har också skapats. Riksföreningen Sveriges Makalösa Föräldrar organiserar ensamlevande mammor och pappor över hela landet.

Ensamstående Mammors Rättigheter i Samhället är en förening som arbetar för att förbättra situationen för mammor och barn och höja statusen för gruppen. Gruppen Unga Mammor på Xist samlar de unga i första hand. Nätverk för ensamma Mammor finns inom ramen för Fryshusets aktiviteter. Föreningen

Söndagsföräldrar organiserar umgängespapporna. Röda Korset har också startat grupper för ensamstående. Detta är endast några exempel på mamma- och pappagrupper.

På Internet finns särskilda webbsidor där ensamma föräldrar kan chatta med varandra.

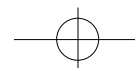
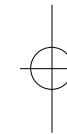
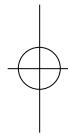
Brobyggarna, Farsor och Morsor på stan, Nattvandrare med flera verksamheter är också exempel på viktiga insatser för att hjälpa barn och unga med endast en närvarande förälder.

bo föreslår att regeringen särskilt uppmärksammar vikten av stöd till frivilligorganisationer och särskilda verksamheter för föräldrar och barn i splittrade familjer.

Varför splittras familjer?

Fram till slutet av 1950-talet var det mycket ovanligt att föräldrar skiljdes i Sverige. Vad är det som har skett i samhället och som resulterar i att allt fler föräldrar lever ensamma med barn? Vilka samhällsförändringar och strukturer resulterar i att allt fler familjer splittras?

bo föreslår att regeringen låter utreda (alt. tillser att berörda forskningsråd särskilt prioriterar forskning kring) de mer djupgående skälen till att familjerna idag på många sätt har en annan roll och ser annorlunda ut än tidigare och på vilket sätt detta påverkar barnen och deras utveckling samt på vilket sätt samhället vid behov kan stödja ensamföräldrar för att skapa rättvisare förutsättningar för deras barn.

Se till barnets bästa vid separationer

Varje år separerar tusentals människor i Sverige. Under 1999 var 3,5 procent av barnen i åldrarna 0–17 år med om en separation mellan föräldrarna. Sammanlagt gällde det 55 000 barn.¹ Dessa separationer leder ofta till vårdnadstvister mellan föräldrarna. Idag slutar cirka var tionde separation i domstol. Mitt i denna konflikt står barnet, en konflikt som det ofrivilligt hamnar i. I denna vårdnadstvist sammanfaller inte alltid barnets och föräldrarnas intressen men här måste barnets intressen och barnets bästa sättas främst.

BO föreslår

- Att barnets rätt att komma till tals i frågor om vårdnad, boende och umgänge stärks.
- Att ett juridiskt biträde förordnas för barn i mål om vårdnad, boende och umgänge.
- Att det i föräldrabalken införs en bestämmelse om att rätten i mål om vårdnad, boende och umgänge ska höra lämplig sakkunnig.
- Att en ordning liknande den i ungdomsmål införs när det gäller mål om vårdnad, boende och umgänge.
- Att domstolarna uppmanas att anordna särskilda utbildningar om barn och barns behov för att erhålla ett barnperspektiv i sin dömande verksamhet som avser frågor om vårdnad, boende och umgänge.

BO anser

Att domare som handlägger mål om vårdnad, boende och umgänge bör ha erforderlig kompetens om barn och barns behov.

Barnets bästa väger tyngst

Av 6 kap. förädrabalken (fb) framgår bland annat att gifta föräldrar automatiskt har gemensam vårdnad om sina barn, 3 §. Samboföräldrar kan anmäla att de vill ha gemensam vårdnad. Efter en separation kvarstår vanligen den gemensamma vårdnaden. Om en förälder vill ändra vårdnadsförhållandet ska denne göra en framställan hos allmän domstol, 5§. Domstolen kan förordna att vårdnaden ska vara gemensam, eller anförtro vårdnaden till en av föräldrarna.

I oktober 1998 infördes en uttrycklig bestämmelse i förädrabalken om att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid avgörande av alla frågor som rör vårdnad om barn, barns boende och umgänge 6 kap. 2 a § fb. Genom den nya bestämmelsen knyts alltså regleringen av frågor om vårdnad, boende och umgänge tydligt till barnkonventionen. I samband med att portalparagrafen infördes uttalades i propositionen att bestämmelsen inte innebär någon direkt förändring i gällande rätt, men att den tydligare markerar att barnets bästa alltid ska finnas med som en utgångspunkt för bedömningen och att den mer preciserade bestämmelsen i kapitlet tar sitt avstamp i denna allmänna regel. När det gäller olika intresseavvägningar slås det fast att det i frågor om vårdnad, boende och umgänge inte finns några andra intressen som kan ta över barnets. Vidare framgår att det när man bedömer vad som är bäst för barnet ska fästas avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Risken för att barnet utsätts för övergrepp, olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa ska beaktas.²

När frågor om vårdnad, boende och umgänge avgörs ska domstolen ta hänsyn till barnets egen åsikt

¹ Upp till 18, bo och scb, 2001.

² Prop. 1997/98:7, s.46 ff.

och vilja med beaktande av dess ålder och mognad, 6 kap. 2 b § fb. Det är för att markera att barnets inställning är en viktig omständighet vid vårdnads- och umgängesavgöranden, eftersom det i lagen särskilt anges att domstolen ska ta hänsyn till barnets vilja. Bestämmelsen om barnets rätt att komma till tals har fått en fristående placering i 2 b §. Härmed markeras att barnets vilja inte endast är en omständighet att beakta vid bedömningen av barnets bästa utan ibland också bör beaktas fristående från den bedömningen. Bestämmelsen infördes i januari 1996 samt genom 1998 års vårdnadsreform.

Inga andra intressen kan ta över barnets Att barnets bästa ska vara avgörande vid ställnings-tagande till frågor om vårdnad innebär att föräldrarna måste prioritera barnets behov framför sina egna. Det ska inte vara den vuxnes behov att ha barnet hos sig som ska avgöra. Vårdnaden om barnet handlar inte om föräldrars rätt till sitt barn och har inte med rättvisa mellan föräldrarna att göra. Vårdnaden om barnet får därför inte utgöra kompensation, belöning eller bestraffning för hur föräldrarna förhållit sig gentemot varandra. Vårdnadsfrågor handlar ytterst om barnets rätt till föräldrarna. Frågan om vad som är barnets bästa i vårdnadstvister får därför aldrig bli en jämställdhetsfråga. Även om föräldrarna skulle vara ense om vårdnad, boende och umgänge kan det inte förmodas att det alltid är till barnets bästa. Därför behöver barnets möjlighet att komma till tals definitivt stärkas även i fall där föräldrarna är överens om vårdnaden.

Svensk lagstiftning har allt mer betonat att hänsynen till barnets bästa ska vara vägledande när myndigheter fattar beslut som rör barn. Principen om barnets bästa gäller inte minst frågor om vårdnad och umgänge. Samhällets insatser ska utgå från barnets

behov, men så sker inte alltid. Rapporter kommer inte sällan från utvärderingar av olika beslut där det kan ifrågasättas om barnets bästa verkligen har kommit i främsta rummet. Det kan till exempel handla om beslut i vårdnads- och umgängestvister där en individuell prövning av barnets bästa inte gjorts eller där man inte tagit hänsyn till barnets särskilda behov eller att barnet på ett eller annat sätt behöver skyddas från en av sina föräldrar.

När det gäller misstankar om övergrepp mot barnet, till exempel misshandel eller sexuella övergrepp, eller risk för att barnet annars far illa, är det viktigt att vårdnads- boende och umgängesbeslut inte fattas efter schabloner utan grundas på omständigheterna i det enskilda fallet. Därför är det av mycket stor betydelse att göra grundliga utredningar i varje enskilt fall. Trots att förädrabalken utgår från att det är viktigt för barnet att ha kontakt med båda sina föräldrar, även om dessa bor isär, innebär inte det att det alltid är bäst för barnet att ett umgänge med den förälder som barnet inte bor med kommer till stånd. Det är alltid barnets bästa och inte förälderns intresse som ska vara avgörande. Ibland kan det kanske vara bäst för barnet att inget umgänge äger rum eller att umgänget kraftigt begränsas. Utgångspunkten måste vara att barns behov av skydd måste sättas främst, inte rätten för en förälder att få träffa sitt barn.

Domstolarna behöver mer kunskap

Domare, åklagare, nämndemän och tjänstemän inom socialtjänsten har alla mycket viktiga roller i ärenden som rör barn och ungdomar. Dessvärre saknar många den kunskap om barn och barns behov som krävs för att kunna fatta ett väl avvägt beslut om vårdnad, boende och umgänge för barnet. Det leder till att barnets bästa inte alltid sätts i främsta rummet. Social-

tjänsten och domstolarna behöver därför få allmän kunskap om barns behov. Även ombuden behöver kunskap om små barns utveckling och särskilda behov för att kunna vara till hjälp. Det behövs också mer forskning kring hur barn påverkas av olika typer av umgängesförordnanden. Kunskap inom detta område måste stärkas och utvecklas. Det får aldrig bli så att en fördomsbaserad föreställning om hur vissa människor reagerar och beter sig i psykologiskt komplicerade relationer ska utgöra grund för de rättsliga konsekvenserna.

Domare som handlägger mål om vårdnad, boende och umgänge måste ha erforderlig kompetens. Ett sätt att öka den är att koncentrera dessa mål till särskilda domare. Ett sådant förfarande har redan införts när det gäller ungdomsmål i tingsrätt och hovrätt, se 25§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Det är önskvärt att sakkunniga i större utsträckning bistår domstolarna med att göra utredningar. Samtidigt är det också mycket viktigt att barnet självt får komma till tals och ge uttryck för sin uppfattning om vad som är dess bästa. På detta sätt tillgodoses också barnkonventionens artikel 12, om barnets rätt att komma till tals och att tillmäta det barnet säger betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. bo anser därför att det i föräldrabalken bör införas en bestämmelse om att rätten i mål om vårdnad ska höra lämplig sakkunnig.

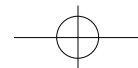
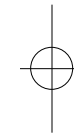
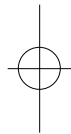
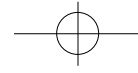
Barnet behöver ett eget ombud

Frågor om vårdnad, boende och umgänge rör barnets rätt. Eftersom barnet inte är part i vårdnadsfrågor men ändå intar en central roll i konflikten, kan den plats som barnet har i den rättsliga processen ses som ett slags tomrum. Där finns dispyter mellan föräldrar och olika experter som alla sinsemellan kan ha olika

uppfattning om vad som är bäst för barnet. Ibland kan man misstänka att omtanken om barnet vägs mot och underordnas föräldrarnas intressen och rättigheter. Vid en del uppgörelser kan därför begreppet "barnets bästa" användas av föräldrar som i själva verket i eget intresse tävlar om att få vårdnaden om barnet. Ibland spelar frågor av ekonomisk natur en så framträdande roll vid föräldrarnas tvist att det som är bäst för barnet glöms bort.

bo anser därför att barnets talan bör föras av ett särskilt juridiskt biträde. En lämplig lösning är att en utomstående person träder i vårdnadshavarens ställe och fullgör uppgiften att ta tillvara barnets intressen och tillgodose barnets rättigheter. Det är mycket viktigt att företrädaren intar en oberoende ställning i förhållande till vårdnadshavarna. En lösning med en utomstående person som träder i vårdnadshavarens ställe har också valts i 1vu när det gäller offentliga biträden. bo vill dock understryka att förordnande av ett särskilt juridiskt biträde inte får inskränka principen om barnets rätt att föra fram sina åsikter och få dem beaktade i förhållande till ålder och mognad, som framgår av artikel 12 i barnkonventionen.

Till juridiskt biträde för barn kan en advokat, en biträdande jurist eller någon annan förordnas. Men endast den som på grund av sina kunskaper, erfarenheter och personliga egenskaper är särskilt lämpad för uppdraget ska kunna komma i fråga. bo vill understryka vikten av att den person som förordnas ska ha kunskap om barns behov samt erfarenhet och kompetens att möta barn. De särskilda kraven gäller förmågan att fullgöra uppdraget så att barnets bästa sätts i främsta rummet och att hänsyn tas till barnets egen vilja utifrån dess ålder och mognad. Det måste ställas stora krav på förmågan att sätta sig in i barnets situation, att tala med barnet och att vinna och förvalta dess förtroende.

Något om svensk
universitetsutbildning
och forskning i
barnrättsliga frågor.

Åke Saldeen, professor i civilrätt, Uppsala universitet

Genom mina erfarenheter av utbildning och forskning på barnrättens område har jag sett det som naturligt att i bo:s konsultativa råd söka representera denna verksamhet. Här ska jag på ett mycket begränsat utrymme redogöra något för denna verksamhet idag i vårt land. Den har ökat högst väsentligt i omfattning under senare år, vilket ligger i linje med den internationella utveckling, som innebär att barns rättsliga villkor i olika hänseenden kommit att uppmärksammas på ett helt annat sätt än tidigare.

Universitetsutbildningen på barnrättsområdet har en särskilt lång tradition vid den fakultet jag själv företär, Uppsala universitets juridiska fakultet. Där har nämligen sedan ganska lång tid tillbaka givits en valfri så kallad fördjupningskurs om 10 poäng (p) för de juris studerandena. Sedan läsåret 2001–02 har

ansvaret för denna kurs övertagits av min tidigare doktorand, numera juris doktorn, Anna Singer. I fördjupningskursen berörs frågeställningar om bland annat barns rätt till föräldrar, till vård, omsorg och försörjning liksom barns rättshandlande som patient, som konsument och i andra situationer. Kursen ansluter nära till det omfattande, nedan nämnda, forskningsprogrammet Barn som aktörer.

Också vid Stockholms juridiska fakultet ges sedan en tid tillbaka en barnrättskurs om 10 p, vilken leds av docent Johanna Schiratzki. Kursen Barnets bästa i svensk rätt utgår från två frågeställningar: barnets relativa beroende av sin omgivning för omsorg och tillsyn samt tolkningen och funktionen av barnets bästa som legal princip. I det sammanhanget beaktas bland annat betydelsen av barnets ursprung. Där berörs olika civilrättsliga frågor, till exempel adoption och vårdnad, liksom offentligrättsliga frågor, till exempel undervisning, samhällsvård och utlänningsrätt.

Vid Umeå universitet ges enligt uppgift en kurs om barnets rättsliga ställning om 10 p, avsedd för yrkesverksamma som arbetar med barn. Även Lunds universitet erbjuder viss utbildning i barnrättsliga frågor.

Det förekommer att juris studerande i sina skriftliga examensarbeten om 10 eller 20 p ägnar sig åt olika barnrättsliga frågor. I de barnrättsliga kurser som ges ska kursdeltagarna genomföra skriftliga projektarbeten i mindre arbetsgrupper, i varje fall gäller det den barnrättskurs som ges i Uppsala.

Antalet barnrättsliga doktorsavhandlingar har hittills tyvärr varit ganska få, men glädjande nog kan vi sedan några år tillbaka skönja en mycket positiv utveckling på området. Sålunda disputerade år 1997 vid Stockholms universitets juridiska fakultet numera

docenten Johanna Schiratzki på avhandlingen *Vårdnad och vårdnadstvister*. År 2000 disputerade vid Uppsala universitets juridiska fakultet Anna Singer på avhandlingen *Föräldraskap i rättslig belysning* och någon gång under 2002 beräknas en annan av mina doktorander, Lotta Dahlstrand, lägga fram sin doktorsavhandling *Betydelsen av barns egen vilja i domstolar och hos andra myndigheter*. Den innefattar bland annat en empirisk ("jurimetrisk") studie av under-rättspraxis på området.

Ett stort forskningsprogram, *Barn som aktörer*, bedrivs med Uppsala universitets juridiska institution som centrum och finansieras av Riksbankens jubileumsfond. Forskningsprogrammet beräknas kunna resultera i flera doktorsavhandlingar bland annat. Av programmets 16 deltagande forskare är 12 knutna till juridiska institutionen i Uppsala, en till juridiska institutionen i Stockholm, två till Institutionen för socialt arbete i Stockholm samt en till juridiska institutionen i Lund. Till forskningsprogrammet har också knutits en doktorand i Umeå. Föreståndare för programmet är docent Lena Olsen vid Uppsala universitets juridiska fakultet. Centrala beslut fattas av en projektgrupp bestående av föreståndaren, undertecknad samt professorerna Rolf Nygren, Uppsala, och Anna Hollander, Stockholm.

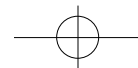
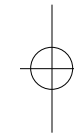
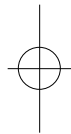
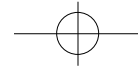
Programmet består av 13 projekt varav fyra är doktorandarbeten. Utgångspunkten är att undersöka lagstiftning och annan rättsbildning rörande barn. Projekten har i huvudsak sin utgångspunkt i barns vardag. Aktörsperspektivet avses ligga till grund för analysen av barnets ställning och centrala frågor är i vilken utsträckning barnkonventionens regler om barnets bästa (art 3) samt dess rätt att ge uttryck för sin uppfattning (art 12), kan och bör inverka på svensk rätt.

Projekten har samlats inom tre segment. Inom ramen för det första, *Barn och det internationella samfundet*, undersöks barnkonventionen i ett internationellt och nationellt perspektiv, barnarbete och frågor om barns rätt till sitt ursprung. Inom ramen för det andra segmentet, *Barn som civil- och offentligrättsliga parter*, studeras barn som avtalsparter, konsumenter, patienter och skolelever. Inom ramen för det tredje segmentet, *Barns relation till myndigheter och domstolar*, diskuteras frågor om barn i processen och om ställföreträdare, straff eller vård, familjehem, när barn är åskådare till rörliga bilder samt egenmäktighet med barn.

Kring forskningsprogrammet har bildats ett nätverk av framstående kvinnliga och manliga rättsvetenskapsmän, som med jämna mellanrum anordnar olika symposier. Under sommaren år 2002 ska enligt planerna två symposier anordnas. Det första (10–11 juni) ska röra barnet och barnkonventionen och det andra (27 aug.) barns rättsliga makt över sin egen situation.

Avslutningsvis vill jag betona att denna redogörelse för barnrättslig utbildning och forskning i vårt land inte gör anspråk på att vara fullständig. Jag har till exempel, med ett undantag (Lotta Dahlstrands ovan nämnda arbete), inte kunnat beakta den barnrättsliga forskning som pågår på olika håll i landet utanför forskningsprogrammet *Barn som aktörer*.

Lyssna
på
oss!!

LYSSNA PÅ OSS!!

Under våren 2001 har ett stort antal barn och ungdomar i landet svarat på en rad frågor om hur de har det och vad de själva och vuxna på olika nivåer i samhället kan göra för att barn och ungdomar ska få det bättre. Ett viktigt syfte med enkäterna var att ge underlag till dem som skulle representera Sverige vid FN:s barntoppmöte i september 2001, men som skjutits upp till maj 2002 på grund av händelserna i New York den 11 september 2001.

Ett frågeformulär utarbetades under vintervintern 2001 av representanter från Elevorganisationen, Rädda Barnen, Svenska Unicefkommittén och bo. Formulären distribuerades i mars 2001 via organisationernas kontakter i landet. I skriften *Man har för lite att säga till om tycker jag* redovisas resultaten från de 4 000 svar som barn och ungdomar har sänt till Rädda Barnen.

BO frågar kontaktklasser

Frågorna ställdes också på *Barnkanalen* och *Unga Kanalen* via Internet till bo:s kontaktklasser. Barnkanalen vänder sig i första hand till barn i mellanstadieåldrarna, medan Unga Kanalen vänder sig till ungdomar i högstadieåldrarna. Från mars till juni 2001 fanns frågeformuläret med 19 frågor med fasta svarsalternativ och tio frågor med öppna svar ute på Barnkanalen och Unga Kanalen. Resultaten från bo:s kanaler och från Rädda Barnen överensstämmer mycket väl.

Av de 173 ungdomar som har svarat på enkäten på Unga Kanalen var 55 procent flickor och 45 procent pojkar. De flesta, ungefär 85 procent, är mellan 13 och 15 år. De kommer från tolv olika skolor. På Barnkanalen är det 384 barn, de flesta 10–12 år, 88 procent, som har svarat på frågorna. Det är 53

procent flickor och 47 procent pojkar i 27 olika skolor i landet.

Undersökningen är inte utförd så att den är statistiskt representativ för alla barn och ungdomar i de aktuella åldrarna. De svar som redovisas representerar alltså de 557 barn och ungdomar som under vartermånen 2001 ingick i barn- och ungdomspanelerna. Vi anpassade frågorna till de olika åldrarna och formuleringarna skiljer sig därför något åt i de olika formulärens.

Resultaten

MÅNGA HAR DET BRA

De flesta av barnen mår bra och trivs i stort sett med livet. Nästan alla har bra kontakt med sina föräldrar, trivs där de bor, med sina kamrater och sin fritid. Föräldrar och kompisar är de som i störst utsträckning lyssnar på deras åsikter. Nästan alla barn har tillfredsställande kontakt med sina lärare, är nöjda med vad de lär sig i skolan, känner sig trygga där och har bra kontakt med sina skolkamrater. Det sociala klimatet i skolan är den viktigaste skolfrågan för dem.

UNGDOMARNA OM FAMILJEN, FRITIDEN OCH SKOLAN

De flesta ungdomarna är nöjda med sina nära relationer och sitt vardagsliv i skolan och på fritiden. Även om de är trygga i sin skola finns det förslag till förbättringar både när det gäller det sociala klimatet, planeringen av skoldagarna, bättre lärare och intressantare undervisning. De flesta anser att deras åsikter tas på allvar av personer de har nära relationer med.

Men det är endast var tredje/var fjärde ung person som är helt nöjd med det han eller hon lär sig i skolan, med kontakten med lärarna och med rasterna i skolan.

Nöjda med relationen till föräldrarna	97 %	78 % helt nöjda	flickor och pojkar lika
Nöjda med kontakten med skolkamraterna	96 %	72 % helt nöjda	pojkar något mer
Nöjda med familjens bostad	95 %	72 % helt nöjda	flickor och pojkar lika
Nöjda med relationen till kamraterna	94 %	68 % helt nöjda	flickor och pojkar lika
Nöjda med den egna hälsan	94 %	51 % helt nöjda	pojkar något mer
Nöjda med fritiden utanför skolan	92 %	67 % helt nöjda	pojkar något mer
Nöjda med sitt eget liv just idag	92 %	59 % helt nöjda	pojkar mer nöjda
Nöjda med det de lär sig i skolan	89 %	30% helt nöjda	flickor och pojkar lika
Nöjda med kontakten med lärarna	88 %	26% helt nöjda	flickor mer
Nöjda med rasterna	72 %	27% helt nöjda	pojkar något mer

Unga Kanalen, Vt 2001, bo. 173 svar

EN BÄTTRE SKOLA

Ungdomarna fick svara med egna ord på en fråga om hur de skulle vilja förbättra sin skola. Deras svar har kategoriserats i efterhand i ett antal kategorier:

- Längre raster – 25 procent av ungdomarna.
- Bättre mat – 9 procent.
- Fler och bättre lärare – 7,5 procent.
- Bättre undervisningsmetoder – 8 procent.
- Nöjd med min skola – 6 procent.
- Bättre socialt klimat och stopp på mobbning, svordomar, mer elevinflytande, förbättringar av den fysiska miljön, kortare dag – några procent vardera.

BARNEN OM TRIVSEL, FÖRÄLDRARNA, HEMMET, KOMPISAR OCH FRITIDEN

Tre av fyra barn mår bra för det mesta. Nästan alla trivs hyggligt bra med livet just nu. Nästan alla är nöjda med kontakten med sina föräldrar. I stort sett alla är nöjda med den bostad de och deras familj bor i. Nästan alla, 98 procent, är nöjda med sina kontakter med kompisar. Nästan alla är också nöjda med sin

fritid efter skolan. Ungefär tre av fyra har svarat att de har kul på sin fritid.

BARNEN OM MILJÖN I SKOLAN

Nästan alla barn har tillfredställande kontakt med sina lärare. 70 procent flickor och 55 procent pojkar tycker att de har bra kontakt med sina lärare. Nästan alla tycker att de lär sig mycket eller ganska mycket i skolan. En större andel flickor än pojkar anser att de lär sig mycket i skolan. Nästan alla känner sig också trygga i skolan. I stort sett alla har hygglig kontakt med sina skolkamrater. Nio av tio tycker att rasterna är roliga eller ganska roliga. Fler pojkar än flickor tycker att rasterna är roliga.

BARNENS DRÖMSKOLA

De barn som svarade på Barnkanalen fick också frågan *Hur är din drömskola?* Det viktigaste för många barn var det sociala klimatet, att det inte skulle finnas mobbning eller bråk, att alla skulle vara trygga och snälla mot varandra. Barnens svar har kategoriserats i efterhand i följande vida kategorier:

LYSSNA PÅ OSS!!

- Ingen mobbning, inget bråk, alla trygga, inga ledsna, alla snälla – 20 procent av barnen.
- Bra lärare, snälla lärare utan favoritelever – 10 procent av barnen.
- Som min skola – 10 procent av barnen.
- God mat – 7 procent av barnen.
- Roliga lektioner, bra undervisning – 6 procent.
- Fin, grön eller stor skolgård – 6 procent.
- Godis, läsk, tuggummi och glass tillåtet i skolan, kiosk på skolans område – några procent.

Ungefär en tredjedel av barnen har antingen inte svarat på denna fråga eller svarat att de inte vet. Några har givit konkreta exempel på vad deras drömskola skulle ha, som fotbollsplan, pool, hockeyplan, cafeteria, cross- eller gokartbana, plan för inlines, snowboardbacke, djurpark, stort bibliotek, soffor och fätöljer.

INFLYTANDE FÖR UNGDOMAR

De flesta anser att deras åsikter tas på allvar. I den mest positiva kategorin "ja, helt och hållet" är det en klar skillnad mellan de nära relationerna föräldrar, kamrater och skolkamrater å ena sidan och andra vuxna och lärare å andra sidan.

Att endast en femtedel anser att lärarna tar deras åsikter helt och hållet på allvar ger anledning till

funderingar, eftersom ungdomarna och lärarna tillbringar mycket tid med varandra. Lärarna är inga tillfälliga vuxenbekanta.

LYSSNAR VUXNA PÅ BARNEN?

Barnen känner att föräldrarna är de som mest lyssnar på dem.

LYSSNAR FÖR DET MESTA PÅ VAD DU TYCKER?

Föräldrarna	87 procent	lika mellan könen
	– ja, för det mesta	
Kompisar	79 procent	fler flickor än pojkar
	– ja, för det mesta	
Lärarna	70 procent	fler flickor än pojkar
	– ja, för det mesta	
Skolkamrater	69 procent	något fler flickor än pojkar
	– ja, för det mesta	
Andra vuxna	62 procent	ganska lika mellan könen
	– ja, för det mesta	

Barnkanalen, Vt 2001, bo. 384 barn

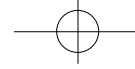
VAD ÄR BRA MED ATT VARA BARN?

Det som är positivt med att vara barn handlar oftast om att slippa vuxenansvaret att jobba, att betala räkningar, hyra, skatt. Många barn lyfter fram som en positiv kvalitet att barn får leka, barn får ha roligt och har kompisar och mer fritid än vuxna.

TAS DINA ÅSIKTER PÅ ALLVAR AV?

Föräldrarna	94 procent positiva*	51 procent helt och hållet	flickor något mer
Andra kompisar	94 procent positiva	41 procent helt och hållet	flickor något mer
Skolkamrater	90 procent positiva	40 procent helt och hållet	lika mellan könen
Andra vuxna	81 procent positiva	17 procent helt och hållet	flickor något mer
Lärarna	77 procent positiva	19 procent helt och hållet	flickor mer positiva

Unga Kanalen, Vt 2001, bo. 173 ungdomar
* positiv = ja, helt och hållet + ja, delvis.

Det är positivt att barn får presenter och kläder, blir ompysslade och känner sig trygga, men även att barn får hjälp och får lära sig saker är positivt. Några uppskattar att de får vara barnsliga när de är barn!

VAD ÄR BRA MED ATT VARA UNG?

Att slippa plikter och ansvar, bekymmer med räkningar, skatt, hyra, stress och jobb tycker både flickor och pojkar är något som är bra med att vara ung. Sådana svar är vanligare bland flickorna. Många flickor och pojkar tycker att det är bra att vara ung för att man då kan roa sig, ha kul, vara ute med sina kompisar och känna sig fria. Ungdomstiden är också positiv eftersom man har hela livet framför sig och hinner göra massor som de äldre inte kan och man får fler chanser i livet.

VAD ÄR DÅLIGT MED ATT VARA BARN?

De flesta svaren om vad som är dåligt med att vara barn handlar om att barn inte får vara med och bestämma över sig själva och att vuxna inte alltid lyssnar på dem. Många anser dock att det inte finns något dåligt alls med att vara barn. Ganska många drömmer om den dag de passerar åldersgränser och exempelvis får köra bil. Det är negativt att behöva lägga sig tidigt anser flera och att behöva gå i skolan. Mobbning bland barn är en negativ sida av att vara barn, påpekar några.

VAD ÄR DÅLIGT MED ATT VARA UNG?

På frågan om vad som är dåligt med att vara ung är det vanligaste svaret från flickor att man inte får bestämma över sig själv. Att inte tas på allvar av vuxna är också något som många flickor tycker är negativt med att vara ung. Flera flickor tycker att det inte finns något negativt, medan många däremot har

pekat på att det inte finns något att göra för dem och inga mötesplatser. Några påpekar att de är för unga för vissa saker.

Pojkarnas svarsmonster skiljer sig lite från flickornas. Det vanligaste svaret från pojkarna på vad som var dåligt med att vara ung är att det finns åldersgränser för att köra bil, köpa sprit. Många pojkar finner inte heller något negativt i att vara ung. Men liksom bland flickorna finns det flera som tycker att det är dåligt att vara ung, eftersom ens åsikter inte tas på allvar och man inte får bestämma själv över allt som man vill göra.

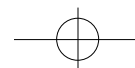
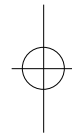
VAD BEHÖVER FÖRBÄTTRAS FÖR BARN?

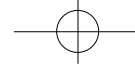
Det vanligaste svaret på den öppna frågan om vad som behöver förbättras är att fattiga barn i världen behöver hjälp i form av mat, kläder, bostad, skola. Att få slut på krig och fred på jorden ser många barn som en absolut förutsättning för att barn ska få det bättre. Barnen anser också att bistånd och hjälp ska ges till byggande och drift av skolor för barn som drabbas av krig och svårigheter.

En förändring som många lyfter fram är att barn måste få vara med och bestämma mer och få komma till tals mer än vad de gör idag. Mobbning i skolor, aga och misshandel av barn måste också upphöra enligt många svar. Barnen behöver trygghet, kärlek från de vuxna, respekt, rättvisa och bättre miljö.

VAD BEHÖVER FÖRBÄTTRAS FÖR UNGDOMAR?

72 procent av ungdomarna anser att det behövs förändringar för att ungdomar ska få det bättre. Fler flickor än pojkar tycker så. Flickorna tycker att det behövs fler mötesplatser och fler aktiviteter för unga. Det är det allra vanligaste svaret. En del flickor känner också att unga människor måste tas mer på

LYSSNA PÅ OSS!!

allvar och lyssnas till i större utsträckning. Ett antal flickor nämner som problem att ungdomar röker, dricker och använder droger. Ytterligare några flickor efterlyser trygghet och säkerhet för ungdomar.

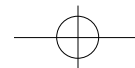
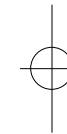
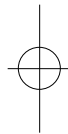
Bland pojkarna är det många som lyfter fram att det behövs mötesplatser och aktiviteter, men att de även vill ha slut på rökning, sprit och droger. Några vill att unga ska tas på större allvar, några vill slippa att hamna i bråk och slagsmål och några poängterar att föräldrars ekonomi behöver förbättras så att inte barnen tvingas leva under ekonomiska svårigheter.

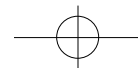
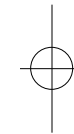
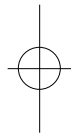
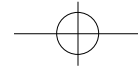
VAD KAN VUXNA GÖRA FÖR ATT BARN OCH UNGA
SKA FÅ DET BÄTTRE?

Den helt dominerande uppmaningen är att de vuxna ska lyssna mer på barnen och ungdomarna. Många unga lyfter fram att de vuxna ska vara mer förstående för de ungas situation och ta ungdomar på allvar. Barnen vill att de vuxna ska vara snälla, kärleksfulla och inte skälla på barnen. Vanliga svar är också att

ungdomarna behöver mer frihet. Vuxna kan göra mer genom att anordna aktiviteter och bygga fritidsmiljöer åt ungdomar. Barn önskar också omsorg från de vuxnas sida, att de vuxna ger mer stöd i skolarbetet och att de ger mer tid till barnen. Några lyfter fram att vuxna måste sluta slå och behandla barn illa om barn ska kunna få det bättre. En del barn ställer också krav på de vuxna att de ska sköta sig bättre. Det gäller exempelvis att inte dricka så mycket alkohol och att inte bråka med varandra inför barnen. För världens barn kan vuxna skänka pengar till insamlingar och skaffa fadderbarn. Några anlägger ett globalt perspektiv och lyfter fram de vuxnas ansvar för krig, barnarbete och orättvisor i världen.

De vuxna borde också utöva mer politiskt inflytande för barnen och få Sverige och andra länder att satsa mer på skolan. Några barn och unga tar upp miljöfrågor och anser att de vuxna inte ska köra så mycket bil och skräpa ner i naturen.

LYSSNA PÅ OSS!!

Små barn har också rätt till inflytande

Barnkonventionen gäller barn och ungdomar upp till 18 år. Även små barn har rätt att framföra sin vilja och ge uttryck för sina behov och önskemål. De har rätt att få använda alla sina uttryck, att tala, måla, rita, sjunga, berätta och visa vuxna vad de tycker om och vad som är viktigt. Deras åsikter ska vägas in vid beslut som berör barn och unga. Vuxna ska ge dem verktyg så att de kan bli hörda och beaktade. Det kan göras på många olika sätt: genom kartläggningar eller genom att intervjua och observera barn. Barnen kan själva intervjua, fotografera, visa sina favoritställen eller tala om vad de är rädda för eller ogillar.

BO samarbetar med Lärarhögskolan i Stockholm bo inledde under hösten 2001 ett samarbete med Lärarhögskolan i Stockholm kring barnkonventionen och dess tillämpning i förskolan. Det ledde till att de studerande bestämde sig för att under praktiken fördjupa arbetet kring inflytande så som det formuleras i barnkonventionen och i läroplanen för förskolan (Lpfö). Då de studerande praktiserar i barngruppen under sex veckor har de möjlighet att lära känna barnen och även pröva att utveckla metoder kring inflytande för förskolebarn i åldern 1–5 år. De frågor som varit vägledande för de studerandes praktikuppgifter har varit: *Vad tycker barnen? Har de inflytande och i så fall över vad? Vilka metoder utvecklar de blivande förskollärarna?* bo har tagit del av 40 praktikrapporter och redovisar här några erfarenheter från dessa i form av sju exempel, som närmare belyser metoderna som de studerande har använt. Varje exempel inleds med en kommentar från bo.

1. BARNVECKA OCH VERNISSAGE

bo:s kommentar: Barnens vecka är en idé som är väl värd att pröva. Det kan vara ett sätt att successivt lägga om arbetet mot ett ökat inflytande för barnen.

Så här rapporterar en studerande från sin praktikperiod i en grupp barn i åldern 3–5 år:

"Jag upptäckte att dessa barn inte var vana att bestämma så mycket. Jag fick idén att vi skulle ha Barnens vecka för att visa att de blev hörda och att de skulle få vara med och bestämma vad vi skulle göra. Det avslutades med vernissage. Barnen bakade chokladbullar, skrev inbjudningskort och planerade hur det hela skulle gå till i samarbete med mig.

Varje morgon startade vi dagen med samling och barnen turades om att hålla i den. Det var populärt och fungerade bra. Även den blygaste och tystaste vågade göra det. Här fick de känna på att stå i centrum och känna sig speciella. De fick också uppleva hur tråkigt det kan vara när någon annan pratar när man försöker hålla i en samling. Det skapades handdockor som Dracula och Hades (underjordens härskare) kanonansikte, ljusstakar, snögubbar, krigsbåtar, tavlor och mycket annat. Det var väldigt positivt, särskilt för barnen med ADHD och MBD. Jag har inte under hela tiden sett en sådan glädje, energi och koncentration på arbetet som just då. Under hela veckan försökte jag visa för barnen att det vi gjorde var vad de önskat göra. Enskilda samtal efteråt visade att de hade haft jätteroligt och de tyckte att de hade fått vara delaktiga och bestämma vad de skulle jobba med. Efter samtal med föräldrar insåg jag att barnen verkligen uppskattade Barnens vecka."

2. BARNEN LEDER SAMLINGEN

bo:s kommentar: Att låta barnen ta över olika verksamheter som traditionellt hör till pedagogernas

arbetsuppgifter som till exempel att leda samlingen visar sig vara lyckosamt.

En studerande valde att utveckla en barnledd samling. Hon konstaterar att kroppsspråket är talande.

"Många barn hade svårt att sitta stilla under pågående samling vilket jag tror berodde på bristande intresse för det som hände. Intervjuer med 5-åringarna visade att nästan alla barn tyckte att det var fröknarna som bestämde. Men barnen skulle gärna vilja vara med och bestämma innehållet i samlingen och vara mer delaktiga i genomförandet.

Jag bestämde mig för att plocka ut en liten grupp om fyra barn som tillsammans med mig skulle planera och hålla samling för de övriga barnen. Det var två barn i behov av särskilt stöd, en tystlåten pojke och en flicka med invandrarbakgrund. Hon hade ganska stora brister i det svenska språket. Barnen fick först rita och sedan berätta hur de tyckte att deras samling skulle vara. De vuxna antecknade barnens diskussion och alla förslag skrevs på en griffeltavla. Barnen fick rösta på olika förslag om hur man skulle sitta på samlingen. De ville också berätta en egen saga som de tillsammans hittade på och göra figurer till sagan. Sedan repeterade vi vår samling med all rekvisita för att följande dag hålla samlingen med de övriga kompisarna på avdelningen.

Barnens samling gick bra, de andra barnen lyssnade nyfiket på sina kompisar som höll i den. Även den tysta pojken pratade under samlingen. Jag tror att i och med att han själv hade varit med och bestämt vad samlingen skulle innehålla kände han sig tryggare och vågade prata. Jag tror också att repetitionerna med de övriga barnen fick honom att känna sig säkrare i och med att han visste vad som skulle ske. Flickan med brister i det svenska språket tog sig an uppgifter där inte språket hade en så central roll, där kunde hon känna sig delaktig och

medverka trots språksvårigheterna.

I intervjuerna framkom att de tyckte det var roligt att få vara med och bestämma och att de gärna skulle vilja göra det igen. Barnen tyckte att samlingen hade blivit som de tänkt sig och kände sig helt nöjda. Jag intervjuade även några av de barn som hade deltagit som åhörare och alla tyckte att samlingen hade varit bra och rolig och att de också skulle vilja vara med och planera en samling."

3. OM ATT HITTA FRAM TILL BARNETS INTENTIONER

bo:s kommentar: Genom lyhördhet kan barnets handling tolkas som ett språk. I det här fallet fick en flicka även hjälp att bygga en mental bro mellan hemmet och förskolan.

Så här berättar en studerande om hur hon råkade träffa precis rätt om Lisa två år och åtta månader med invandrarbakgrund. Föräldrarna talar ingen svenska och språket börjar komma när hon får mer uppmärksamhet.

"Lisa visade stort intresse i att dra stolar fram och tillbaka på golvet vilket inte var så bra, eftersom alla barnen låg och sov i rummet intill. Jag tänkte att hon kanske drog stolarna i avsaknad av något annat, så dagen efter tog jag fram en av dockvagnarna så att Lisa hade den till hands om hon ville. Dockvagnen var en smärre "hit". Hon bäddade och drog runt med denna dockvagn och senare fick jag veta av hennes storsyster att hon hade en liknande hemma."

4. OMRÖSTNING PÅ FÖRSKOLAN

bo:s kommentar: Demokrati förknippas ibland med representativ demokrati. Det är intressant att ta reda på hur barn uppfattar den.

Att pröva representativ demokrati i en barngrupp –

LYSSNA PÅ OSS!!

vad händer då? En studerande ville undersöka detta. Hon föreslog omröstning om olika vardagliga beslut som till exempel vilken park gruppen skulle gå till. Hon väntade sig att barnen skulle försöka påverka och manipulera varandra.

"Dessutom trodde jag de skulle rösta likadant som sina kompisar och även bli sura på varandra efter omröstningen. Tankarna om att de medvetet skulle påverka varandra visade sig vara fel. De tänkte noggrant igenom sina svar. Att de skulle rösta som sina kompisar var också fel. De blev inte heller sura på enskilda individer utan kom fram till mig och gnällde över att vi inte gick till den park som just han/hon ville."

Den studerande ville få barnen att använda omröstning som metod även i den fria leken.

"Jag har via samtal med några barn fått höra vad de tycker om att rösta. De var nöjda med den dagens omröstning, men när jag gav några andra exempel på när de kunde använda sig av omröstning så hade de bättre lösningar på problemen. De som inte vill vara med på vissa regler varken får eller vill vara med i en lek, sade de. Den som kommer på leken är den som bestämmer och den som har de bästa idéerna får mycket kompisar och får bestämma mycket."

5. OM ATT TOLKA KROPPSSPRÅKET

bo:s kommentar: De små barnen har en stark vilja och ett rikt språk med många innebörder även om de bara uttalar enstaka ord. Det är inte enkelt för en vuxen att tolka barnets signaler.

En studerande berättar hur hon försökte tolka barnets signaler och vad hon lärde sig.

"För att lära mig förstå barnens kroppsspråk följde jag några tvååringar och iakttog deras sätt att härma

varandras rörelser och ljud liksom olika handlingar, som att springa, snurra och låta.

Ju mer jag observerade och dokumenterade desto bättre blev jag på att förstå, säger hon. Jag tolkade pojken på ett sätt innan jag började observera. Dessa tolkningar fick jag omvärdera till viss del. Jag blev medveten om att han hade ett tydligt uttrycksätt även om han inte hade talet. Han kunde uttrycka olika känslor med sitt låtande. Han skakade på huvudet, skakade på pekfingret, satte upp handen som ett stopptecken. Han kunde även uttala ja och nej. Detta gjorde att han till viss del kunde göra sig förstådd både i barn-barnperspektiv och barn-vuxenperspektiv. Jag inser ännu mer nu hur viktigt det är att även små barn måste kunna få påverka sin vardag."

6. OM ATT KOMMUNICERA MED TREÅRING SOM INTE KAN SVENSKA

bo:s kommentar: I förskolan kan det finnas barn med olika kulturella bakgrunder. Det är en utmaning för förskolans personal att finna bra sätt att kommunicera med dem så att de kan uttrycka sin vilja.

Vad vill en treårig flicka med somaliskt ursprung ha inflytande över och vad vill hon ha möjlighet att påverka, undrade en studerande. Den lilla flickan hade ännu inte börjat uttrycka sig på svenska. Den studerandes metod var att försöka vara följsam och uppmärksam på vad flickan försökte uttrycka. Flickan sökte själv kontakt och när hon märkte att hon inte kunde göra sig förstådd med enbart språket så använde hon sig av kroppsspråk för att förtydliga vad hon sagt.

Hon pekade på det hon ville visa eller tog den vuxnes hand för att visa vad hon ville göra.

"Hon ville att jag skulle följa henne för att hon skulle få en möjlighet att göra sig förstådd.

Något som är bra är att hon är väldigt envis och ger

sig inte utan hon anstränger sig verkligen för att jag ska förstå henne. Vid ett tillfälle tog den treåriga flickan mig i handen. Hon ledde mig till utklädningskläderna och pekade på en hatt. Hon sade något otydligt samtidigt som hon visade med sitt kroppsspråk att det var hatten hon ville ha. Jag frågade henne om hon ville ha hatten och då svarade hon ja. När jag gav henne hatten så sjöng och hoppade hon. Jag tyckte mig se att hon var stolt över att ha fått fram att hon ville ha hatten.”

7. OM ATT HJÄLPA BARN ATT KOMMUNICERA MED VARANDRA
bo:s kommentar: Att hjälpa ett barn att kommunicera på ett bra sätt med andra barn är ett av de viktigaste förebyggande arbeten man kan göra. Insatser i tidig ålder har en avgörande betydelse.

En studerande väljer att följa och ge stöd åt en pojke som är tre år och från Somalia. Han hade tidigare gått i en muslimsk förskola där han uppfattades som bråkig och stökig. Det uppstod mycket konflikter mellan honom och de andra barnen. Föräldrarna var därför oroliga men verkade något lugnade av att pedagogerna sade att de skulle komma att lösa hans problem.

De flesta konflikter pojken blev inblandad i hade börjat med att han sökte kontakt. Han hade inget språk för att uttrycka sin vilja, åsikt eller behov utan blev handgriplig när han kände att han inte hade något inflytande. Han kände inte till lekens spelregler. Övriga barn i gruppen var också nybörjare på lek och lekens spelregler och deras språk var också mycket begränsat. De stora barnen var medvetna om att deras lek på grund av detta var känslig för störningar utifrån och skyddade den genom att försöka utesluta andra. Övriga barn hade en förutbestämd uppfattning om hur det brukade gå i samspelet med

pojken och gav honom inte en chans.

Den studerandes reflektioner:

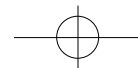
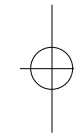
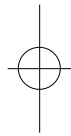
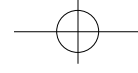
”En tanke jag fick under arbetet med pojken var hur mycket svårare det är att vara ’tolk’ och ’stöd’ för ett barn i en barngrupp där nästan alla barn mer eller mindre har liknande problem. Där finns två eller tre barn som kan svenska så pass bra att de fullt ut kan uttrycka sina tankar eller åsikter. Det gör att det är många av barnen som har svårt att leka tillsammans med andra och att de lätt blir ’handgripliga’ gentemot varandra. Jag tror därför att det är svårare att bli integrerad i en sådan barngrupp än i en mer fungerande, det blir svårt att göra sin åsikt hörd.

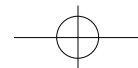
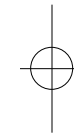
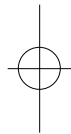
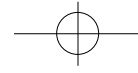
Det blir ännu viktigare att vara tydlig i en barngrupp där många har språksvårigheter. Med tydlig menar jag då inte bara ett tydligt språk utan att alltid försöka att visa med kroppsspråk vad man menar. Ett exempel på detta var när en av våra treåriga flickor nästan en hel dag gick efter pojken och hötte med fingret och sa ’nej Abdul’. Vad hade vi som pedagoger gett henne för signaler och hur hade hon tolkat det vi hade försökt förmedla till honom om lek och turtagande?”

Att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter – en utmaning!

Artikel 12 i barnkonventionen innehåller en skyldighet för ansvariga beslutsfattare att ta hänsyn till barnets åsikter i förhållande till barnets ålder och mognad samt att tillmäta deras åsikter betydelse. Att barn ska få använda alla sina språk och att vuxna ska lyssna framgår även av artikel 13 i konventionen. Den slår fast att rätten till yttrandefrihet handlar om att såväl motta som sprida information och tankar av alla slag, i tal, i skrift eller tryck, i konstnärlig form eller genom andra uttrycksmedel som barnet väljer (13.1).

Genom lyhördhet kan vuxna ta till sig hur barn

LYSSNA PÅ OSS!!

mår och vad de vill. Dessa utsagor från barn måste tas emot med största respekt och inte ses som enbart något "gulligt". För barnet är livet här och nu på största allvar och grundläggande för dess fortsatta liv. Företrädare som i sitt yrke ofta möter barn ska beredas möjlighet att göra sin röst om barnens situation hörd. De är eller kan bli viktiga talesmän för barn. När vuxna företräder barn ska barnperspektivet lyftas fram på ett professionellt sätt med hänvisning till aktuella källor. Forskning och beprövad erfarenhet är ett gott riktmärke. Att hänvisa till sin privata sfär som referensram om barn räcker inte i professionella sammanhang. Det är också en hederssak att vuxna som ofta själva i sitt yrke företräds av starka organisationer inte enbart talar i egen sak och använder barnen som slagträn för sina egna krav.

I förskolan kan rätten till inflytande förverkligas. Förskolan kan, om den håller hög kvalitet, vara en första lärandemiljö i demokrati för barnet. En miljö där barn lär genom hur man gör och inte bara genom vad man säger. Där finns en tradition att använda många olika uttrycksmedel. Enligt barnkonventionen har barnet rätt att använda de uttrycksmedel det väljer och vuxna måste därför bjuda till för att kunna tolka och förstå vad barnet menar. Genom att hjälpa till att lyfta fram vad det är barnet uttrycker kan pedagoger fungera som ett mellanled till vuxna utan att för den skull ta ifrån barnet dess rätt att själv få uttrycka sin mening.

BO:s slutsatser och förslag.

De exempel som återges är tänkta som en illustration till att det med ganska enkla medel går att få igång en process där även de små barnen får ett ökat inflytande över sitt liv i förskolan. Det visar sig att försöken ger mersmak och att barnen och även personalen får upp ögonen för vitsen med ett förändrat arbetssätt och förhållningssätt.

BO anser

- Att målen i förskolans läroplan är radikala och högt ställda. Det är således inte målen utan tillämpningen som behöver utvecklas.
- Att arbetssätt och attityder behöver utvecklas. Genom lyhördhet kan barnets handling tolkas som ett språk.
- Att vuxnas förhållningssätt och bemötande är nyckeln till att barn ska få utöva sin rätt till inflytande.
- Att det går att finna nya sätt att bemöta barn för att stödja deras rätt till inflytande.

BO föreslår

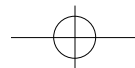
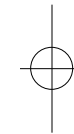
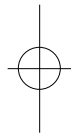
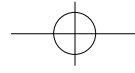
- Att Skolverket i samarbete med berörda högskolor ges i uppdrag att samla nationell och internationell kunskap samt utveckla metoder och förhållningssätt kring barns inflytande i förskoleåldrarna och uppåt.

Referenser

40 praktikkapporterna från termin 4 i förskollärautbildningen i december 2001 vid Institutionen för individ, omvärld och lärande, Lärarhögskolan i Stockholm.

Läroplan för förskolan (Lpfö 98), Fritzes förlag.

Mänskliga rättigheter, Konventionen om barnets rättigheter, ud, 2000.

Tankar och idéer från BO:s barn- och ungdomsråd

bo:s barn- och ungdomsråd har träffats fyra gånger under 2001 för att diskutera aktuella frågor. De mest uppmärksammade frågorna har varit maten och miljön i skolan. Här följer några av barnens tankar:

– Jag tycker att maten är dålig för att det alltid är potatis med eller nästan alltid. Och så är riset oftast hårt. Det som är bra är att vi får oftast mjukbröd, men så finns det alltid knäckebröd. Och så har de byggt om våran matsal och den har blivit mycket trevligare och finare. Jag tycker att maten i våran matsal var bättre förr att då fick vi kinesisk mat, hamburgare, grillspett, kycklingbitar, mm. Det var godare mat förr.

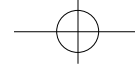
– Det jag tycker borde förändras i matsalen är att vi borde få längre tid och så tycker jag att vi borde få två alternativ av maträtter inklusive vegetarisk mat och för allergiker. Jag tycker också att vi borde få flera alternativ av drycker som saft, juice och varma drycker som till exempel choklad och te. Cecilia Solayman och Cecilia Borggård, högstadiet, Fittja.

– Man ska kunna orka med skolan en hel dag på den mat man får i skolan (och frukostar förstås). Soppan ska inte vara utblandad med vatten, den ska inte heller bara bestå av tomatsås med några få makaroner på botten. Det borde alltid finnas ett salladsbord, och detta ska bestå av mer än torra morotsbitar. Det borde finnas ett vegetariskt alternativ för alla att ta av, ifall de vill. Maten ska inte ligga på uppvärmning så länge, potatisen blir näst intill oätlig då, fiskpinnarnas panering är mjuk och fiskbitarna är sega. Linda Gustafsson, högstadiet, Åkersberga.

– Jag tycker att maten i skolan är dålig, äcklig. När det är god mat då får man inte ta mer men om maten är äcklig då får man ta hur mycket som helst. Vegetarianer får likadan mat varje dag, ibland så brukar det inte finnas vegetarisk mat och då så får man äta sallad som inte är god. Maten räcker inte till alla. Ibland så brukar man få god mat t.ex. en gång i månaden. Skolmatsalen är jättebra och stor och det är inte alls trångt, det finns nästan alltid plats att sitta. Chayma Laayab, högstadiet, Fittja.

– I många skolor så är skolmaten bra. Men oftast så är den inte det. Ibland så är maten kall eller så är den äcklig. För de som är vegetarianer så finns det ibland ingen mat eller så är den enformig, den innehåller inte heller alla de näringsämnen som vegetarianer behöver istället för kött. I många skolor så är skolmatsalen för liten eller för tråkig. Man måste orka hela skoldagen på skolmaten. Amelie Stierna, högstadiet, Danderyd.

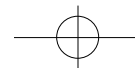
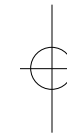
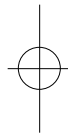
– I min skolmatsal är ljudvolymen ganska hög och många elever äter samtidigt. Maten är ganska kall, men för några år sedan tillsatte vi ett matråd som träffade mattanterna. Det gjorde att vi fick igenom ett antal förändringar, tex fick vi saft som alternativ och dessutom fick vi bort de rätter som alla hatade, tex ravioli och tortellini. Den vegetariska maten har också blivit bättre, speciellt sedan vi bytte matfar. Det är mer omväxling, men användningen av kikärter är alldeles för stor, mer omväxling med tex bönor och linser, wokade, osv. Det är dåligt ljus i matsalen, lamporna sitter för högt upp och är inte placerade över borden som ofta "flyter" omkring, flyttar på sig. Det finns inga bord med plats för fler än 6 personer, vilket är trist när man är ett stort gäng och några inte får plats vid bordet. Ylva von Malmborg, högstadiet, Stockholm.

– Jag tycker att om man vill ha vegetarisk mat då borde man få ta det, till exempel när det är vårrullar alla vill ha det, då får man en eller en halv. Vi går till maten kl. 11.45 och vi måste gå upp 12.00. Vi får en kvart på oss att äta och det är alldeles för kort tid.
Viktor Fordell, mellanstadiet, Stockholm.

– Jag vill att man borde få ta vegetarisk mat om man inte skulle tycka om den vanliga maten. Jag skulle vilja ha längre tid att äta. Matborden är ganska smutsiga och ohygieniska, även fast vi har matvärdar.
Jakob Eklöf, mellanstadiet, Stockholm.

BO:s barn- och ungdomsråd har många synpunkter på skolmaten.

LYSSNA PÅ OSS!!

Fantasi och visioner
har betydelse!

Benny Marcel, VD Stiftelsen Musik för Örebro län
och Kulturskolechef i Örebro

Om man fått uppdraget att skissa en nulägesbild av barnfrågornas ställning och visioner och inte minst kulturens betydelse för barn i en mellanstor svensk stad så skulle jag välja Örebro. En snabb och onyanserad bild av Örebro kunde vara att staden gjort sig känd för skor, kex, kvittoklippande landshövding och pedofiler på nätet.

En helt annan, kulturhistorisk och mera nyanserad bild av Örebro är som författaren Hjalmar Bergman uttrycker det: *"Om man vill känna Sveriges hjärta klappa, ska man lägga handen på Stortorget i Örebro"*. Under sin historia har staden varit involverad i flera stora skeenden som utvecklat Sverige.

När jag nu skärper ögat och tittar närmare på vilka ambitioner och mål som finns för medborgarna i

Örebro blir det riktigt spännande. Detta arbete har pågått sedan lång tid tillbaka då viktiga och nydanande tankar om boende och samhällsliv etablerades. Inte så märkligt då att man i januari 2001 också kunde enas om en barnvision i kommunfullmäktige januari som manifesteras på följande sätt: *"Varje barn i Örebro, utan undantag, har rätt att leva och utvecklas under omständigheter som gynnar barnets eget bästa och som, beroende på barnets ålder och mognad, tar hänsyn till dess egen vilja och åsikter"*.

Vad innebär då detta?

För det första är det av oerhörd betydelse att barnfrågorna får en stark politisk ställning och levande innebörd för alla som arbetar för och tillsammans med barn. För det andra är det av största betydelse för de barn som växer upp i Örebro att de får en politisk bekräftelse på att de alla räknas som fullvärdiga samhällsmedborgare med rätt att säga ja och nej till saker som rör deras liv och utveckling. För det tredje är det viktigt att denna vision även sprids till de beslutsfattare som inte direkt arbetar för och med barn så att den finns med när de fattar beslut som rör och påverkar barns liv. Ett ambitiöst program för att utveckla barnvisionen är i färd att sjösättas. Ett levande humanistiskt perspektiv kräver dessutom fantasifulla och kreativa vuxna och barn som vill och törs engagera sig. Det är framför allt här som kulturfrågorna kommer in.

Ett exempel på vuxnas engagemang för kulturfrågor är tankarna i det treåriga regeringsuppdraget *Kultur för Lust och Lärande* som ska bli en integrerad och omistlig del i den reguljära skolundervisningen. Ett annat exempel är den stora Europeiska konferensen under Sveriges ordförandeskap i eu som resulterade i The Örebro Appeal (www.children2001.org).

Där formulerade sig beslutsfattare på många nivåer och frivilligorganisationer från Europas alla hörn tillsammans med ungdomar i Örebro. I detta slutdokument understryks att det lokala perspektivet kanske är det viktigaste i förverkligandet av FN:s barnkonvention. Det är att betrakta som unikt att en kommun och region i ett land bestämmer sig för att driva frågor om Barnets Rättigheter på detta sätt. Allt som oftast är det nätverk av barnorganisationer, frivilligorganisationer eller europeiska organisationer och institutioner som gör detta, men kanske ger det ännu större tyngd åt frågorna när dessa är förankrade i det dagliga arbetet i en kommun.

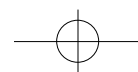
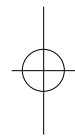
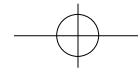
Den här gången skapade alltså Örebro kommun och Örebro läns landsting en plattform för arbetet. Svenska Institutet, Svenska unicef-kommittén och Statens Kulturråd gav stöd och legitimitet till konferensen. Statsrådet Ingela Thalén inledde och ambassadör Thomas Hammarberg höll i trädarna under konferensen. Barnkonventionsarbetet blev i högsta grad ett levande dokument i arbetet för och tillsammans med barn och ungdomar. På konferensen fanns litauiska representanter som i juni 2002 följer upp initiativet från Örebro. Då med fokus på barnfrågornas status i de europeiska kandidatländerna inför ett nu närstående eu-medlemskap.

I Örebro startar samtidigt ett arbete att etablera ett nationellt centrum för barns rättigheter där kunskap, utbildning och forskning kommer att bedrivas. Det ena leder till det andra om innovationer får leva och utvecklas.

Kultur för barn – det vill säga att tidigt få näring till sin fantasi och kreativitet blir en strategisk politisk fråga för det samhälle och det land som vill utvecklas. Detta står också i samklang med den forskning som betonar kulturen som en utgångspunkt för allt lärande. För barn i utsatta situationer kan dessutom skapande verksamheter vara en skillnad mellan liv och död. Att tidigt i livet få uppleva konst och kultur och samtidigt möjligheter till eget skapande i ord, musik, bild, teater, dans borde vara en mänsklig rättighet för alla barn. Kultur för barn och ungdomar enligt mitt sätt att se måste därför sättas mitt i utvecklingsprocessen och får inte reduceras till enstaka dekorativa inslag.

I Örebro har detta kommit en bit på väg genom en framsynt, spännande och kvalitetsmedveten kulturskola som aktivt deltar i de större diskussionerna om vilken värdegrund och vilka visioner som ska gälla för barnen i kommunen. Det är i detta perspektiv där fantasin leder till visioner och konkreta beslut som barnkonventionen blir verklighet.

Stressen ökar för barn och ungdomar

Två av fem barn och ungdomar i åldern 10–18 år känner stress minst en gång i veckan och en av fem flera gånger i veckan.¹ Drygt en av tre ungdomar i högstadiet och gymnasiet känner sig alltid eller ofta stressad i skolan och denna andel har ökat. Den största andelen finns bland flickor på gymnasiets nv/sp-program, nämligen två av tre.²

På bo:s frågor till sina kontaktklasser under hösten 2000 svarade 28 procent i högstadieåldrarna, fler flickor än pojkar, att de nästan alltid känner sig stressade.³ Trots att de har det materiellt bra och mår fysiskt bra är stress och psykosociala problem stora. Dessa uppgifter är alarmerande och djupt oroande.

Samverkan mot stress

Under hösten 2000 påbörjade bo ett fördjupningsarbete kring förekomsten av stress i skolans arbetsmiljö vilket följdes upp under vårterminen 2001 med en analys av stress i förskolebarns liv.⁴ Det kändes därför naturligt för bo att ta kontakt för samverkan med Skolverket som publicerade sin rapport Attityder till skolan 2000 vid samma tid som bo överlämnade sin årsrapport till regeringen våren 2001. Dessa rapporter innehöll samstämmiga resultat. bo inbjöd även andra myndigheter och organisationer till ett samarbete kring förekomsten av eventuell stress i barns och ungdomars tillvaro: Arbetsmiljöverket, Elevorganisationen, Statens Folkhälsoinstitut, Kulturrådet, Skolmatens Vänner, Skolverket, Svenska Kommunförbundet, Sveriges Elevråd (svea) och Ungdomsstyrelsen.

Gruppen genomförde ett heldagsseminarium om stress i barns och ungdomars tillvaro den 28 november 2001. Syftet var att lyfta fram de viktigaste faktorerna som gör att barn och unga känner stress och att ta fram förslag på hur man kan förändra situationen och gå vidare. Seminariet vände sig till ungdomar, tjänstemän från myndigheter och organisationer, experter och forskare. Ett hundratal personer deltog under dagen, varav ett tjugotal var under 18 år. Detta seminarium är det första mer grundläggande och allmänna i en serie av flera. Fortsättningsvis planeras fördjupade och koncentrerade sammankomster kring mer specifika frågeställningar i ämnet barn, ungdomar och stress.

Under seminariet beskrevs barns och ungdomars vardag, förekomsten av stress och tänkbara orsaker. Några exempel på motkrafter gavs också. Här sammanfattas föreläsarnas inlägg kortfattat.

Empati minskar stressen

Alla barn föds med ett viss mått av empati. Hur vi utvecklar den förmågan i livet beror på hur vi blir bemötta. Människor som är empatiska står bättre rustade mot stress, ju mer empati man har och möts av desto mindre stress känner man. Den som vet att hon eller han kommer att bli vänligt bemött blir lugnare.

Den som känner sig trygg i skolan har mindre grundstress. Det är viktigt att vi tar oss tid och råd att se varje individ i förskola och skola. Empati borde kanske införas på schemat i skolan.

Vad händer då med barn som inte blir empatiskt bemötta? Ett barn som blir nertryckt har två vägar att

¹ Hälsa och välbefinnande av Viveca Östberg i Barns och ungdomars välfärd, sou 2001:55.

² Attityder till skolan 2000, Skolverket rapport 197.

³ De 'e' mycke' nu i Båda är bäst, typ, bo 2001.

⁴ Barns och ungas stress i skolan – en studie i hur barn och unga påverkas av sin fysiska och psykosociala arbetsmiljö i skolan, bo dec 2000 samt Kommunikation med förskolebarn och deras tankar om stress, bo 2001.

gå, antingen låter det sig tryckas ner eller så blir det en person som trycker ner andra. De som sänker andra har ofta dålig självkänsla. De vill få andra människor att känna sig sämre än vad de själva känner sig.

Den som utsätts för stress reagerar med kamp eller flykt. Några exempel på flyktbeteenden är att hålla för öronen, att blunda, att förneka, att sova, att glömma, att bli sjuk, att titta på tv, att skolka och att fuska. Kampbeteenden är bland annat fysiskt våld, verbalt våld, trots och destruktivitet.⁵

Stressen kryper ned i åldrarna

Barn och unga är de stora förlorarna under 90-talet. I slutet av 80-talet ökade ängslan, oro och sömnbesvär ju äldre man blev. Men i slutet av 90-talet kände ungdomar lika mycket oro, ångest och sömnbesvär som äldre. De psykosomatiska besvären har ökat påtagligt från mitten på 80-talet till slutet av 90-talet. Flickor anger mer psykosomatiska besvär än pojkar. Andelen som anser sig friska minskar med åldern, särskilt andelen flickor.

Redan på 70-talet gjorde man studier på dagisbarn för att se hur de påverkades om personalen minskades. Det var påtagliga skillnader för de barn som hade en anställd vuxen på fyra barn, jämfört med dem som hade en anställd vuxen på sex barn. De barn som var i grupper med fler barn per anställd hade en högre utlösning av stresshormon och ett oroligare beteende.

Vid Institutet för Psykosocial Medicin arbetar man med hur självmord bland unga kan förebyggas. I en stor studie jämfördes hur det gick för de barn som fick diskutera existentiella frågor och för dem som

inte fick det. Det visade sig att självmorden och självmordstankarna var färre bland de barn som fick diskutera den typen av frågor.

Kulturella aktiviteter är viktiga för att motverka stress, det gäller musik såväl som bild, dans och drama. Forskning har visat att de elever som fick mer musikundervisning på bekostnad av språk och matematik uppvisade bättre studieresultat, även i matematik och språk.⁶

Många barn känner stress varje vecka

Resultat från en levnadsnivåundersökning gjord år 2000 på barn i åldrarna 10–18 år⁷ visar att ett av fyra har huvudvärk och nästan ett av fem har ont i magen varje vecka. Ett barn av tre har svårt att somna åtminstone någon gång i veckan och fler än fyra av tio känner sig stressade varje vecka. Ett barn av fem känner stress flera gånger i veckan. 16 procent är ofta ledsna eller nere och 23 procent är ofta spända och nervösa.

Andel barn 10–18 år som har:	varje vecka	flera gånger per vecka
Huvudvärk	26 %	11 %
Ont i magen	18 %	7 %
Svårt att somna	34 %	18 %
Stressade	42 %	21 %

Källa: Levnadsnivåundersökningen 2000 (Lnu2000), barndelen (Barn-1nu), Institutet för social forskning (sofi) vid Stockholms Universitet

Barnens och ungdomarnas situation i skolan blir mer pressande ju högre upp i skolsystemet de kommer. Det gäller takten på undervisningen och i vilken

⁵ Anteckningar från föredrag av Ylva Ellneby, specialpedagog och författare till boken "Om barn och stress och vad vi kan göra åt det" (Natur och Kultur 1999).

⁶ Anteckningar från föredrag av Töres Theorell, professor på Institutet för psykosocial medicin, ipm.

⁷ "Barn och ungdomars välfärd" Jan. O. Jonsson och Viveca Östberg, sou 2001:55.

utsträckning de får den hjälp de behöver. Närmare hälften (48 %) av barnen och ungdomarna har det oroligt i klassrummet.

SKOLTAKTEN ÄR FÖR HÖG TYCKER ANDEL AV BARN I	
Mellanstadiet	8 %
Högstadiet	14 %
Gymnasiet	25 %

Källa: Barn-1nu 2000, sofi, Stockholms Universitet

FÅR INTE DEN HJÄLP DE BEHÖVER	
Mellanstadiet	7 %
Högstadiet	13 %
Gymnasiet	16 %

Källa: Barn-1nu 2000, sofi, Stockholms Universitet

FÖR HÖG TAKT OCH FÖR LITE HJÄLP	
Mellanstadiet	3 %
Högstadiet	5 %
Gymnasiet	9 %

Källa: Barn-1nu 2000, sofi, Stockholms Universitet

HAR INTE EN NÄRA VÄN I KLASSEN	
Mellanstadiet	5 %
Högstadiet	9 %
Gymnasiet	20 %

Källa: Barn-1nu 2000, sofi, Stockholms Universitet

Sociala relationer är viktiga för hälsan och för att motverka stress. Har man någon att vända sig till vid

behov minskar det stressen. De barn som har goda relationer till familj och vänner har mindre psykosociala problem. De som är mobbade i skolan mår dåligt och känner sig otrygga. De som mobbar är ofta också mer stressade än andra barn och ungdomar.⁸

Föräldrar pressar sina barn

Ett forskningsprojekt vid Institutionen för pedagogik och didaktik vid Göteborgs universitet visar att tre procent av barn i åldern 8–12 år⁹ ofta upplever ångslan, när föräldrar är med vid idrottsträningar. Tretton procent gör det ibland, medan 68 procent inte upplever ångslan eller oro i föräldrars närvaro.

Arton procent tycker att det är ganska obehagligt att de känner press från föräldrarna, att de inte får beröm, att de måste träna även om de inte vill och att föräldrarna inte tröstar dem om det går dåligt. I tennis och simning är det fler barn som upplever press från föräldrarna. Bland 8–9-åringarna är det lika vanligt bland pojkar och flickor att de känner press. Men i gruppen 11–12 år är det vanligare att pojkarna känner press.

Så många som 17 procent säger sig ha varit med om tråkiga negativa upplevelser när föräldrarna har varit med under träning och tävling. Det visar sig också att det finns ett samband mellan låg självvärdering och att man känner press från sina föräldrar. Den som har ett högt självförtroende är mindre sårbar för press.

Bland ungdomar i åldern 13–16 år upplever 1,5 procent ofta press vid föräldrars närvaro och 19 procent gör det ibland. Det är en lite större andel jämfört med de yngre barnen. Bland de äldre ungdomarna

⁸ Anteckningar från föredrag av Viveca Östberg, docent Sociologiska Institutionen vid Stockholms Universitet.

⁹ 244 barn som är 8-12 år har intervjuats.

känner flickorna mer press än pojkarna. De idrotts-grenar där ungdomarna känner mest påtryckning är tennis, golf och ridning.

Trots att det kan tyckas vara få barn procentuellt som känner press från föräldrarna är det ändå många barn det handlar om. Det är därför viktigt att föräldrar görs medvetna om problemet. En del klubbar har regler om etiskt beteende för föräldrar.¹⁰

Miljön i skolmatsalen behöver förbättras. De flesta skolrestauranger är tråkiga och har bara en rätt. Många tycker att skolmaten är äcklig och ensidig. Hur ska barnen kunna ta emot kunskap om de inte fått en näringsriktig lunch?

Men situationen håller på att långsamt förändras. I allt fler skolor serverar man mat i en mysigare miljö. Maten är nylagad och näringsriktig och det finns flera rätter att välja på. Under tolv år är skolan en arbetsplats för barnet. Då är det viktigt både att det är kul att vara där och att maten är god.¹¹

Fler vuxna kan minska stressen. Seminariets gruppdiskussioner ägnades åt orsaker till stress och till förslag på hur vi alla kan motverka att barn känner stress. Diskussionerna sammanfattas kort nedan.

Situationen i förskola och skola påverkar. I förskolan är barngrupperna för stora och det finns för lite personal för att tillgodose barnens behov. Skolan är en källa till stress för många barn och unga, särskilt för de äldre eleverna. Det finns för få vuxna i skolan och tempot är högt. Eleverna känner krav att lyckas och

att hela deras framtid avgörs i skolan. Lärarna mår inte heller bra och det påverkar eleverna.

Barns och ungas stress är en spegling av den stress som många vuxna känner. Den kan bero på ekonomi, familjesituation, press från arbetsgivare, teknikstress, ett uppskruvat tempo och en attityd i samhället där allt ska gå fort och där det bara är prestationer som räknas.

Under seminariet kom det upp många förslag på hur man kan minska stressen bland barn och unga. De rörde allt från enkla saker som att ta sig lite extra tid med barnen och njuta av livet till mer politiska förslag som kortare arbetsdag och mer pengar till barnfamiljer. Både vuxna och unga på seminariet efterlyste fler vuxna i förskolan, skolan och på fritiden. Vi vuxna, vanliga människor, yrkesmänniskor, politiker, arbetsgivare och arbetstagare måste också rannsaka oss själva. Hur ser våra liv ut, hur ser vår stress ut och vad kan vi göra själva? Vilka områden kan vi själva påverka i vårt privata liv och i vårt yrkesliv för att minska stressen i samhället så att barnen inte känner sig stressade?

Seminariet visade att det redan finns mycket forskning och kunskap om åtgärder som minskar stress och oro. Att ta till sig den kunskapen och dra konsekvenser av den är en viktig uppgift för alla.¹²

¹⁰ Anteckningar från föredrag av Göran Patriksson, professor vid Institutionen för pedagogik och didaktik vid Göteborgs universitet.

¹¹ Anteckningar från inlägg av Lotta Andreasson f.d. krögare, arbetar

nu för Sisab Futurum.

¹² Seminariet dokumenterades för bo:s årsrapport av frilansjournalisten Maria Gerlofson.

Familj gärna –
men först utbildning
och arbete.

Thomas Fürth, docent, forskningsledare vid Kairos Future AB

I framtiden måste färre försörja fler. Det föds och har framförallt fötts för få barn de senaste decennierna. Det gäller inte bara Sverige, utan hela eu. Vi håller på att få ett åldrande Europa. Till att börja med befinner vi oss i Sverige i ett litet bättre läge än övriga eu-länder. Sverige hade tillfälligt en babyboom i början av 1990-talet med 2,1 barn födda per kvinna.

De närmaste tio till femton åren kommer de stora 40-talistkullarna att gå i pension, vilket kommer att medföra stor efterfrågan på personal i arbetslivet. Detta gäller särskilt offentlig sektor där medelåldern är hög. Enligt Kommunförbundet behövs 600.000 nya anställda inom vård, skola med mera. I Stockholms stad behöver man rekrytera lika många lärare de närmaste tio åren som man anställt de senaste 30 åren.

Troligtvis hjälper det inte heller att höja pensionsåldern och försöka få de äldre att pensionera sig senare. De vill inte. Enligt Ivars Jegers i Kairos Futures studie "Rekordgenerationen" är dagens 40-talister och 50-talister många gånger arbetströtta kvarsittare som vill gå i pension så fort som möjligt – helst vid 60 års ålder men inte senare än vid 65 års ålder.

I en annan studie vid Kairos Future om ungdomars värderingar och livsstilar framkommer det att familj och barn inte är något man tänker på i första hand när man är klar med skolan. Genomsnittsåldern för en förstföderska har också stigit för varje decennium. Idag ligger den på knappt 30 år i våra tre storstadsområden och i glesbygden på drygt 26 år. I vissa förorter till de tre storstäderna är genomsnittsåldern för en förstföderska uppe i 33 år.

När vi i våra ungdomsundersökningar frågar 19–20-åriga ungdomar vad som om femton år är viktigast i livet så kommer familjen, den egna hälsan och arbetet främst. Bildandet av den egna familjen framstår som något mycket viktigt och har varit så under hela 1990-talet. Däremot har det skett en förskjutning in i framtiden. Familj och barn är idag inget som man tänker sig inom en snar framtid.

I några av ungdomsundersökningarna kompletterades de allmänna värderingsfrågorna med en fråga om varför man ansåg det viktigt med familj. Denna fråga skulle endast besvaras av dem som hade med alternativet egen familj bland det som var viktigast idag eller om femton år. Svartalternativen har varit något olika mellan åren men man kan trots detta se en mycket intressant förskjutning i familjens roll.

Till en början skulle man ange de två viktigaste motiven för att man ansåg familjen viktig. Då kom i främsta rummet önskan att *leva ihop med den man älskar*, tillsammans med *att man vill ha barn* eller att

familjen är en fast punkt i tillvaron. När man bara skulle ange ett alternativ är det önskan att *leva ihop med den jag älskar* som fortfarande anges i första hand. Familjen kommer att spela en central roll i tillvaron även i framtiden.

Ytterligare resultat från tidigare års undersökningar som kan belysa ungdomarnas syn på familjen är svaret på en fråga om hur de unga ville se sitt liv utvecklas. Om det primära var arbetet eller familjelivet eller en kombination av båda. Två tredjedelar av kvinnorna och knappt hälften av männen ville lägga lika stor vikt vid yrkesarbete, utbildning och vård av barn. Bland männen var det dubbel så stor andel som ville lägga huvudvikten vid vård av familj och barn. Samma förhållande gällde en ensidig satsning på yrkeslivet.

Det finns en genomgående skillnad mellan de ungdomar som gått studieinriktat- eller yrkesinriktat gymnasieprogram. De som läst på ett av de senare programmen är mer inriktade på arbete och därmed också på familj och barn redan nu. Men det är också en större andel som inte tror att de kommer att skaffa barn i framtiden. För dem som gått de studieförberedande programmen ligger studier närmast i tiden och då får barnafödandet skjutas på framtiden.

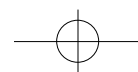
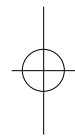
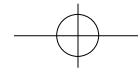
En del av denna skillnad kan naturligtvis hänföras till att kvinnor och män har olika inställning i de här frågorna oberoende av vilket gymnasieprogram de gått. Om man även tar hänsyn till kön kan mönstret bli tydligare. Med ett par undantag är skillnaden i kvinnornas inställning på de två programtyperna mer uttalad. Både män och kvinnor menar att de ska ha ett fast jobb innan de skaffar barn. Men det är en mindre andel som anser detta bland de kvinnor som gått ett yrkesförberedande program. Skillnaden mellan gymnasieprogrammen när det gäller att aldrig

skaffa barn kan helt hänföras till männen. En betydligt större andel bland männen på yrkesförberedande program instämmer i detta påstående.

Många ungdomar tänker alltså skaffa barn. Men arbetslivet ändrar sig samtidigt så att alltfler av framtidens jobb kommer att finnas i kunskapsproducerande företag och organisationer. Då krävs av den som vill jobba där att man har en längre utbildning. Sannolikheten är därför stor att genomsnittsåldern för en förstföderska inte kommer att sjunka de närmaste decennierna. Tvärtom kommer den kanske till och med att öka. Det tycks som om förändrade värderingar hos de unga, biologi (minskad fruktsamhet med stigande ålder) och arbetslivets förändring i samverkan kommer att leda till att färre får försörja fler i framtiden.

I intervjuer med ungdomar får man den slutsatsen klar för sig på ett mycket mer direkt sätt. Frågar man de unga grabbarna om deras framtid så svarar de att först ska de utbilda sig, sen ska de skaffa jobb och sen familj och barn. Ett inte ovanligt svar från de unga tjejerna är att först ska de skaffa utbildning, sen arbete och sen får vi se!

Barn- konventionen ställer krav

BARNKONVENTIONEN STÄLLER KRAV

Det är tolv år sedan barnkonventionen antogs av fn:s generalförsamling och elva år sedan den började gälla i Sverige. Strategin för att förverkliga konventionen (prop. 1997/98:182) innebär att myndigheterna och kommunerna samt landstingen/regionerna ska beakta och tillämpa barnkonventionen i sin verksamhet.

bo har haft i uppdrag dels att utarbeta och genomföra utbildningsprogram för personer inom kommunal och statlig förvaltning, dels att föreslå modeller för hur barnkonsekvensanalyser kan göras vid statliga beslut som rör barn. Enligt den nationella strategin för barnkonventionens genomförande ska barnperspektivet systematiskt bli tydligare vid beslutsfattande i hela samhället.

Långsiktigheten i arbetet är viktigt, att tillämpa barnkonventionen ska inte vara något tillfälligt uppdrag. Ansvar för att genomföra barnkonventionen, läggs på verksamheterna själva, oavsett om det gäller regeringskansli, myndigheter, kommuner eller landsting.

bo har en viktig roll, främst när det gäller att ge kunskap, stöd och vägledning och genom att sprida goda exempel, men också att beskriva, utvärdera och analysera det arbete som bedrivs. Under 2002 kommer bo att lämna en rapport till regeringen om sina erfarenheter och slutsatser kring arbetet i den nationella strategin.

Om barnkonventionen verkligen ska få betydelse måste den användas som utgångspunkt för beslut på olika nivåer som rör barn. Det räcker inte med en allmän välvilja mot barn eller att vuxna tror sig veta vad som är bra för barn. Det räcker inte heller att arbeta i barnkonventionens anda utan att kunna beskriva på vilket sätt det sker. En konsekvent tillämpning av barnkonventionen ställer vissa krav på planering och beslutsunderlag som måste uppfyllas av alla verksam-

heter som på ett eller annat sätt har ansvar för barn och unga. Dessa krav framgår av artikel 4 i barnkonventionen, genom uttalanden av fn:s barnkommitté och av beslut i Sveriges riksdag och regering.

Den politiska viljan är avgörande

För att barnkonventionen inte bara ska bli ett juridiskt åtagande för de stater som ratificerat den är den politiska viljan ytterst avgörande. Konventionens kraft och betydelse är beroende av hur mycket den debatteras och beaktas i det politiska arbetet för och med barn, både nationellt, regionalt och lokalt. I regeringsförklaringen 1998 underströk regeringen barnkonventionens betydelse genom statsminister Göran Perssons uttalande att "Barnkonventionen skall efterlevas och alla relevanta politiska beslut skall analyseras utifrån hur de påverkar barnens situation."

Krav på ett förändrat arbetssätt

fn:s barnkommitté ställer krav på arbets- och beslutsprocesser på övriga nivåer i samhället som myndigheters, kommuners och landstings olika verksamheter. Det är framförallt artikel 4 om barnkonventionens genomförande, grundprinciperna 2, 3, 6 och 12 samt artiklarna 42 och 44 om informationsinsatser, som ställer särskilda krav på ett förändrat arbetssätt. fn:s barnkommitté återkommer ofta till den lokala och regionala nivåns betydelse i sin granskning av hur de olika länderna efterlever barnkonventionen och påtalar vikten av att regeringarna följer hur barnkonventionen tillämpas på dessa nivåer.

1. Kartläggning och datainsamling, Artikel 2
2. Prövningar av barnets bästa, Artikel 3
3. Aktiva prioriteringar, Artikel 4
4. Samarbete och helhetssyn, Artikel 6

5. Former för barns inflytande, Artikel 12
6. Information och utbildning, Artiklarna 42 och 44

Kartläggning och datainsamling

Det första kravet handlar om barnkonventionens artikel 2, som slår fast alla barns lika rätt till barnkonventionens rättigheter och skydd mot diskriminering på grund av till exempel kön, börd, etniskt och socialt ursprung, handikapp eller ställning i övrigt. Ett nyckelbegrepp i artikel 2 är likvärdiga villkor. fn:s barnkommitté framhåller att all olikhet i ett lands behandling av barn inte behöver innebära diskriminering. Viss olik behandling av olika grupper av barn och unga kan vara befogat till exempel med utgångspunkt i åldersmässiga förutsättningar. Barnkonventionen ställer heller inga absoluta krav på att barn som vistas här under en viss tid, till exempel barn utan permanent uppehållstillstånd, kan få alla rättigheter tillgodosedda fullt ut. Det avgörande är om de kriterier som ligger till grund för olik behandling är rimliga och objektiva. Däremot kan det sägas ligga i konventionens anda att en stat strävar efter att tillgodose alla barns rättigheter fullt ut på ett likvärdigt sätt.

fn:s barnkommitté rekommenderar staterna att göra kontinuerliga kartläggningar och datainsamlingar kring barns och ungas livsvillkor. Detta för att få sådan kunskap om barns och ungas uppväxtvillkor att det går att bedöma om de kriterier som ligger till grund för olik behandling är rimliga och objektiva samt följa upp negativa konsekvenser av omorganiseringar, besparingar och decentraliseringar. Kartläggningarna bör innehålla såväl kvalitativa som kvantitativa data samt information från barnen och de unga själva. Barnkommittén pekar på några viktiga delar som bör ingå, till exempel:

- Alla typer av förändringar i uppväxtvillkoren för barn.
- Data kring ålder, kön, region, glesbygd/tätort, social och etnisk grupp.
- Förändringar i den regionala och lokala servicen för barn och barnfamiljer.
- Förändringar som gäller budgettilldelning
- Utgifter för verksamheter som riktar sig till barn och barnfamiljer.

Prövningar av barnets bästa

Det andra kravet utgår från artikel 3, som behandlar principen om barnets bästa. Där slås fast att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Ett sätt att i praktiken omsätta barnkonventionens krav är att göra särskilda prövningar av barnets bästa inför planering och beslut, så kallade barnkonsekvensanalyser. Det är en förhandsprövning av de konsekvenser som ett beslut kan få för det barn eller den grupp barn som berörs av beslutet. fn:s barnkommitté rekommenderar särskilt att barnkonsekvensanalyser görs när någon form av ny policy eller riktlinjer inom olika verksamheter fastställs. Det är också lämpligt när det handlar om en ny lagstiftning eller nya föreskrifter, årlig budget, såväl på nationell som regional och lokal nivå samt förändringar i organisation eller administration på alla nivåer i samhället.

Kravet på barnkonsekvensanalyser omfattar alla åtgärder som vidtas på olika nivåer i samhället där barn på något sätt berörs. Staterna, eller de som staten har delegerat beslutsrätten till, måste också försäkra sig om att barnets/barnens bästa har redovisats i beslutsprocessen.

Aktiva prioriteringar

Det tredje kravet tar sin utgångspunkt i artikel 4 som kräver breda insatser för att säkerställa att konventionen blir verklighet. Ett land som ratificerat konventionen ska vidta alla lämpliga åtgärder gällande lagstiftning, administrativa förfaranden och andra åtgärder, så att de blir i överensstämmelse med konventionen.

För att genomföra artiklarna av målsättningskaraktär, det vill säga de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna, ska konventionsstaterna dessutom vidta åtgärder med utnyttjande till det yttersta av sina tillgängliga resurser. Med uttrycket "till det yttersta av tillgängliga resurser" kommer ett samhällsekonomiskt perspektiv in. Det handlar om pengar och fördelning av skattemedel. Det handlar om prioriteringar inom olika verksamheter, och det handlar om en överblickbar och likvärdig fördelning av resurser mellan olika grupper av barn och unga.

Barnkommittén rekommenderar att en budgets utveckling ses över en period av år och att en del av den går till barn och barnfamiljer, hälsa, utbildning, social service på såväl nationell som regional och lokal nivå. Rekommendationen gäller också åtgärder för att alla barn ska tillförsäkras rättigheterna enligt barnkonventionen oavsett bostadsort och socialt eller etniskt ursprung och att de och deras familjer tillförsäkras särskilt stöd.

fn:s barnkommitté granskar särskilt att staterna använder det yttersta av sina tillgängliga resurser för att förverkliga barnkonventionen. Att i budgetarbetet se till barnets bästa gäller inte enbart den nationella nivån utan i lika hög grad den lokala. Det betyder inte att barn alltid kan vara fredade från nedskärningar, men kommittén lägger stor vikt vid att man i budgetarbete har ett barnperspektiv och att

verksamheter för barn inte minskas oproportionerligt mycket i förhållande till andra verksamheter.

Samarbete och helhetssyn

Det fjärde kravet ska ses i förhållande till barnkonventionens artikel 6, som tar upp barnets rätt till liv och utveckling. Med uttrycket utveckling i artikel 6 menas inte bara att förbereda barnet för vuxenlivet utan också att skapa en total miljö för barnet som garanterar optimala möjligheter till överlevnad och utveckling. Barnkonventionen har således en helhetssyn på begreppet utveckling, vilket också ställer krav på en helhetssyn i det centrala, regionala och lokala arbetet för barn och unga.

Genomförandet av barnkonventionens artikel 6 måste ske i samverkan mellan många olika aktörer på olika nivåer såväl internationellt som nationellt, regionalt och lokalt. fn:s barnkommitté sätter stort värde på alla initiativ kring samordning och samarbete som bidrar till att "hela barnet" kommer i fokus och inte bara barnet som patient, som elev, som målsägande eller arbetstagare.

Former för barns och ungas inflytande

Det femte kravet handlar om artikel 12. Varje barns rätt att bli hört, sett och respekterat är det nav som hela barnkonventionen cirklar runt. fn:s barnkommitté har uttryckligen slagit fast att staternas ansvar att förverkliga artikeln inte får vara beroende av ekonomiska resurser. Artikel 12 ställer krav på att barn ska ges inflytande över frågor som berör dem. Artikel 12 ställer följande krav i fråga om barnets rätt till inflytande:

- Alla barn som är i stånd att bilda egna åsikter ska tillförsäkras rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet.

- Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.
- Barnet ska särskilt beredas möjlighet att höras i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.

Artikel 12 handlar om barns rätt att medverka med sina åsikter vid alla sådana avgöranden som rör deras situation och livsmiljö, allt efter ålder och mognad. Men artikel 12 handlar också om barn och ungdomar som grupp och deras rätt till inflytande. Artikeln innebär således att barn och unga inte bara har rätt till inflytande över sådana beslut som rör den personliga situationen utan också över beslut i närmiljö- och samhällsfrågor. Barnkommittén har framhållit vissa områden, där det är särskilt viktigt att barn får delta i beslutsfattandet. Det gäller beslut på såväl övergripande nivå, som till exempel i samhällsplaneringen, som på lokal nivå inom kommunerna, till exempel fritidsmiljön samt beslut och planering som gäller den egna vardagen, till exempel i skolan.

Även fn:s handlingsprogram för miljö och hållbar utveckling, Agenda 21, från miljökonferensen i Rio 1992 ställer krav på beslutsfattare på alla nivåer att öka barns och ungdomars medverkan i samhällets beslutsprocesser. I kapitel 25 poängteras i klartext behovet av ökat samråd mellan barn- och ungdomsgrupper och regering samt andra beslutande instanser för att skapa en hållbar ekonomisk och social utveckling. Barn och unga måste alltså ges ett ökat formellt inflytande, det vill säga rättighet att föra fram sina åsikter och påverka beslut, inom alla relevanta arbets- och beslutsprocesser. Nya krav på metodutveckling kommer därför att ställas på beslutsfattare att ge barn och unga möjlighet att komma fram med sina synpunkter och att ta hänsyn till dessa.

Informera och utbilda

Det sista kravet hör ihop med artikel 42, som innebär en skyldighet för staten att informera om konventionen. Dessutom ställs krav genom artikel 44 på staterna att göra sina egna rapporter till FN:s barnkommitté tillgängliga för allmänheten. Vidare ska alla till övervakningsprocessen hörande dokument samt de kommentarer och rekommendationer som ges av barnkommittén, *Committee's Concluding Observations*, göras tillgängliga för allmänheten.

fn:s barnkommitté lyfter särskilt fram vikten av att sprida barnkonventionen och menar att konventionen ska utgöra en del av undervisningen i skolan. Det handlar också om utbildning för de yrkesgrupper som kommer i kontakt med eller beslutar om barn. fn:s barnkommitté har rekommenderat några riktlinjer för en särskild *informationsstrategi*:

- Breda insatser som når ut till alla sektorer.
- Kontinuerliga insatser.
- Information som är tillgänglig och förståelig för barn.
- Texterna utarbetas på olika språk för att nå hela befolkningen, inklusive språkliga minoritetsgrupper.
- Strategin integreras i skolan och andra utbildningar.
- Medierna och frivilligorganisationerna görs delaktiga i informationsarbetet.
- En utvärdering görs bland föräldrar, olika grupper av professionella och allmänheten.

Barnkonventionen i myndigheter

bo har under en tvåårsperiod samarbetat med nio pilotmyndigheter, Arbetsmiljöverket, Boverket, Migrationsverket, Länsstyrelsen i Skåne, Rikspolisstyrelsen, Skolverket, Socialstyrelsen, Ungdomsstyrelsen och Vägverket.

bo har genomfört en rad informations- och utbildningsinsatser under året i nära samarbete med pilotmyndigheterna och har genom det tagit till sig kunskaper och erfarenheter om barnkonventionens omsättning. bo har i sitt arbete med myndigheterna själva arbetat utifrån de framgångsfaktorer, som beskrevs i förra årets rapport till regeringen. Samarbetet har förankrats i ledningen för att få legitimitet. I första hand har ledningen och chefer på andra nivåer fått utbildning och/eller information om barnkonventionen. Därefter har övrig personal eller nyckelpersoner erbjudits information och utbildning utifrån vad som passar den enskilda myndigheten. Uppläggningsen av utbildningarna har skett i dialog med respektive myndighet och en rad olika modeller har tagits fram. Samarbetet har sett olika ut för de olika myndigheterna, några av myndigheterna upprättade en särskild projektplan. Kontaktpersonerna från pilotmyndigheterna har under året haft ett fortsatt erfarenhetsutbyte genom den referensgrupp de ingår i.

Framgångsfaktorer röner framgång

I början av 2000 beskrev Ekonomistyrningsverket (esv) i sin rapport *Barnperspektiv vid statliga beslut* (esv) i sin rapport *Barnperspektiv vid statliga beslut* en rad framgångsfaktorer för arbetet med att införa ett barnperspektiv i statlig verksamhet: *engagemang, utbildning, dialog och erfarenhetsöverföring*. Förutom i förra årets rapport *Båda är bäst, typ* har bo presenterat dessa framgångsfaktorer i två nya böcker. De publicerades vid årsskiftet 2001/2002 och vänder sig till statliga myndigheter respektive kommuner och landsting, *Barnets bästa – från vision till verklighet och Med barnkonventionen som karta och kompass – i kommuner och landsting*.

I boken *Barnets bästa – från vision till verklighet* beskriver bo hur Boverket, Migrationsverket, Riks-

polisstyrelsen och Vägverket har arbetat utifrån dessa framgångsfaktorer. För att få en bild av hur de nio pilotmyndigheterna uppfattat samarbetet med bo sändes en enkel enkät ut till kontaktpersonerna vid myndigheterna under hösten 2001. Åtta kontaktpersoner besvarade enkäten som också innehöll ett antal frågor om hur myndigheterna nu arbetar vidare med barnkonventionen. bo har under arbetets gång betonat betydelsen av framgångsfaktorerna. Sju av myndigheterna som svarade instämmer i att dessa framgångsfaktorer är verksamma och att de har tillämpats i arbetet.

I sina svar anger myndigheterna ytterligare ett antal faktorer som varit viktiga i arbetet. Hit hör prioritering, uthållighet, tydliga krav i olika styrdokument och uppföljning, frågeansvarigas status, barnkonventionens relation till myndighetens arbetsuppgifter och anpassad utbildning.

Nöjda med BO:s stöd

Alla kontaktpersoner är i stort nöjda med samarbetet med bo och det stöd de fått. Samarbetet med pilotmyndigheterna har haft skiftande karaktär och innehåll. När vi nu summerar två års samarbete finner vi att det vid samtliga myndigheter pågår ett arbete med att genomföra barnkonventionen i myndighetens ordinarie verksamhet.

Ambitiösa utbildningsprogram

Sju myndigheter har genomfört ambitiösa utbildningsprogram som varierat både vad det gäller målgrupper och tidsåtgång. Genomgående för myndigheterna är att ledningen har fått utbildning och information om barnkonventionen. Ett annat genomgående drag i utbildningsinsatserna är inriktningen mot handläggare och experter. Informations- och utbild-

ningsinsatserna har varierat i tid från en timme till två dagars konferens och i ett fall en hel veckas utbildning kring bland annat barnkonventionen, aktuell lagstiftning och samtal med barn. De sex myndigheterna har planerat och genomfört utbildningarna i samarbete med bo. Några myndigheter har vid sidan av detta anlitat frivilligorganisationer. Två stora myndigheter, Migrationsverket och Rikspolisstyrelsen, har valt att utbilda handledare/kontaktpersoner som ska ansvara för utbildningarna på andra nivåer i myndigheterna.

Positiva sidoeffekter

Arbetet med barnkonventionen har också gett positiva sidoeffekter. Tydligast redovisas det av kontaktpersonen vid Migrationsverket som bland annat konstaterar att arbetet med barnkonventionen gett möjlighet till genomlysning av hela organisationen utifrån ett perspektiv. Till det kommer att arbetet gett insyn i alla processer och en möjlighet att se brister i till exempel verksamhetsplaner.

Andra konstaterar till exempel att arbetet med barnkonventionen stimulerat till dialog mellan ledning och medarbetare liksom till kunskapsfördjupning och attitydpåverkan.

Svårigheter i arbetet

Bland de svårigheter pilotmyndigheterna har funnit nämns till exempel möjligheten att få acceptans på alla nivåer för att "prioritera också denna fråga", att "översätta" konventionen till den egna myndighetens språk och att väcka engagemang. En kontaktperson ser en svårighet i att "orden, fraserna i barnkonventionen är utnötta och glider lätt förbi utan att på djupet förändra tänkande och beteende". I flera svar konstateras att det praktiska med barnkonsekvensanalyser

upplevs som problematiskt – en osäkerhet kring hur man går från teori till praktik.

Genomtänkt strategi

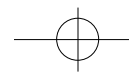
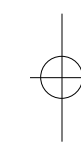
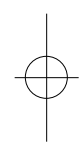
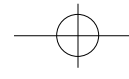
Samtliga redovisar att det i myndigheterna finns en genomtänkt strategi för arbetet med barnkonventionen och att särskilda personer på såväl chefs- som handläggarnivå är utsedda som ansvariga för arbetet. Vi kan konstatera att fem av åtta myndigheter redan har uppdraget att arbeta med barnkonventionen inskrivet i sina regleringsbrev. Sju av myndigheterna har skrivit in uppdrag kring konventionen i sina styrdokument – verksamhetsplaner eller motsvarande.

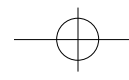
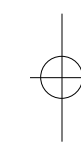
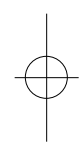
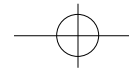
Samtliga kontaktpersoner redovisar att deras myndigheter har planer för ett fortsatt arbete med barnkonventionen genom att satsa på att utbilda olika personalkategorier och att lyfta fram barnperspektivet i myndigheternas styrdokument. Det framgår också att myndigheterna söker sig fram till former för att konkret införa barnkonsekvensanalyser i "vardagsarbetet".

Efter två års intensivt och stimulerande arbete tillsammans med pilotmyndigheterna kan vi från bo:s sida konstatera att alla antagit utmaningen att föra in ett barnperspektiv i arbetet.

Nationell konferens

För att sprida de erfarenheter som pilotmyndigheterna har av sitt arbete med barnkonventionen till andra myndigheter anordnade bo en nationell konferens *Barnperspektiv i statlig verksamhet* den 6 december 2001. Syftet med konferensen var att samla de erfarenheter som gjorts så här långt och att göra ett avstamp inför det fortsatta arbetet. bo kände att tiden var mogen för att inte enbart ta in kunskap och idéer utan att även försöka omsätta dem. Konferensen erbjöd

därför ett antal workshops kring ett par moment som visat sig vara av stor betydelse för att nå resultat och som visat sig vara särskilt svåra att ta sig an. Tanken var att varje myndighet skulle kunna hitta någon workshop som motsvarade just deras behov för att komma igång med arbetet eller att fortsätta redan påbörjat arbete. Workshops fanns kring rubrikerna: *Barnkonventionens grunder, Framgångsfaktorer – hur lägger man upp en strategi för att arbeta med barnkonventionen? Perspektivarbete – vad är det? Barnkonsekvansanalyser – hur gör man? Barnets bästa, Former för inflytande, Samtal med barn.*

Handbok ger stöd

Boken *Barnets bästa – från vision till verklighet* vänder sig till chefer och andra anställda inom offentlig förvaltning. Den erbjuder stöd och stimulans för ett förändrings- och utvecklingsarbete med utgångspunkt i barnkonventionen. Den beskriver också de krav som barnkonventionens genomförande ställer på myndigheter och hur ett barnperspektiv kan omsättas i statlig verksamhet

Det finns idag en viss kunskap om barnkonventionen och dess betydelse såväl bland vuxna som hos barn och unga själva. Många myndigheter med beslutsansvar för barns uppväxtvillkor har upptäckt de potentialer som barnkonventionen har som både mål och verktyg i verksamheten.

Samtidigt efterlyses mer information och kunskap om barnkonventionen och metoder för dess tillämpning framför allt i praktisk verksamhet inom kommuner, landsting och myndigheter. Det handlar till exempel om hur ett barnperspektiv kan genomsyra en verksamhets arbetsprocesser eller hur barnets bästa kan bedömas i myndigheters beslut. Hur sådana processer kan gå till visar det arbete med att förverkliga

barnkonventionen som bland annat pågår inom Boverket, Migrationsverket, Vägverket och Rikspolisstyrelsen. I boken föreslår bo en modell för vad som kan innefattas i en barnkonsekvansanalys.

Enkät till statliga myndigheter

Under slutet av 2001 sände bo ut en enkät till ett 90-tal statliga myndigheter som mer eller mindre arbetar med barn och ungdomar. Detta är den andra enkäten till statliga myndigheter, den första gjordes 1998.

Barnkonventionen i kommuner och landsting

De flesta av de rättigheter som regleras i barnkonventionen ligger inom områden som kommuner och landsting har ansvaret för. Det handlar till exempel om skola, barnomsorg, samhällsplanering, hälso- och sjukvårdsfrågor. Det är på den regionala och lokala nivån som barnkonventionen främst omsätts i praktisk handling såväl i beslutsprocesser som i de konkreta verksamheterna. Det är också på denna nivå som konventionen har störst praktisk betydelse för i vilken utsträckning Sverige lever upp till barnkonventionen.

Ett sätt bo använt sig av för att följa barnkonventionens utveckling är enkäter. bo har gjort en undersökning i samtliga kommuner vartannat år. Den första gjordes 1995 *På spaning efter barnkonventionen*, den andra 1997 *Spaningen går vidare*, den tredje 1999 *På god väg?* Den fjärde genomfördes hösten 2001. Förutom enkäterna har bo inom ramen för den nationella strategin arbetat på flera sätt för att få en bild av hur kommuner och landsting/regioner omsätter barnkonventionen. En ny bok har tagits fram med syftet att beskriva hur barnkonventionen kan omsättas i kom-

muner och landsting/regioner. bo har också initierat studier av fyra kommuners arbete med barnkonventionen, som ger en fördjupad kunskap om hur dessa kommuner har omsatt barnkonventionen. bo har genomfört informations- och utbildningsinsatser och tagit till sig kunskaper och erfarenheter om barnkonventionens omsättning. I slutet av 2001 genomfördes två regionala konferenser, i Växjö och Kalix med syftet att sprida goda exempel och visa på resultat som har uppnåtts. Mycket av det som kommit fram under arbetet presenteras på bo:s hemsida, där det finns beskrivningar av hur barnkonventionen kan omsättas i kommuner och landsting/regioner.

Från karta till kompass

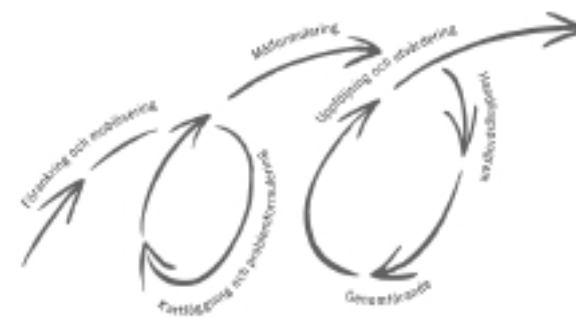
Den nya boken *Med barnkonventionen som karta och kompass* har tagits fram som ett led i bo:s arbete med att ge stöd till kommuner och landsting i deras arbete med barnkonventionen. Boken vidareutvecklar de tankegångar som presenterades i den första handboken för kommuner och landsting, *Ett steg framåt!*.

I boken görs en koppling mellan de krav som barnkonventionen ställer och det kommunala och landstingskommunala arbetet. I likhet med myndigheters arbete finns det ett antal framgångsfaktorer som lyfts fram i boken och som tagits upp i tidigare årsrapporter. En annan viktig aspekt kring barnkonventionens omsättning är att se det som en process, i boken finns en beskrivning av hur en sådan process kan se ut.

En grundmodell för förändringsarbete bo presenterar i sin nya bok en modell som kan användas för överblick och orientering i ett föränd-

ringsarbete. Den illustrerar ett vedertaget sätt att beskriva gången i socialt förändringsarbete men är användbar även inom andra fackområden för att identifiera och överblicka olika faser och processer. Förändringsarbetet kan illustreras med en kedja eller spiral utan riktig början och utan riktigt slut, där olika moment och faser går in i varandra.¹

I verkligheten bedrivs arbetet sällan på det rationella sätt som modellen kan ge sken av. Förändringsarbetare sysslar ofta samtidigt med flera olika arbetsuppgifter och arbetet kan starta och bedrivas på många olika sätt. Olika processer griper in i varandra och arbetet kan ta sin startpunkt nästan var som helst i kedjan.

Politiskt initiativ

När det gäller barnkonventionen är det vanligt att processen börjar med en motion till fullmäktige, som kan vara mer eller mindre väl förankrad. Initiativet kan komma från politiskt håll, men det kan även komma från tjänstemannahåll. Det kan handla om påtryckningar från en frivilligorganisation, opinionsyttringar från föräldrar, akuta problem med ungdomskriminalitet. Arbetet måste emellertid, för att få

¹ Med inspiration från Swedner, H. (1983).

legitimitet, förr eller senare förankras i den högsta politiska ledningen.

Förankring och mobilisering

Ett grundligt förarbete med syfte att nå bred förankring bland politiker, i förvaltningar och verksamheter skapar förutsättningar för att nå den eftersträvade långsiktigheten. Förankring och mobilisering är särskilt viktigt i ett inledningsskede, men kan i princip pågå ständigt. Nya politiker, tjänstemän, barn, ungdomar och andra tillkommer hela tiden.

Kartläggning och problemformulering

Kartläggningar av barns villkor är ett sätt att få svar på några grundläggande frågeställningar, som man bör ställa sig både vid början av ett förändringsarbete och återkommande under arbetets gång. Det är viktigt att fundera på vilka problem som är aktuella lokalt och vad som behöver förändras. Man behöver också ta reda på vilka resurser som finns och hur de ska utnyttjas.

Målformulering

Arbetet med målformuleringar sker på olika nivåer i kommuner/landsting och återfinns i olika typer av dokument. Det är viktigt att se över vilka övergripande mål för barn- och ungdomspolitiken man kan enas om och på vilket sätt dessa förhåller sig till lagstiftningen, barnkonventionen och de existerande kommunala styrdokument.

Handlingsprogram och genomförande

När målen ska konkretiseras måste man bestämma sig för arbetssätt och se över vilka resurser, både personella och ekonomiska, som krävs. Det är också bra att fördela ansvar och efterfråga samverkan med andra

berörda. När målen ska omsättas i konkreta åtgärds- och handlingsprogram aktualiseras fler frågor: Hur ska vi gå tillväga för att nå målen? Vilka resurser krävs? Hur ska arbetet finansieras? Hur ska arbetet organiseras och ansvaret fördelas? Hur ska fastställda planer och program verkställas? Hur ska samverkan mellan olika aktörer gå till? Vilka beprövade metoder finns och vilka nya metoder behöver vi utveckla?

Uppföljning och utvärdering

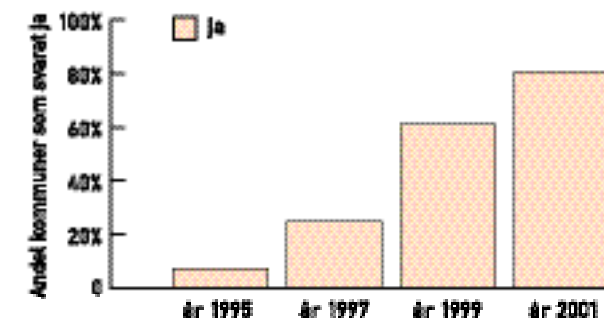
Olika insatser måste följas upp och utvärderas för att vi ska kunna lära av erfarenhet, för att veta om uppsatta mål nås och om arbetet givit avsedda effekter. Det är ett viktigt led när man ska formulera nya mål och arbetsmetoder.

Enkät till kommuner och landsting

Genom enkäter försöker bo följa utvecklingen inom kommunerna och landstingen/regionerna när det gäller barnkonventionens omsättning i Sverige. Under 2001 gjordes den fjärde undersökningen i kommunerna och den andra i landstingen/regionerna.

I kommunenkäten kan vi konstatera att barnkonventionen har diskuterats i många kommuner på full-

BARNKONVENTIONEN HAR BEHANDLATS/DISKUTERATS I KOMMUNFULLMÄKTIGE/KOMMUNSTYRELSE

måttige- och kommunstyrelsenivå. 81 procent av de kommuner som svarat (235 st) har uppgett att barnkonventionen har diskuterats. Vid en jämförelse med tidigare enkäter kan vi se att det är fler och fler kommuner som diskuterat barnkonventionen på övergripande nivå.

Vi frågade också efter beslut som tagits och vilka beslut och metoder man har använt sig av för att förverkliga barnkonventionen. Vi har även här jämfört med tidigare enkäter och kan konstatera en ökning.

Andra resultat som kommer fram i enkäten är bland annat att det fortfarande finns ett stort behov av stöd i form av information och utbildning om konventionen och dess omsättning. Cirka 80 procent av de svarande kommunerna vill ha någon form av stöd.

Drygt 30 av kommunerna uppger att de har eller har diskuterat en funktion som lokal barnombudsman. Även om frågan inte har funnits med i tidigare enkäter bedömer vi att det finns ett ökat intresse kring en sådan funktion.

När det gäller landstingen kan vi se en liknande utveckling som i kommunerna. Landstingsenkäten kommer att bearbetas under början av 2002 och därför kommenteras inte den ytterligare här.

BO:s djupstudier

bo har under året tillsammans med kommuner och ett antal externa instanser genomfört fyra studier av arbetet med barnkonventionen. I Kristinehamn undersökte vi hur deras barnbokslut har fungerat, i Haninge och Linköping studerade vi barns påverkan på en skolgård och i Växjö följde vi upp en metod som kallas frukostmöten.

Målet med studierna var, dels att kunna redovisa resultaten på de konferenser bo anordnade i Växjö och Kalix i december 2001, dels att knyta kontakter med andra som var intresserade av frågan (utvärderarna). Syftet med arbetet var att:

- Öka bo:s kunskaper om vilka faktorer som varit gynnsamma för ett fördjupat barnkonventionsarbete lokalt.
- Få veta vilka resultat arbetet gett för barnen.
- Ge andra inspiration och stöd att ta nästa steg genom att visa hur några tagit sig an uppgiften på ett lyckat sätt.

Konferenser

I slutet av året genomfördes två regionala konferenser i Växjö och Kalix med namnet *Att leva som man lär* –

JÄMFÖRELSE MELLAN BO:S KOMMUNENKÄTER 1995–2001 AVSEENDE METODER OCH BESLUT

Vad har beslutats med utgångspunkt i barnkonventionen?	1995	1997	1999	2001
Att anta en kommunal handlingsplan/strategi/policy eller annat övergripande dokument	4	20	58	68
Att göra s.k. barnkonsekvensanalyser	-	3	18	32
Att ta fram en s.k. barnchecklista	-	5	20	38
Att göra en s.k. barnbilaga	-	7	6	11
Att upprätta ett s.k. barnbokslut	-	2	11	15
Att göra en kartläggning om barns och ungas behov och uppväxtvillkor	-	-	9	20
Att tillsätta en samordningsfunktion för arbetet med barnkonventionen i kommunen	-	-	28	39

en konferens om barnkonventionen i praktiken. Sammanlagt deltog cirka 180 personer. Målgruppen var förtroendevalda och tjänstemän i kommuner och landsting/regioner. Deltagarna fick ta del av de studier som bo genomfört samt av erfarenheter från kommuner som på olika sätt arbetat med barnkonventionen. En av programpunkterna handlade om den norska kommunen Porsgrunns arbete med att ge barn och unga inflytande. En slutsats som kom fram under konferenserna var vikten av att ha ett beslut på övergripande nivå och att det finns ett tydligt politiskt ställningstagande.

Utbildning och information

Förutom de regionala konferenserna har bo under året genomfört en hel del informations- och utbildningsinsatser runt om i Sverige. Målgruppen har företrädesvis varit förtroendevalda och förvaltningstjänstemän i kommuner och landsting. Vi har under året konstaterat ett ökande intresse av utbildning och information från landsting och regioner.

Hur långt har vi kommit?

Ser man enbart till den utveckling som synliggörs i enkäten får man en relativt ljus bild av barnkonventionens omsättning i kommuner och landsting/regioner. Undersökningar av detta slag är dock bara en beskrivning av antalet metoder och beslut som tas kring barnkonventionen på en övergripande nivå. Det är svårt att utläsa hur de metoder och beslut påverkar övriga politiska beslut, det dagliga arbetet för tjänstemän samt barns och ungdomars vardag. För att få en bredare och djupare helhetsbild behövs ytterligare studier och forskning kring barnkonventionens omsättning. Skulle man göra mer ingående studier som till exempel hur olika grupper av barn

och unga upplever att de olika rättigheterna följs och hur olika grupper av barn och unga påverkas av beslut och metoder skulle det kanske framträda en lite mindre ljus bild.

För att få till stånd en verklig förändring krävs det att vuxna ifrågasätter sina attityder och förhållningssätt till barn och unga. I de studier av barnkonventionens omsättning som bo har initierat framgår att de vuxnas synsätt till viss del har förändrats när man systematiskt har arbetat med barnkonventionen. Detta synliggörs framförallt i arbetet med att ge barn och unga inflytande utifrån artikel 12 i barnkonventionen: *"Ungdomarna ser ofta andra saker än vi vuxna och det behöver inte kosta mer – dessutom ser vi i många fall att man är mer rädd om sina lekplatser – det kan göra att vi faktiskt spar pengar på sikt."* Även här krävs det ytterligare ansträngningar för att fler ska förändra sina attityder och förhållningssätt. En viktig ingrediens för att uppnå detta är "riktiga" möten mellan vuxna beslutsfattare och olika grupper av barn och unga.

Vi har i tidigare rapporter beskrivit det som att vi befinner oss i förankrings- och mobiliseringsfasen. Även om det är ett antal kommuner och landsting/regioner som inte har tagit till sig barnkonventionen som ett naturligt redskap så finns det tecken på att vi nu närmar oss nästa fas i processen, genomförande- och handlingsfasen. Däremot är det fortfarande relativt få som har kommit till uppföljnings- och utvärderingsfasen. Här finns det mycket kvar att göra både i form av metodutveckling och kunskap.

Till slut kan vi konstatera att arbetet med att omsätta barnkonventionen aldrig tar slut, det kommer ständigt nya barn och nya vuxna som behöver kunskap om barnkonventionen och dess omsättning.

Det är viktigt
med goda exempel.

Intervju med Thomas Larsson, Vägverket

Vägverket är en av de myndigheter som tydligast visat att de satsar på arbetet med barnkonventionen. En av dem på Vägverket som arbetar med frågor som rör barn och närsamhälle är tvåbarnspappan Thomas Larsson. Att barnperspektivet synliggörs är den mest betydande delen i hans arbete.

– Vi har kommit igång bra med försöksverksamheten men man kan ändå säga att det finns åtskilligt kvar att göra. Arbetet med att utveckla formerna för barns inflytande måste fortsätta. Det är viktigt att sprida de goda exempel som finns.

De positiva initiativen och inspirerande exemplen blir allt fler och kommer från olika delar av landet. I Köping tog barnen kontakt med skolans leverantörer och fick dem att inte köra på skolgården, i Västervik ledsnade barnen på att slå huvudet i en tokigt placerad brevlåda och skrev till postmästaren som flyttade den. I Göteborg stängdes en gata av och gjordes om

till park, i Tomelilla deltog barnen i ett kommunprojekt för att se över cykelvägarna.

– Till att börja med kan det hända att barn och vuxna inte riktigt förstår vad inflytande kan handla om. Men när barnen får undersöka sitt närsamhälle och skolorna, lärarna och planerarna kommer igång med sitt samarbete tycker alla att det är roligt, spännande och viktigt att vara med och påverka sådant som rör både en själv och andra. Det är angeläget för planerare på Vägverket att genom barnens bild av verkligheten få bättre kunskaper.

Vägverket har beslutat att två barnkonsekvensanalyser ska göras i varje region under 2002.

– Barnens inflytande och delaktighet är en viktig fråga på Vägverket. Om vi bygger en miljö som är bra för barn och de kan vara med och förändra och förbättra samhället så ger det långsiktiga vinster i en demokrati.

Det här är
positivt för alla.

Intervju med Leif Holst,
Polismyndigheten Västra Götaland

På Polismyndigheten i Västra Götaland har man bestämt sig; allt finns att vinna på att ta till sig barnkonventionen. Den som med stor övertygelse driver den här utvecklingen där är poliskommissarie Leif Holst som är chef för Utbildningsenheten. Leif som är polis sedan 38 år har bland annat patrullerat på gator, kört radiobil och varit förhørsledare. Han anser att arbetet med barnkonventionen är betydelsefullt på flera olika sätt.

Att implementera barnkonventionen i vårt arbete vidgar perspektivet. Barn är medborgare som växer upp och de kan på det här sättet få en mer naturlig relation till polisen som myndighet vilket underlättar alla typer av framtida kontakter. Det kan komma mycket gott ur ett förtroendefullt förhållande mellan medborgaren och polisen.

I polisens yrkesmässiga vardag är barn främst brottsoffer, vittnen eller gärningsmän. Genom att jobba utifrån barnkonventionen kommer mer vardag-

liga bitar in tycker Leif Holst. Som hur man underlättar för barn som vill ta kontakt med polisen och att vägen till polisstationen är säker.

– Vi måste ställa oss frågan hur man på bästa sätt tar hand om barn när dom vistas på en polisstation. De kanske är med för att föräldrarna ska förhöras och då skulle vi ju kunna ha ett särskilt utrymme med böcker, Lego och annat.

Anledningen till att Polismyndigheten i Västra Götaland valt att jobba med barnkonventionen är bo:s och Rikspolisstyrelsens initiativ i frågan.

– Nu bildas en grupp som sysslar med de här frågorna. De tar kontakt med Vägverket, Boverket och polismyndigheten i Uppsala som jobbat framgångsrikt med barnkonventionen och säkert kan inspirera. Det här är positivt för alla och förhoppningsvis är utbildningsprogrammet som all personal ska gå igenom genomfört i slutet av 2002.

Folk har fått
upp ögonen.

Intervju med Anne Hölmebakk

Anne Hölmebakk är sedan fyra år kommunalråd i Kristinehamns kommun. Det hon är mest nöjd med att ha åstadkommit under den här tiden är att hon lyckats göra barnkonventionen känd inte bara i Kristinehamn.

– Folk har fått upp ögonen för hur viktigt det är med frågor som rör barn och det känns verkligen bra.

Barnkonventionen blev en del av det kommunala arbetet i Kristinehamn 1997 och sågs då som ett bra instrument för att bevaka resursfördelningen till barn och ungdom.

– Arbetet med barnkonventionen har också gjort att barn- och ungdomsfrågor har kommit upp på den politiska dagordningen på ett helt annat sätt, tycker Anne Hölmebakk. Det har blivit legitimt att prata om barn och ungdom och att ha ett barnperspektiv i förvaltningen både när man gör prioriteringar och tittar på kvalitet.

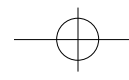
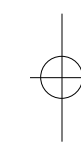
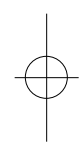
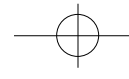
Trygghet, trivsel, delaktighet och inflytande är frågor man jobbat mycket med på skolans område.

På en skola har några klasser flextid, på en annan har barnen till stor del bestämt hur skolgården ska se ut.

I Kristinehamn finns ett barn- och ungdomspolitiskt handlingsprogram som ger avtryck i olika verksamheter. Det finns också ett eget fullmäktigemöte där barn- och ungdomsfrågor tas upp speciellt och där varje parti har möjlighet att redovisa sitt ställningstagande i dessa frågor. Varje år ska det göras ett barnboksut. För Anne Hölmebakk är allt det här en styrka.

– Vi är en småstad med befolkningsminskning och för oss är bra skola, bra miljö och bra närmiljö för barn en viktig resurs för att överleva i framtiden.

Intresset
för
BO ökar

INTRESSET FÖR BO ÖKAR

Under 2001 fick Sverige en ny barnombudsman. Lena Nyberg, Sveriges andra barnombudsman, utsågs av regeringen i december 2000 för en period om sex år. Hon tillträdde i februari 2001. Lena Nyberg är jurist och har tidigare varit socialborgarråd i Stockholm och statssekreterare i Kulturdepartementet. Under sitt första år som barnombudsman har hon bland annat engagerat sig i frågor om barn och unga med funktionshinder, barns och ungas stress, mobbning, vårdnadstvister, ensamföräldrar, brister inom barn- och ungdomspsykiatri och könsstämpning. Lena Nyberg har också tillsatt ett barn- och ungdomsråd.

BO i medierna

Intresset för bo ökade markant under 2001 i samband med att Lena Nyberg började sitt arbete som barnombudsman. Hon intervjuades och omnämndes i cirka 3 000 artiklar i svensk dags- och fackpress och i minst samma omfattning på Internet. bo intervjuades eller omtalades i drygt 100 inslag i radio och tv. bo:s strategiarbete med barnkonventionen och barnsäkerhetsarbetet omnämndes också i en rad artiklar under året.

Under året gav bo ut 33 pressmeddelanden, som samtidigt publicerades på bo:s webbplats. Där publicerades under samma tid även 42 notiser. bo skrev sex debattartiklar i dags- och fackpress och ordnade ett flertal presskonferenser och pressträffar både på bo:s kansli och vid alla de resor som gjordes. Debattartiklar och krönikor publiceras alltid på webbplatsen.

På Dagens Nyheters debattsida publicerades ett inlägg om omskärelse av pojkar. På samma sida presenterades också ett sammandrag av bo:s och scb:s rapport *Upp till 18 – fakta om barn och ungdomar*, som kom ut i maj 2001. De långa köerna till barn- och

ungdomspsykiatrien debatterades på Göteborgspostens debattsida och stressen för barnfamiljer tog tco och bo gemensamt upp på dn debatt inför en riksdagsdebatt och inför bo:s stresseminarium.

Ett mål under Lena Nybergs första år var att göra henne känd som Sveriges nya barnombudsman tillsammans med de områden som bo aktivt arbetar med. En medveten strategi var att synas i medier som vänder sig till barn och unga. bo:s barn- och ungdomsråd fick uppmärksamhet av både tt, Metro, Svenska Dagbladet, kvällspress och Kamratposten. Sveriges Televisions konsumentprogram för barn Rea intervjuade Lena Nyberg och hon chattade bland annat via Aftonbladet.

Intresset för arbetet med barnkonventionen och frågor som rör barn och ungdomar har ökat under året. Ett tydligt exempel var när Lena Nyberg var i byn Sangis norr om Kalix för att inviga en "Barnens väg". Genomslaget i medierna blev mycket stort med tt-telegram, lokalpress, artiklar i barnmedier och inslag i Dagens Eko.

Kommunikation med barn och ungdomar

Ett av bo:s viktigaste uppdrag är att representera barn och ungdomar i den allmänna debatten. Hösten 2000 tog bo fram en handlingsplan för hur denna kommunikation skulle komma att se ut under 2001 och 2002. Handlingsplanen har utvecklats hela tiden och bo har koncentrerat arbetet på fyra områden.

Kontakter via nätet

bo samarbetar sedan ett antal år tillbaka med olika *kontaktlärare* och *kontaktklasser* runtom i Sverige. Syftet är att få in barns och ungas synpunkter på hur de har det i vardagen. Kontaktlärarnas uppgift är att uppmuntra barnen och ungdomarna att svara på olika

frågor från bo via de interaktiva kanalerna *Barnkanalen* och *Unga Kanalen* på bo:s webbplats. De har till exempel svarat på frågor om arbetsmiljön i skolan, stress och skillnader mellan pojkars och flickors förutsättningar. Idag finns det 117 kontaktklasser, vilka fungerar som en referensgrupp i bo:s arbete.

För att locka fler barn och unga till bo:s webbplats har Barnkanalen och Unga Kanalen förändrats under året, både till utseende och till innehåll. bo har arbetat fram texter om barns rättigheter och ansvar, som kommer att publiceras på webbplatsen under 2002. De berör följande områden: åldersgränser, brott och straff, arbete, familj, ekonomi, trafik, hälsa, skola, diskriminering, inflytande och funktionshinder.

Samarbete med Lärarhögskolan och studenterna

Under året inledde bo ett samarbete med Lärarhögskolan i Stockholm och med studenterna vid förskolläraryrket. Syftet är att med studenternas hjälp få in förskolebarnens synpunkter i bo:s verksamhet. Detta med tanke på att de små barnen kräver specifika former av kommunikation, anpassade till deras verbala utveckling. Under praktikperioderna har studenterna möjligheter att med hjälp av sina handledare och Lärarhögskolan använda lämpliga kommunikationskanaler. Vi har sammanfattat erfarenheterna från några av praktikanterna under rubriken *Små barn har också rätt till inflytande* på sidan 92.

BO:s barn- och ungdomsråd

För att få ännu närmare och tätare kontakt med barn och ungdomar har bo startat ett barn- och ungdomsråd. De 14 medlemmarna kommer från slumpvis utvalda mellan- och högstadieskolor i Stockholms län. Rådet har träffats fyra gånger under året och ämnen som stress, skolmaten och skolmiljön har

diskuterats. En förteckning över barn- och ungdomsrådets medlemmar finns som bilaga.

bo har planer på att inrätta grupper i andra delar av landet som ska ha samma funktion som det redan etablerade rådet. På sikt är målet att låta grupperna vara med och påverka bo:s verksamhet i större utsträckning.

Möten med barn

Kontakten med barn och unga har hög prioritet i bo:s arbete. Personalen besöker bland annat skolor för att träffa barn och unga. Barnombudsmannen Lena Nyberg önskar ofta att få möjlighet att träffa barn och ungdomar vid de olika konferenser och möten som hon är inbjuden till.

bo:s satsningar på kommunikation med barn och ungdomar under 2001 har gjort att bo nu har mer kontakt med dem än tidigare. Barnens synpunkter och idéer används bland annat i bo:s opinionsbildande arbete, som underlag för remissvar och i årsrapporten till regeringen. Det är ett av myndighetens sätt att verka för artikel 12 i barnkonventionen om barnens inflytande.

BO rapporterar till regeringen

bo har i uppdrag att årligen lämna en rapport till regeringen. I rapporten lyfter bo fram de frågor som vi vill att regeringen ska ta ställning till. I fjolårets rapport *Båda är bäst*, typ försökte vi ge en bild av hur barn och ungdomar ser på sina liv ur ett jämställdhetsperspektiv. Vidare redogjorde vi för en studie om barns och ungas stress som handlade om hur de påverkas av sin fysiska och psykosociala arbetsmiljö i skolan. bo tog också ställning i två angelägna frågor. Den första handlade om barnets bästa i verkställighetsmål, där bo gjorde en studie av 103 länsrättsdomar.

Den andra tog upp barnets situation i asylprocessen utifrån en bo-studie av ett antal asylbeslut som rör barnfamiljer.

BO har en nyckelroll i strategin

Den 26 mars 1999 antog riksdagen en särskild strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige. Målet med den är att barnkonventionen och dess intentioner ska finnas med i alla beslut som rör barn. bo har haft en nyckelroll i arbetet med att genomföra den nationella strategin och ansvarar för de informations- och utbildningsinsatser som har riktats till kommuner, landsting/regioner och statliga myndigheter. bo har fått särskilda medel från regeringen för att genomföra strategiarbetet. I korthet har arbetet under år 2001 inneburit att:

Insatser i myndigheter

- bo har bedrivit ett intensivt utbildningsarbete i de nio pilotmyndigheterna som är Arbetsmiljöverket, Boverket, Länsstyrelsen i Skåne, Migrationsverket, Rikspolisstyrelsen, Skolverket, Socialstyrelsen, Ungdomsstyrelsen, och Vägverket.
- bo har utvärderat det arbete som bedrivits i de nio myndigheterna.
- bo har samlat en referensgrupp med representanter från de nio pilotmyndigheterna för dialog och erfarenhetsöverföring kring arbetet med barnkonventionen.
- bo har varit samarbetspartner och medverkat i större konferenser med Rikspolisstyrelsen och Vägverket.
- bo har tagit fram en handledning, *Barnets bästa – från vision till verklighet*, som ett stöd för myndigheters arbete med barnkonventionen.
- bo har i samarbete med scb tagit fram en omfattande enkät som ska skickas till en större grupp av

myndigheter (70) för att undersöka hur långt myndigheterna har kommit i sitt arbete med barnkonventionen.

- bo har genomfört en större nationell konferens för myndigheter i syfte att sprida de erfarenheter som gjorts i samarbetet med pilotmyndigheterna.

Insatser i kommuner och landsting

- bo har tagit fram en ny bok om barnkonventionens omsättning i kommuner och landsting, *Med barnkonventionen som karta och kompass*.
- bo har vid drygt 30 tillfällen genomfört utbildnings- och informationsinsatser från Malmö till Gällivare.
- bo har planerat och genomfört två regionala konferenser i Kalix och Växjö.
- bo har planerat och genomfört tre träffar med den särskilda referensgruppen för kommuner och landsting.
- bo har planerat och genomfört en träff med de lokala barnombudsmännen.
- bo har i samverkan med scb färdigställt och skickat ut en fjärde enkät till kommunerna och en andra till landstingen för att ta reda på hur långt arbetet med barnkonventionen har kommit.
- bo har kontinuerligt utvecklat och uppdaterat hemsidans information om kommuner och landsting.
- bo har initierat och genomfört studier om barnkonventionens omsättning i fyra kommuner.
- bo har deltagit i möten med nätverket för barnfrågor i landstingen.
- bo har via e-post och telefon spridit information om barnkonventionens genomförande.
- bo har sammanställt och distribuerat tre nyhetsbrev till kommuner och landsting.

Aktiviteter där BO medverkar

Under året har bo deltagit vid ett antal konferenser, seminarier och andra möten.

bo medverkade vid Stadsmiljörådets konferens i Stockholm där temat var barnen och stadsmiljön. Konferensen dokumenterades i form av en bok. bo lyfte fram vikten av att vi planerar vårt samhälle med ett barnperspektiv i åtanke. Barnen och de unga måste även ha möjlighet att själva kunna vara med och påverka planeringen.

Vid flera konferenser runt om i landet har bo medverkat på temat barns och ungas delaktighet. En sådan konferens anordnades av Karlskogas barnombudsman. Föreningen Demokrativärnet i Malmö inbjöd till en öppen kvällsdebatt om ungas rätt att uttrycka sin mening vid demonstrationer. bo medverkade, liksom företrädare för Malmö kommun.

I övrigt har bo medverkat vid flera konferenser som har handlat om barns stress och hälsa. Våld mot barn har varit ett annat förekommande tema. I samband med konferenserna har bo vid många tillfällen även träffat barn och unga. I Jönköping ordnades en träff med kommunens *Ungdomsparlament*. I Norrköping anordnades ett möte med en stadsdels ungdomsråd och vid ett annat tillfälle i samma kommun träffade bo unga mödrar med små barn i en verksamhet som kallas *Timjan*.

På temat barns rätt till kultur talade bo på en kulturkonferens i Borås under hösten. bo medverkade även när riksdagens tvärvärdpolitiska arbetsgrupp ordnade en konferens på samma tema med många intressanta talare i riksdagshuset. Vid årets Bok- och biblioteksmässa i Göteborg medverkade bo bland annat i ett seminarium som tidningen Kamratpostens ordnade.

Från och med första januari 2002 övertar en särskild barnsäkerhetsdelegation ansvaret att samordna

barnsäkerhetsfrågorna, enligt regeringens beslut. Men under hösten pågick en rad aktiviteter kring ämnet barnsäkerhet, bland annat en konferens anordnad av Falköpings kommun där bo medverkade.

I samband med en konferens i Kalix fick bo förmanen att medverka när en ny väg invigdes i byn Sangis. Ett vägprojekt som under lång tid varit en lokal "trätofråga" men som kommit till en lösning i samband med att byns barn förenat sig i kravet på en säkrare skolväg.

BO lämnar synpunkter och svarar på remisser bo har svarat på en rad remisser under året. Bland annat har bo haft synpunkter om behandling av ofrivillig barnlöshet, demokratiutveckling i kommuner och landsting, sexualbrotten – ett ökat skydd för den sexuella integriteten – och angränsande frågor samt juridiskt biträde för barn. Remissvaren finns i en särskild bilaga. bo har också lämnat synpunkter till Justitiedepartementet med anledning av en översyn av 1998 års vårdnadsreform.

BO samarbetar internationellt

Barnombudsmannen har vid flera tillfällen blivit ombedd att medverka vid presentationer utomlands. Under våren deltog barnombudsmannen Lena Nyberg i ett seminarium i Ungern. Det anordnades bland annat av den svenska ambassaden i Budapest. Vid seminariet utbyttes erfarenheter kring arbetet med barnrättsfrågor i Sverige och Ungern. bo redovisade sitt arbete och uppnådda resultat under tidigare år. Örebro kommun redovisade hur de bedriver ett lyckosamt arbete med barnkonventionen i kommunen.

Under hösten deltog bo i ett seminarium anordnat av Rädda Barnen i Litauen. Diskussionerna vid seminariet skulle ligga till grund för den nyligen tillsatta

litauiska ombudsmannens arbete. Vid samma tillfälle redogjorde Lena Nyberg för bo:s arbete inför parlamentet i Litauen.

Samarbetet mellan ombudsmännen i Europa diskuterades vid enoc:s (European Network of Children's Ombudsmen) möte i Paris. Vid mötet deltog sammanlagt 21 ombudsmän från olika delar av Europa. Diskussionen om de interna samarbetsformerna och presentationen av de olika ländernas verksamhet visar på ett stort engagemang för barnens rätt runt om i Europa. Vid mötet antogs även ett uttalande mot rasism och främlingsfientlighet bland barn och unga.

De nordiska ombudsmännens samarbete har utvecklats. Vid en träff i Köpenhamn under våren planerades att starta ett gemensamt nordiskt arbete för att förbättra barns och ungdomars situation i Norden.

Under våren genomförde bo tillsammans med Karolinska Institutets avdelning för internationell hälsa (ihcar) kursen The Rights of the Child and the un Convention on the Rights of the Child. Deltagare var parlamentariker, politiker, tjänstemän och representanter från frivilligorganisationer i olika afrikanska länder: Angola, Botswana, Etiopien, Kenya, Malawi, Moçambique, Namibia, Sydafrika, Tanzania, Uganda, Zambia, och Zimbabwe. Det var fjärde gången som denna kurs genomfördes i Sverige. Vid de tidigare tillfällena kom deltagarna från Latinamerika, Östeuropa och Sydostasien.

BO tar emot många studiebesök bo har haft besök av cirka 30 utländska delegationer och enskilda under året. Många ville dra lärdom av Sveriges erfarenheter av hur en barnombudsman arbetar, eftersom de i sina egna länder är i färd med att tillsätta en barnombudsman.

Bland besöken kan nämnas bo:s motsvarigheter

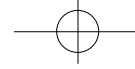
i Danmark och Wales liksom en representant för Unicef i Makedonien, där en barnombudsman nyligen har inrättats. bo besöktes även av en regeringsrepresentant från Rumänien. Detta i syfte att få erfarenheter ifrån Sverige inför att tillsätta en barnombudsman i Rumänien.

De baltiska staterna visade ett stort intresse för bo:s arbete. Från Estland fick bo besök av ombudsmannen med ansvar bland annat för barn och ungdomar. Från Litauen kom flera besökare, bland annat en grupp studenter med lärare för att ta reda på hur bo arbetar med frågor om barns rättigheter. Childline, som är en hjälptelefon för barn i Litauen, gjorde också ett besök hos bo.

Lena Nyberg tog emot ett tiotal journalister från föräldrattidningar i olika europeiska länder och usa. Hon tog också emot en grupp från Östeuropa, Kaukasus och Centralasien och informerade om bo:s arbete med att genomföra barnkonventionen. Gruppen var också intresserade av aktuella frågor som gäller barns rättigheter i Sverige.

En journalist från Sydkoreas största tidning ville ha information om hur vi arbetar med barnsäkerhetsfrågor i Sverige. Från Holland kom en delegation som ville veta hur bo arbetar med barn och ungdomar som har psykosociala problem. En grupp studenter från Tjeckien fick information om bo:s organisation och arbete. Studenterna samarbetar med den tjeckiske ombudsmannen och efter hemkomsten skulle de föreläsa på den juridiska fakulteten i Brno, skriva artiklar och göra radioprogram om besöket i Sverige.

BO har ett vuxenråd bo biträds av ett särskilt expertråd utsett av regeringen. Under 2001 utökades antalet ledamöter från sex till sju stycken. Rådet har haft två sammanträden under

året och temat för mötena har varit barn och unga med funktionshinder samt expertrådets framtida roll. En förteckning över rådets ledamöter finns som bilaga.

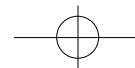
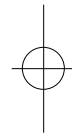
BO deltar i kommittéer och uppdrag

Under år 2001 har bo deltagit i flera olika parlamentariska kommittéer och utredningar som sakkunnig eller expert. bo har också deltagit i uppdrag.

- Kommittén mot barnmisshandel med uppdrag att utreda frågan om barnmisshandel och därmed sammanhängande frågor.
- Kommittén för översyn av skollagen m m, med uppdrag att föreslå förändringar i syfte att harmonisera skollagen med andra föreskrifter. Kommittén

ska också utreda hur en ökad rättssäkerhet för eleverna kan uppnås.

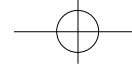
- Inför barntoppmötet i New York 2001 (ungass) deltar bo i en projektgrupp som har haft i uppdrag att ta fram en rapport som beskriver dels utvecklingen av barns förhållanden, dels vilka erfarenheter som gjorts under 1990-talet.
- bo deltar i en extern referensgrupp inför framtagandet av en nationell handlingsplan för mänskliga rättigheter.
- bo ingår i en referensgrupp som träffas kvartalsvis för att utvärdera och utveckla verksamheten av Rädda Barnens Hotline mot barnpornografi på Internet.

Bilagor

årsrapport

2002

Skolor som medverkat i BO:s enkäter på
Barnkanalen och Unga Kanalen

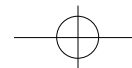
ELEVER I FÖLJANDE SKOLOR SVARADE
PÅ RÄTTIGHETSENKÄTEN, HÖSTTERMINEN 2001
Adolf Fredriks musikklasser, Stockholm
Banslättskolan, Tullinge
Birgittaskolan, Örebro
Brandbergsskolan, Stockholm
Bokelundskolan, Sölvesborg
Bäckahagens skola, Bandhagen
Centralskolan, Skinnskatteberg
Dammhagskolan, Landskrona
Djäknaskolan, Skara
Fjällensskolan, Järfälla
Gällstad Skola, Gällstad
Hasslarödskolan, Osby
Hemängsskolan, Södra Sunderbyn
Hjortakroksskolan, Sölvesborg
Knutby Skola, Knutby
Kungsgårdsskolan, Ängelholm
Kyrksjöskolan, Ingelstad
Kyrkskolan, Borlänge
Lindängeskolan, Malmö
Ludvigbergsskolan, Valbo
Malforsskolan, Ljungsbro
Mariaskolan, Gällivare
Medleskolan, Skellefteå
Norreportsskolan, Ystad
Nästegårdsskolan, Kvänum
Odarslövs skola, Lund
Rosenkällskolan, Nyköping
S:t Per, Sigtuna

Snäckebacksskolan, Ronneby
Svenska skolan i Moskva
Tingbergsskolan, Lödöse
Teglaskolan, Skara
Ytterhogdals Centralskola, Ytterhogdal
Österholmsskolan, Skärholmen

ELEVER I FÖLJANDE SKOLOR SVARADE PÅ FRÅGOR
INFÖR FN:S BARNTOPPMÖTE¹
Adolf Fredriks musikklasser, Stockholm
Aggerud skolan, Karlskoga*
Bergslagsskolan, Karlskoga*
Bregårdsskolan, Karlskoga*
Bräten skola, Karlskoga*
Byskolan, Södra Sandby
Bäckahagen skola, Bandhagen
Centralskolan, Ytterhogdal
Dammhagskolan, Landskrona
Djäknaskolan, Skara
Färdalaskolan, Tyresö*
Gällstad skola, Gällstad
Hagström skola, Gävle
Hemängsskolan, Södra Sunderbyn
Hjortakroksskolan, Sölvesborg
Häsängen skola, Sölvesborg*
Högalidskolan, Kiruna
Karlbergsskolan, Karlskoga*
Katrinedalskola, Karlskoga*
Kjula Skola, Eskilstuna
Knutby skola, Knutby
Kungsgårdsskolan, Ängelholm
Kyrksjöskolan, Ingelstad
Ljungaskolan, Sävsjö

¹ Barntoppmötet skulle ha ägt rum i New York i september 2001, men är framskjutet till maj 2002 p.g.a händelserna den 11 september.

* I samarbete med Rädda Barnen.

Lövångerskolan, Lövånger
 Malforskskolan, Ljungsbro
 Mariebergsskolan, Karlstad*
 Medleskolan, Skellefteå
 Räväsensskola, Karlskoga*
 Sandviksskolan, Järfälla*
 Skranta skolan, Karlskoga*
 Stora Valla skolan, Karlskoga*
 Stråningstorpskolan, Karlskoga*
 Svenska skolan i Moskva
 Tingbergsskolan, Lödöse
 Ytterhogdals Centralskola, Ytterhogdal
 Österleden skola, Karlskoga*

Viktiga remissvar och skrivelser 2001

Remissvar

Utredningsrapport från Svenska Kommunförbundet och landstingsförbundet angående samarbetet kring medicinskt färdigbehandlade/utskrivningsklara patienter

nutek-rapporter De lokala utvecklingsavtalen (del i Storstadsdelegationens arbete)

Uppehållstillstånd för asylsökande – tidsåtgång, kostnader, reformarbete, Rapport 2001/02:6

Departementspromemorian om åtgärder mot klotter (Ds 2001:43)

Utredning och yttrande över handläggning av anonym anmälan till Barnombudsmannen (Dnr 3235:2001)

Lokalt utvecklingsavtal för Göteborg – myndighetsremiss

Slutbetänkandet Döden angår oss alla – värdig vård vid livets slut (sou 2001:6)

Betänkandet (sou 2001:14) Sexualbrotten – Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor

Betänkandet (sou 2001:48) Att vara med på riktigt – demokratiutveckling i kommuner och landsting

Säkerheten i Stockholms skolor

Promemorian Kallelser av barn och ungdomar till polisförhör och domstolssammanträde, m m

Juridiskt biträde för barn

Betänkandet (sou 2000:114) Samverkan – Om gemensamma nämnder på vård- och omsorgsområdet, m m

Slutbetänkande av Familjeutredningen – Ur fattigdomsfällan (sou 2001:24)

Betänkandet (sou 2001:10) Barn i homosexuella familjer

Betänkande (sou 2001:5) Forum för Levande historia

Betänkandet (sou 2001:19) Vissa grundlagsfrågor

Fristående gymnasieskolor – hot eller tillgång (sou 2001:12) samt Promemorian Fristående skolor

Betänkandet (sou 2000:15) Medling vid ungdomsbrott

Förråande pornografiska filmer – en översyn av 4 § lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram (Ds 2001:5)

Hälsa på lika villkor – nationella mål för folkhälsan (sou 2000:91)

Departementspromemorian (Ds 2000:51) Behandling av ofrivillig barnlöshet

Jens Ölander
Lisbeth Thurnell

Jurist
Utredare

Skrivelser

Synpunkter med anledning av hearing om registrerade partner och adoption

PROJEKT- OCH UTREDNINGSENHETEN

Charlotte Palmstierna Samordnare
Inger Andersson-Kagios Utredningsansvarig
Cecilia Sjölander Utredare
Kenneth Ljung Projektledare
Eva Norén-Björn Projektledare
Jorge Rivera Projektledare

Synpunkter med anledning av översyn av 1998 års vårdnadsreform

Särskilt yttrande till Kommittén om barn i homosexuella familjer

Särskilt yttrande till Kommittén om barn i homosexuella familjer om assisterad befruktning

BO:s konsultativa råd

Ledamöterna är utsedda av regeringen. Rådet har inte någon formellt styrande roll utan är en resurs och ett kontaktnät för bo.

BO:s personal

Lena Nyberg	Barnombudsman
STABEN	
Ulla Tillgren	Pressekreterare
Malin Dahlberg Markstedt	Koordinator
Marina Grönros	Planeringssekreterare
KANSLIENHETEN	
Kjell Gustafsson	Kanslichef
Inger Svensson	Registrator
Eva Rosengren	Ekonomihandläggare
Sverre Nyborg-Warner	Intendent
Ann Engblom	BO-assistent
Leif Kroon	Konsult
INFORMATIONSENHETEN	
Ingrid Strömberg	Informatör
Hélène Benno	Konsult
JURIDISKA ENHETEN	
Charlotte Lenman	Ansvarig jurist

Kristina Berg-Kelly, överläkare vid Drottning Silvias Barn- och ungdomssjukhus, Göteborg.
Thomas Fürth, docent, forskningsledare vid Kairos Future AB.
Dagmar Lagerberg, docent vid Barnhälsovården, Akademiska sjukhuset, Uppsala.
Benny Marcel, VD Stiftelsen Musik för Örebro län och Kulturskolechef i Örebro.
Birgitta Qvarsell, professor vid Institutionen för pedagogik, Stockholms universitet.
Åke Saldeen, professor i civilrätt, Uppsala universitet.
Bengt Sandin, professor vid Tema barn, Linköpings universitet.

BO:s barn- och ungdomsråd

Amelie Stierna, högstadiet, Danderyd.
Ellen Bergman Bhil, mellanstadiet, Stockholm.
Viktor Fordell, mellanstadiet, Stockholm.
Ylva von Malmborg, högstadiet, Stockholm.

Goran Govorcinowic, högstadiet, Saltsjöbaden.
 Joan Olsson, mellanstadiet, Hägersten.
 Robin Bergstedt, mellanstadiet, Hägersten.
 Chayma Laayab, högstadiet, Norsborg.
 Cecilia Borggård, högstadiet, Norsborg.
 Cecilia Solayman, högstadiet, Norsborg.
 Viktor Wiszniewski, högstadiet, Spånga.
 Marielle Jagerman, högstadiet, Vaxholm.
 Linda Gustafsson, högstadiet, Åkersberga.
 Jakob Eklöf, mellanstadiet, Stockholm.

Lagen och instruktionen

Ur Svensk författningssamling
 sfs 1993:335
 Ändrad 1994:87

LAG OM BARNOMBUDSMAN;
 utfärdad den 13 maj 1993.

1 § Barnombudsmannen har till uppgift att bevaka frågor som angår barns och ungdomars rättigheter och intressen. Ombudsmannen skall särskilt uppmärksamma att lagar och andra författningar samt deras tillämpning stämmer överens med Sveriges åtaganden enligt Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

2 § Barnombudsmannen biträds av ett särskilt råd. Ombudsmannen är rådets ordförande och leder dess verksamhet. Regeringen utser ombudsmannen och rådets övriga ledamöter för en bestämd tid.

3 § Barnombudsmannen skall genast till socialnämnden anmäla om ombudsmannen i sin verksamhet får kännedom om att någon som är under 18 år miss-handlas i hemmet eller om det i annat fall måste antas

att socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd. Om det finns särskilda skäl får anmälan till socialnämnden göras även i andra fall.

Barnombudsmannen får lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av en underårigs behov och skydd.

UTDRAG UR SEKRETESSLAGEN
 7 kap

34 § Sekretess gäller i verksamhet enligt lagen (1993:335) om Barnombudsman för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men.

Sekretessen hindrar inte att Barnombudsmannen gör anmälan och lämnar uppgift till socialnämnden enligt vad som föreskrivs i lagen om Barnombudsman.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

UTDRAG UR FÖRORDNING MED INSTRUKTION
 FÖR BARNOMBUDSMANNEN
 sfs 1993:71o
 Ändrad 1996:621

UPPGIFTER

1 § Enligt lagen (1993:335) om Barnombudsman har Barnombudsmannen till uppgift att bevaka frågor som angår barns och ungdomars rättigheter och intressen. Ombudsmannen skall därvid särskilt uppmärksamma att lagar och andra författningar samt deras tillämpning stämmer överens med Sveriges åtaganden enligt Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

2 § Barnombudsmannen skall inom sitt verksamhetsområde

1. ta initiativ till åtgärder som syftar till att hävda barns och ungdomars rättigheter och intressen,
2. företräda och stödja barn och ungdomar i den allmänna debatten,
3. hos regeringen föreslå de författningsändringar eller andra åtgärder som behövs för att barns och ungdomars rättigheter och intressen skall tillgodoses, och
4. ta initiativ till samordning och utveckling av samhällets förebyggande insatser inom området barns och ungas säkerhet.

Barnombudsmannen skall ägna särskild uppmärksamhet åt frågor som rör utsatta barn och ungdomar. Barnombudsmannen skall i sin verksamhet informera om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, upprätthålla kontakter med barn och ungdomar och med ideella organisationer och myndigheter med flera samt följa forsknings- och utvecklingsarbete som berör barn och ungdom.

3 § Barnombudsmannen skall senast den 1 april varje år lämna en berättelse till regeringen om sin verksamhet under det närmast föregående kalenderåret.

BO:s publikationer

En aktuell förteckning över bo:s publikationer finns på bo:s webbplats www.bo.se
Här återges endast ett fåtal.

Med barnkonventionen som karta och kompass i kommuner och landsting, 2001
Vägledning för kommuner och landsting om hur barnkonventionen kan omsättas i olika verksamheter. Beställs från Kommentus förlag, 117 99 Stockholm, tfn 08-709 59 90, fax 08-709 59 80, e-post: forlagorder@kommentus.se
PRIS 175:-

Barnets bästa – från vision till verklighet, 2001
Information om barnkonventionen och hur den kan användas i statliga myndigheters verksamhet. Beställs från Fritzes kundservice 106 47 Stockholm, tfn 08-690 91 90, fax 08-690 91 91, e-post: order.fritzes@liber.se
PRIS 156:-

Upp till 18 – fakta om barn och ungdom, 2001
Statistisk uppslagsbok om barns och ungas levnadsvillkor. Beställs från scb Publikationstjänsten, 701 89 Örebro, tfn 019-17 68 00, fax 019-17 6444. PRIS 156:-

Tidigare upplagor av Upp till 18 gavs ut 1995 och 1998 och kan beställas från samma adress.

BO:s årsrapporter 1994 - 2001

BÅDA ÅR BÄST, TYP

bo:s årsrapport till regeringen, 2001. Upplagan slut.
Se www.bo.se

BARNDOM PÅGÅR

bo:s årsrapport till regeringen, 2000

Å SEN SÅ TYCKER JAG...

bo:s årsrapport till regeringen, 1999

LITEN BLIR STOR

bo:s årsrapport till regeringen, 1998

BARNDOM SÄTTER SPÅR

bo:s årsrapport till regeringen, 1997. Upplagan slut.

TÄNK OM...

bo:s årsrapport till regeringen, 1996

HALLÅ DÄR!

bo:s årsrapport till regeringen, 1994

Ta hänsyn till barnets bästa

i verkställighetsmål, 2001

En studie av länsrättsdomar avseende verkställighet
av domar, beslut eller avtal om vårdnad, boende eller
umgänge.

Mänskliga rättigheter för barn –

informationsskrift om barnkonventionen, 2000

Innehåller en introduktion till mänskliga rättigheter
i allmänhet och en genomgång av konventionens
innehåll. Den redogör också för hur de viktigaste
artiklarna ska tolkas och hur arbetet med att förverk-
liga barnkonventionen hittills har bedrivits i Sverige.
Beställs från Förlagshuset Gothia, Box 15169, 104 65
Stockholm, tfn 08-46226 70, fax 08-462 03 22,
e-post info.gothia@verbum.se PRIS 54:-

Små barn och umgängestvister, 2000

En undersökning av 62 tingsrättsdomar.

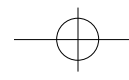
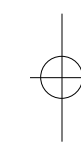
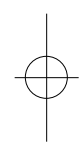
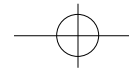
Barnets bästa i asylprocessen, 2000

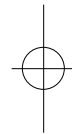
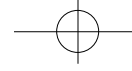
En studie av Migrationsverkets praxis i asylärenden
med barnfamiljer.

Ett steg framåt! 1998

Handbok om barnkonventionen för kommuner
och landsting. Beställs från Kommentus förlag,
11799 Stockholm, tfn 08-709 59 90,
fax 08-709 59 80. PRIS 100:-

Om inte annat anges kan enstaka exemplar av
publikationerna beställas från Barnombudsmannen,
Box 22106, 104 22 Stockholm, fax 08 - 654 62 77,
e-post b.o@bo.se. www.bo.se

MÅNGA SYNS INTE MEN FINNS ÄNDÅ

är utgiven av Barnombudsmannen, Stockholm 2002

Barnombudsmannen, Box 22106, 104 22 Stockholm. Telefon 08-692 29 50. Fax 08-654 62 77

E-post: bo@bo.se Webbplats: www.bo.se

Fotografer: Bildhuset: Robert Blombäck, Mattias Edwall, Stefan Fallgren, Micke Lundström, Bengt Olof Olsson, Kristian Pohl.

ETC Bild: Anki Almqvist, Jeanette Andersson, Stefan Bohlin, Lars Forsstedt, Daniel Lagerlöf, Ewa Stackelberg. Sidan 101, Urban Brådhe.

Intervjuer med barn: Lena Lidbeck. Intervjuer i kapitlet Barnkonventionen ställer krav: Hélène Benno

"Många syns inte men finns ändå" är textcitat ur "Det gåtfulla folket" text & musik av Beppe Wolgers och Olle Adolphson.

Med tillstånd av Universal/Reuter & Reuter Förlags AB

Formgivning: TEMPEL. Tryck: Tryckoffset, Stockholm. ISBN 91-87448-289

Barnen och ungdomarna på bilderna i denna publikation har ingenting med textinnehållet att göra.

Barnombudsmannen, BO, ska ta tillvara barns och ungdomars rättigheter och intressen i samhället. BO ska särskilt

uppmärksamma att lagar och andra författningar samt deras tillämpning stämmer överens med

Sveriges åtagande enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Uppgiften är att arbeta generellt för barn och

ungdomar och företräda dem i den allmänna debatten. Myndigheten ska prioritera frågor som rör barn i utsatta situationer.

